

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère

Mogvntiæ, 1617

Libri XXIV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78332)

LIBER NONVS. ET TO-
TIVS OPERIS VIGE-
SIMVS QVARTVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS RATIO IVDI-
candi de peccatis, habito respectu ad octauum præceptum Decalogi.
*Non loqueris contra proximum tuum falsum
testimonium.*

P R Æ F A T I O.

STAVVM præceptum, sicut præcedentia, datur Exod. 20. & Deuteron. 5. quod quamuis primario, & expresse prohibeat falsum testimonium: secundario tamen ac tacite prohibet omnem noxam, qua proximum iniuria per linguam afficimus, seu lædimus in bonis honoratiis: sicut quintum sub nomine homicidii, prohibet omnem proximi læsionem redundantem in ipsius personam: & sextum, sub nomine adulterii, omnem illicitam voluptatem veneream: ac demum septimum sub nomine furti, omne damnum rebus proximi illatum, prout Concil. Colonienſe initio explicationis huius præcepti, post D. Thomam 1. 2. quæst. 109. artic. 5. in corpore: & 2. 2. quæst. 122. art. 6. ad 2. annotat. Recte deinde addens vim huius præcepti ex Christi doctrina, extendi non tantum ad verba quibus prædicta noxa inferitur: sed etiam ad cogitationes, & facta illis similia; vt ad temerarium iudicium: quod Christus prohibet Matth. 7. dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini: & ad hypocrisim de qua Luc. 12. Attendite à fermento Phariseorum, quod est hypocrisis. Adde quoque ex Catechismo iussu Concilij Tridentini edito, sub initium expositionis huiusce præcepti: cum ipsum, sicut tria præcedentia, sit negatiuum (vt pote prohibens ne falsitate adulteremus cogitationes, dicta & facta nostra) perinde ac que illa continere affirmatiuum præceptum, iubens vt cogitationes, dicta & facta, simplici veritate metiamur. Adde adhuc quod in eodem Catechismo paulo post subiungitur (congruenter doctrinæ insinuatae à Christo Lucæ 10. per parabolam de eo, qui descendens ab Ierusalem in Ierico incidit in latrones) hic proximi nomine intelligi quemcunque egentem opera nostra: siue ille propinquus sit, siue alienus; siue ciuis, siue aduena; & siue amicus, siue inimicus. Ex quibus satis innotescit, quis sensus sit propositi præcepti octaui.

Porro plurimi sunt speciales modi quibus contra idemmet præceptum peccari potest; quorum alii taciturnitati (quæ virtus est moderatrix locutionis) opponuntur, vt multiloquium, & species eius: nempe stultiloquium, seu imprudens & inconsiderata locutio: turpiloquium, seu sermo de rebus turpibus & impudicis: ac vaniloquium, id est, verbum quod caret ratione iustæ necessitatis, & intentione piæ voluntatis. Alii vero opponuntur veritati, vt mendacium, & species ipsius: quarum prima est mendacium mentale, quod proprio nomine appellatur iudicium temerarium. Secunda vero, mendacium verbale: quod in iudicio dictum, vocatur falsum testimonium: dictum vero extra iudicium pro ut fama proximi per ipsum læditur, vocatur detractio: prout læditur honor, vocatur tum contemptus, quatenus proximus per illud vilipenditur: tum contumelia, quatenus aliqua culpa exprobratur proximo: tum conuictum quatenus, eidem exprobratur natura vitium: tum etiam improprium, quatenus exprobratur miseria & pœna quam ipse patitur: tum præterea derisio quatenus cachinnis, risu & sannis ipse excipitur, tum demum quatenus laus ipsius læditur maledicendo ei in sua persona, aut in suis rebus, & dicitur maledictio. Reduci adhuc potest ad verbale mendacium tum adulatio, quæ est immoderata alicuius laus instituta ad lucrum vel gratiam captandam, tum etiam iactantia, qua quis se laudat immoderate.

Tertia denique species est mendacium reale seu facti: quod quidem vel versatur in moribus hominum, vt simulatio qua quis fingit se alium esse quam sit: vt Iehu se simulauit idololatram esse, vt omnes sacerdotes Baal possent occidere 4. Regum 10. Item fictio qua quis fingit se præstare quod non præstat: vt se velle conferre, vel suscipere Sacramentum, nec vllam habet intentionem id faciendi. Itemque hypocrisis, quæ est sanctitatis, iustitiæ & bonitatis fictio: vel versatur in rebus ciuilibus, vt falsatio: qua falsum exponitur pro vero: vt filius spurius pro legitimo, vel moneta adulterina, pro genuina; iniustum pondus vel mensura pro pondere, vel mensura iusta. Quo etiam referuntur falsificationes publicorum instrumentorum aut literarum: vel denique versatur in contractibus, vt perfidia seu violatio promissionum, & pactorum. Itemque dolus & fraus quibus circumuenitur proximus in contrahendo.

Porro nonnulli ex prædictis modis opponuntur amicitia, vt susurratio, qua quis amicitiam

diffol-

dissoluere nititur; discordiarum item feminatio, qua cordium & voluntatum consensus tollitur: itemque contentio, qua vincendi animo impugnatur veritas verbis importunis, & clamore inordinato, ac demum murmuratio iniusta. Alii præterea ex iisdem modis opponuntur fidelitati, vt detectio seu reuelatio secreti, & variæ illius species: quæ tot distingui possunt quot secreti. Hoc autem; vel est sacramentale, quod Sacerdos tenetur seruare audita confessione; vel naturale, quod sciens reuelare prohibetur iure naturæ, eo nomine, quod per talem reuelationem proximo notabilis iniuria inferatur: vel est commissum; vt cum quid dicitur alicui vt illud secreto seruet. Ad quod nonnumquam accedit expressa promissio audientis, diciturque secretum expresse promissum: nonnumquam etiam iuramentum, & dicitur secretum iuratum.

Cæterum dicemus primo, de mendacio vniuersæ: secundo in particulari de iudicio temerario: tertio, de falso testimonio: quarto, de detractione: quinto, de contumelia: sexto, de reuelatione secreti: quoniam peculiarem difficultatem habent. De cæteris possunt sufficere dicta cum egimus suis locis de illis peccatis capitalibus quorum constituuntur filia. Quibus addemus tum pertinentia specialiter ad rationem iudicandi de peccatis, quæ in iudicio committuntur: quia ipsa quoque difficultatem peculiarem habent. Ac tandem attingemus aliqua de adulatione & quibusdam aliis peccatis linguæ.

CAP. I.

De mendacio vniuersæ.

SUMMARIUM.

- 1 Quid sit mendacium.
- 2 Simulatio sic est mendacium, vt tamen possit nonnumquam à peccato excusari: & quando.
- 3 Intentio fallendi quo modo spectet ad mendacium, & qua intentio dicendi falsum excusetur à peccato.
- 4 Varia diuisio mendacij.
- 5 Octo species illius à D. August. posita.
- 6 Mendacium ita malum esse, vt nunquam licitum esse possit.
- 7 Corollaria inde deducta.
- 8 Responso ad obiectiones de Abrahamo, Iacob, & Raphaelæ, qui videntur mentiri.
- 9 Celatio veritatis per responsonem ambiguum.
- 10 De responsonē ambigua, ob aliquid subintellectum in mente, nec exterius expressum.
- 11 Vt licitè sit debet abesse voluntas fallendi & faciendi iniuriam, ac iusta causa vtendi eâ.
- 12 Corollaria inde deducta.
- 13 Mendacium iocosum & officiosum de se, est tantum peccatum veniale.
- 14 Ad iuramentum est mortale, aut adiuncto scandalo, aut adiuncto mendacio pernicioso.
- 15 Ob solam assiduitatem ipsum preferendi, non est censendum mortale.
- 16 Mendacium perniciosum mortale est ex suo genere, sed sit veniale ex leuitate materia, vel ex defectu plena deliberationis.
- 17 Mendacium perniciosum in materia fidei, aut sacræ Scripturæ, grauissimum est: & quæ ad illud veniuntur.
- 18 Quando sit mendacium mortale violare promissionem factam.
- 19 Mendacium perniciosum mortale committitur ab eo, qui tribuit sibi falso quod non habet, ad obtinendum beneficium Ecclesiasticum.

Mendacio agit Gratianus 22. quæst. 2. & deserunt tum D. Thomas, & interpretes ipsius 2. 2. quæst. 110. tum alij Theologi cum Magistro in 3. sentent. distinct. 38. post D. August. in libris de mendacio, & contra mendacium, tomo 4. Summularij in verbo Mendacium, D. Anton. 2. part. tit. 10. ca. 1. Sebastianus Medices, alios referens, in summa de peccatis capitalibus tit. 6. quæst. 24. & quinque sequentibus, atque cæteri qui de peccatis in ordine ad hoc præceptum tractant, vt Nauar. in Enchir. cap. 18. à nu. 2. & alij.

Definitio mendacij.

SECTIO I.

Quæritur autem primo, quid sit mendacium. Atque respondetur ex D. August. in libr. 1. De mendacio sub finem quarti capituli, esse falsam vocis significationem cum intentione fallendi. Vocis vero nomine intelligitur omne si-

gnum externum, quo falsum significatur. Etenim quia inter signa externa vox obtinet primatum, ea vsurpari potuit ad illa vniuersa iudicanda, prout D. Thomas monet 2. 2. quæst. 110. art. 1. ad 2. Inde inferens eum qui nutibus falsum significare intenderet, non esse à mendacio immunem. Pro quo facit, quod mutus perinde ac verba assumantur in instrumentum fallendi, & ideo quoad peccatum, nihil refert, an quis verbo an nutu mentiat: vt nec an quis occidat gladio an veneno: quod bene notat Syluest. in verbo Furtum quæst. 5.

Eadem etiam ratione D. Thomas in seq. quæst. 111. art. 1. simulationem (quæ consistit in factis externis, quibus significamus id quod non est) dicit esse mendacium. Id quod est ita admittendum cum Nauar. in Enchir. cap. 18. nu. 8. & Caiet. in verbo Simulatio, vt non negetur, quin aliquando licitè sit signo aliquo exteriori occultare veritatem; dummodo sine intentione significandi falsum. Namque esse quandam simulationem vtilem, & in tempore assumendam habetur ex D. Hieronymo 22. quæst. 2. cap. Vtilem, admittitque D. Thomas loco proxime citato in respon. ad 2. & Nauar. confirmat ad cap. Humanæ aures, quæst. 2. num. 10. Qui etiam in sequen. quæst. 3. nu. 8. tradit differentiam inter simulationem licitam & illicitam; quod hæc sit, quæ quidam sine iusta causa, vel nõ curantes an mentiantur: aliquid, seu verbis seu factis simulant inesse quod non inest, vel non inesse quod inest. Illa vero sit qua quidam prudenter, iusta aliqua de causa, & sine dolo malo, astutiue vulpina, dicunt vel faciunt aliquid; quod separatim per se quidem significat falsum, sed ipsum aliquo subintellecto, efficitur verum: quo modo in citato nu. 10. idem Nauar. ait Dauidem 1. Regum 21. licite simulasse amentiam coram Rege Achis: subintelligendo se non teneri suam sanam mentem patefacere.

Quod in definitione sequitur, cum intentione fallendi, id est, ingenerandi in alterius animo falsam opinionem: non ideo additur, quod talis intentio ad mendacij essentiam pertineat: quia id communi sententiæ aduersatur ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 2. sed quod vt plurimum ea cum mendacio concurrat; vel certe quod per eam mendacium in sua specie maiorem peccati grauitatem acquirat, prout significant D. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 1. ad 3. & D. Anton. 2. part. tit. 10. cap. 1. §. primo, versu. Tertium, cum dicunt intentionem fallendi pertinere ad perfectionem seu implementum mendacij: sed non ad eius speciem. Quod si cum Caiet. ad cit. D. Thom. locum explicemus, cum intentione fallendi, id est, cum intentione dicendi falsum: afferendum erit particulam eam pertinere ad mendacij essentiam: positamque esse in definitione, ad explicandum formale mendacij: in eo consistens, vt illud quod dicitur, falsum esse putetur. Etenim si quis falsum dicat, putans esse verum, non mentitur formaliter, sed tantum materialiter. Sin verum dicat quidem, sed quod putat falsum, nimirum volendo dicere falsum, in formale mendacium incurrit, ex D. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 1. in corpore: & est communis sententia: pro qua facit textus apertus in cap. Is autem, 2. 2. quæst. 2.

Aduerte autem istud ipsum quod dicimus de intentione dicendi falsum, intelligi debere, sicut Syluester intellexit in verbo Mendacium sub initium, de intentione dicendi assertiue,

non autem solummodo recitativè, aut repræsentativè. Ea enim de causa, à mendacio excusantur qui fabulam aliquam tanquam fabulam narrant, vt Nauarr. in *Enchir. cap. 18. num. 2.* expressit. Excusatur etiam disputans dum falsà scienter assumit: quia loquitur ex persona negantis veritatis, vt loco cit. ex D. Thoma in 3. *distinct. 39. art. 5.* Syluester habet; vel vt Alexander Alen. ait in 3. part. *quest. 37. membro 6. ad 2. obiectum*: quia falsum dicit tantum supponendo, vt ad inconueniens, in quo intellectus conquiescere non possit, deducatur respondentem, & cogat ipsum nosse & amplecti veritatem: sicut factum est ab Apostolo in priori ad Corinth. cap. 15. cum dixit, Si Christus non resurrexit à mortuis, inanis est prædicatio nostra, inanis est fides vestra. Inueniuntur autem & falsi testes Dei.

Diuisio mendacij.

SECTIO II.

4. **Q**uartitur secundo quod duplex sit mendacium. Respondendum est autè, posse iuxta antedicta distingui, quod aliud sit vocis, & aliud sit facti, seu operis: *adde & aliud cogitationis, quale est iudicium temerarium.* Item quod aliud sit materiale simul & formale: quo scilicet id dicitur, quod & est, & esse putatur falsum: siue dicatur tantum cupiditate mentiendi: siue ad aliquem externum finem, seu bonum, seu malum. Qua ratione communiter post Magistrum in 3. *sentent. distinct. 38.* & D. Thom. 1. 2. *quest. 100. artic. 2.* distinguitur in iocofum, officiosum, & perniciosum. Iocofum vero est, quod nulli nocet delectandique causa dicitur. Officiosum autem, quod sine alicuius iniuria dicitur, vt alicui proficit ad bonum aliquod acquirendum, aut malum aliquod vitandum, siue ipsi dicenti siue alteri, imminens. Perniciosum demum, quod cum alterius nocumento dicitur, siue vt habet Nauarr. in *cit. cap. 18. numero 3.* quod alicui in rebus spiritalibus, corporalibus, aut temporaneis nocet: siue potius, vt habet Caiet. in verbo *Mendacium*, quod iniuriosum seu nocuum est diuinis vel humanis.

5. Sic igitur mendacij species constitui possunt mendacium nudum, iocofum, officiosum, & perniciosum: ad quas reducuntur octo illæ quæ ex D. August. commemorantur in cap. Primum, 22. *quest. 100.* cum dicitur; vnum esse in doctrina religionis: id est, quo aliquid dicitur contra fidem, aut bonos mores: hocque cõplectitur omnes hæreses: secundum vero, quod nulli prodest & obest alicui, quale solet in detractone contingere: tertium, quod ita prodest vni, vt obest alteri: quartum, quod fit fallendi libidine: quintum, quod placendi cupiditate, soletque in adulatione contingere: sextum, quod nulli obest sed prodest alicui ad conseruandam pecuniam: septimum, quod nulli obest sed prodest alicui ad vitandam mortem: octauum, quod nulli obest sed prodest alicui ad euitandam corporis immudietem, vt si volenti de florare virginem dicas ad id impediendum, eam esse coniugam.

Hæ autem ad prædictas reducuntur: quia tres primæ ad mendacium perniciosum pertinent, vt loco cit. D. Thomas expressit. Addens primæ speciei mendacium esse grauissimum: quia peccata contra Deum, semper sunt grauiora. Secundæ speciei autem, esse grauius tertix speciei mendacium, quod minuitur ex intentione proficiendi alteri. Quartæ speciei mendacium; nudum constituit: quia non habet finem alium à seipso. Quintæ speciei, coincidit cum mendacio iocoso. Cæteræ species ad mendacium officiosum pertinent. Ac cum quanto bonum intentum est melius, tanto magis minuatur malitia mendacij; & bonum vile præferatur delectabili, & vita corporalis præferatur pecuniæ; ac demum vitæ corporali, præferatur honestas: vt *ibidem* addit D. Thomas: octauæ speciei mendacium est minus malum, quam septimæ; & huius, quam sextæ; & huius porro quam quintæ.

Mendacij malitia.

SECTIO III.

6. **Q**uartitur tertio, vtrum omne mendacium sit peccatum, nec vllum dari possit licitum. Respondetur autem

ex D. Thomæ 2. 2. *quest. 110. art. 3.* sententiâ communiter receptâ: omne mendacium esse peccatum, iuxta illud Ecclesiastici 7. Noli velle mentiri omne mendacium: neque posse licitum esse, cum de se ac intrinsece malum sit, prout D. ipse Thomas ibidem probat, non modo autoritate Aristotelis, qui aperte in 4. *Ethic. cap. 7.* ait mendacium per se prauum esse & fugiendum: sed etiam ratione efficaci; quæ ex D. Augustino habetur 22. *quest. 2. cap. 15. etiam*: nempe quod contra naturam & rationem sit, & ideo intrinsece malum, vt quis voce significet aliud: quam quod habet in mente: cum voces naturæ institutione, sint signa notionum interiorum. Per mendacium autem, tale quid fit. Ipsum igitur intrinsece malum est: atque adeo semper illicitum: ita vt nulla de causa, qui mendacium protulerit, esse possit à culpa immunis: inquit Sotus in *lib. 5. De iustitia & iure quest. 6. art. 1. concl. 3.*

Ex qua doctrina intelligitur primo, nunquam esse licitum dicere mendacium pro euitanda alterius iniuria: quod notauit Panormit. ad regulam Qui scandalizauit De regulis iuris; imo nec pro saluanda vita siue propria siue aliena, vt ex D. August. refertur in cap. Ne quis arbitretur, & in cap. Faciat; & in cap. Si quis, 22. *quest. 2.* Id quod alij quoque; seferunt, quos citat Alphons. à Castro aduersus hæreses in verbo Mendacium, idemque; S. Pontifex in cap. Super eo, De vfuris expresse dicit. Nec demum pro sempiterna salute: ad quam nullus deducendus est opitulante mendacio, vt habetur ex D. August. in cap. Primum §. Non est igitur, 22. *quest. 2.* & tradunt expresse Syluest. in verbo Mendacium, *quest. 2.* & Nauar. in *Enchir. cap. 18. n. 3.*

Quare venerabilis Cassianus, vt notant D. Anton. 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 2. & Syluest. loco citato, audiendus non est in eo, quod dixit, ad aliquam utilitatem magnam consequendam, vel magnum aliquid malum vitandum, licere aliquando mentiri: id quod aperte repugnat prius dictis: Quocirca mentiens non potest à peccato excusari aliter, quâ per ignorantiam inuincibilem; quæ quamuis nequeat losum habere circa mendacium, loquendo tam de eo, quam de personis generaliter: nihilominus tamen circa mendacium officiosum respectu vnius vel alterius personæ, pro aliquo tempore; nõ videtur negandum quin possit locum habere: iuxta ea quæ de ipsa inuincibilis ignorantia, sunt à nobis tradita in præced. lib. II. cap. 3.

Intelligitur secundo, nunquam ex Papæ dispensatione mendacium licite dici posse, cum ipsum sit illicitum iure naturali, in quo Papa dispensare nequit: vt patet ex dictis in libro 13. capit. 5. sub finem. Imo neque ex Dei dispensatione mendacium licite dici posse, constat ex doctrina D. Thomæ 1. 2. *quest. 100. art. 8.* & Soti in 2. *De iustitia & iure quest. 3. art. 8.* ita vt Deus, neque per se neque per alium mentiri vnquam possit: vt abunde eruditeque ostendit Melchior Canus in libro 2. *De locis Theologicis capit. 3.* Et patet: quia alioquin non haberemus firmum fidei fundamentum. Nam dicit aut putari posset, quod Deus dispensauerit in mendacio cum ali quo ex sacris scriptoribus, vt non proponeret verum, vel saltem proponeret aliquem falsum articulum: quod esset summum inconueniens. Intelligitur adhuc, ex eadem doctrina, quod pluribus alijs citatis habet Couar. in *lib. 1. var. resolut. cap. 2. n. 1.* Aduocatum qui iustam causam habet, non debere conari obtinere eam per mendacium. Intelligitur demum, quod idem Couar. in sequen. num. 3. notat, Baldum rectè dixisse, ei qui ex falsa mutui scriptura in iudicium deducitur, non licere falsum solutionis instrumentum producere.

Obijciuntibus autem, quod Abraham Genes. 20. dixerit Saram esse sororem suam, cum esset vxor: & quod Iacob Gen. 27. patri dixerit se esse primogenitum suum Esau. Item Angelus Raphael Tobix 5. dixerit se esse de filijs Israel Azariam, Ananix magni filium. Respondendum est, tales non fuisse mentiosos, sed ambigue loquendo celasse veritatem sine mendacio. Sara enim soror fuit Abrahami, sumèdo sororis nomen pro consanguinea, sicut sumpsit nomen fratris pro consanguineo, Gen. 13. cum dixit ad Loth, Fratres enim sumus. Quæ interpretatio est D. Aug. relata in cap. Quartitur, 22. qu. 2. & approbata à D. Thoma 2. 2. *quest. 110. art. 3. ad 3.* communiterque; recepta. Nec refert quod dixerit illam filiam patris sui: nam sensus est, quod ad eam attineret ex parte patris,

patris, ut ibidem notat D. Thomas. Erat enim filia Aram fratris Abraham, & patris Loth: ut plenius declarat Sotus in 4. diffinit. 40. quest. vni. a. art. 4. ad 2. Similiter Jacob fuit primogenitus Isaac, iure quod illi datum fuit à Deo dicente, Maior seruet minori: quodque Esau illi cessit pro esca lentis: licet non fuerit primogenitus natiuitate. Ita D. Thomas loco cit. & Alensi. 3. par. quest. 37. membro 6. col. vlt. Quod quidem videri non debet durum, cum Dominus dixerit Ioan- nem esse Eliam, quem constat imitatione tantum, non autem personâ, Eliam fuisse. Deniq; Angelus Raphael verum dixisse inuenietur, si consideretur interpretatio trium illo- rum nominum, Israel, Azarias & Ananias: namque Israel si- gnificat videntem Deum: Azarias vero adiutorem, & Ana- nias gratiam Dei. Vnde fit vt Raphael vere attribuerit sibi il- la, vt pote qui videbat Deum, & adiutor erat Tobia, ac Dei gratia dignus. Quæ doctrina est D. Anton. 2. part. tit. 10. ca- pit. 1. §. 1. sub finem.

Celatio veritatis sine mendacio.

SECTIO IV.

9. **Q**uæritur quarto, Vtrum liceat ambigere loquendo ce- lare veritatem. Respondetur vero congruenter iam dictis id licere. Nam quamvis forte diceret quis Abraham & Isaac tali locutione peccasse venialiter: tamen de Raphael Angelo dici non potest. Ambiguitas autem quæ celatur ve- ritas sine mendacio, cõtingit quando id quod quis dicit, ve- rum est secundum suam intentionem, licet falsum sit secun- dum intentionem audientis, & communem intelligentiam prout docet Nauar. ad cap. Humanæ aures, quest. 2. num. 10. 11. 12. In quorum 10. ex glossâ ad cap. Ne quis 22. quest. 2. refert: cum in cuius domo aliquis latet, quem hostes persequuntur, iis sciscitantibus vbi est: posse respondere non est hic, acci- piendo (est) non vt venit à Sum, sed vt ab edo. Item in nu. 11. ex Angelo de Perusio & Ioanne de Anania excusari à men- dacio D. Franciscum, qui interrogatus ab ijs qui homicidam persequabantur, an illac is transisset, missis manibus intra manicas, respondit non transiit hac: intendendo contra cõ- munem consuetudinem & mentem interrogantis, nõ transi- disse per suas illas manicas.

10. Aduerte autem amphibologiam de qua hic agitur, esse non tantum eam quæ contingit ex diuersa verborum signifi- catione vt in ante propositis exemplis; sed etiam quæ con- tingit cum verba prolata, sunt quidem falsa seorsim, per se; sumpta, sed vera sunt aliquibus adiunctis, quæ à dicente sub- intelliguntur. Quo modo illud Psalmi primi: Non resurgent impij in iudicio: verum est tantum, subintelligendo, ad glo- riam. Et illud in cap. Nihil 1. De consecr. dist. 5. Nihil prodest homini, orare, ieiunare, & alia religionis bona opera facere, nisi mens ab iniquitate reuocetur; subintelligendo, quoad meritum vite æternæ. Alioqui enim tam hoc quam illud falsum est & hæreticum.

Atq; hoc etiam posteriore genere licitum esse vti, si absit animus tum mentiendi, tum etiam nocendi alteri, & adsit iusta causa vtendi, Nauar. ex instituto ostendit ad memo- ratum cap. Humanæ aures, quæst. 1. vbi num. 4. in confirma- tionem adfert, quod Dominus interrogatus de die vniuersalis iudicij quando esset futurus, respondit, vt habetur ex cap. 24. Matth. & cap. 13. Marci, neq; Angelos neq; Filium, sed so- lum Patrem id scire. Ad cuius responsi veritatem, quoad Fi- lium Patri omnino æqualem, aliquid subintelligendum est, nempe quod nesciret: ita vt conueniret illis interrogantib. manifestare, sicut communiter subintelligere Theologos & Canonistas idem author ait.

Addens num. 5. adhuc in confirmationem: quod ex com- muni consensu Confessarius qui interrogatur, An talis po- nitens ei tale peccatum confessus sit, respondere possit non esse confessum: subintelligendo, ita vt illud dicere teneatur. Quia subintellectione omiſsa, falso responderet, si res aliter haberet, id est, de tali peccato consistentem audiuiſset. Nec valere subterfugium dicentium quod non audiuerit vt ho- mo, sed vt Vicarius & Minister Dei: idem author bene pro- bat ibidem vsq; ad finem illius quæstionis. Et patet quia id non obstat quominus sit absolute verum, & quod audiuerit, & quod sciat illud de quo interrogatur. Quia in re immorta-

ri nõ est huius loci. Eundem vsum celandæ veritatis per am- biguam responſionem cum necessitas vrget approbant tan- quã licitum D. Ant. 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 1. versu Videur, Syl- uester verbo Mendacium quæst. 6. ver. 3. & Couarr. lib. 1. va- riarum resol. cap. 1. nu. 4.

Cæterum in tali re voluntas mentiendi, seu fallendi & fa- ciendi iniuriam, dicitur abesse d. bere, quoniam ea de se ma- la est ac peccatum. Dicitur quoque iusta causa adesse debe- re: quoniam alioqui, etiam si mendacium abesset, peccaretur contra virtutem veritatis, quæ inclinat hominem ad se per dicta, & facta ostendendũ proximo talem, qualis re ipsa est: vt ab Aristot. notatum in 4. Ethic. D. Thom. approbat 2. 2. quest. 109. art. 3. Rationem optimam addens, cur contrarium merito iudicetur vitiosum: nempe quia societas humani ge- neris conferuari non posset, si nos alios quam simus, alijs o- stenderemus dictis aut factis. Prædicta vero iusta causa ad- esse censetur ex eodem Nauar. in cit. quest. 1. sub finem & in sequenti secunda, num. 2. si veritas celatur causâ salutis animi vel corporis; vel honoris; in o & rei familiaris, aut cuius- cunque actus virtutis. Ex qua etiam doctrina in seq. q. 3. nu. 10. 11. & 12. deducit tum alia, tum tria hæc corollaria pro vsu quotidiano notanda.

12. Primum est: quod non tantum laudandi sint qui tacent quando, & vbi nõ opentur loqui: sed etiam, quã aliqua ius- ta de causa non respondent ad interrogationes ad quas non obligantur respondere: aut etiam qui ad eas ita respondent, vt falsæ sint quidem responſiones separatim sumptæ: sed si ali- quid subintellectum cum eis coniungatur, efficiantur veræ, prout exemplis ante declaratum est.

Secundum est: quod vt is qui respondere tenetur, debeat secundum interrogantis intentionem & intelligentiam com- munitate respondere, iuxta cap. Quatuor que arte, 22. questio. 5. ita eum qui nullatenus tenetur respondere interroganti, nec teneri secundum intentionem ipsius respondere: sed posse secundum propriam intentionem subintelligere aliquid, quod coniunctum suæ responſioni, faciat illam veram suo sensu, quidquid sit de alio sensu in quo interrogans, illam acci- pit. Ratio Nauarri est quod sicut talis nullo modo tenetur ad respondendum: ita nec ad respondendum secundum alterius intentionem, si nulla causa ad hoc magis, quam ad illud vrgat.

Tertium corollarium est: posse nos per hanc doctrinam euitare innumera peccata saltem venialia, quæ passim com- mituntur eum interrogamur quomodo eamus, quid comedamus, quantum pecuniæ habeamus, quid dederimus, quas literas, quæ noua acceperimus, quid hic vel ille nobis dixerit, aut scripserit, & id genus alia, quibus absque peccato responde- re possumus, aliqua subintelligendo, quibus vera fient ea quæ affirmando, aut quæ negando respondemus: vt si peten- ti librum quem non teneor, vel non conuenit dare, respon- deam non habeo: suppletibi dandum. Verum quidquid sit in speculatione: tale quid non videtur vsurpandum sine ius- ta, nec leui causa: cum alias aduersetur rectæ rationi dictan- ti, sincere nec deceptorie esse agendum cum proximo: ne detur occasio scandali & rixarum, aliorumq; id genus malo- rum aduersantium bono pacis.

Gravitas malitia mendacij.

SECTIO V.

13. **Q**uæritur quinto, Vtrum omne mendacium sit peccatum mortale. Cui quæstioni satisfit sequentibus propo- sitionibus.

Prima est: Si mendacium non habeat aliam maculam quam falsitatis, nunquam de se, ex suo ve genere esse mortale. Hanc habet Sotus lib. 5. De iust. & iure, quest. 7. art. 4. ante s. l. tionem argumentorum: eamq; tangunt D. Thomas 2. 2. quest. 70. art. 4. & Caiet. in verbo Mendacium. Probaturo vero: quia mendacium non tollit charitatem ob falsitatem solam, quæ nec contra religionem est, nec contra iustitiam. Quocirca in sequenti quæst. 100. art. 4. D. Thomas tam officiosum, quam iocosum mendacium ait esse solummodo veniale. Quod idem habetur ex cap. Ne quis, 22. quæst. 2. §. Duo vero sunt: recep- tumq; est ab omnibus. Probaturo autem: quia in huiusmodi mendacio cernitur tantum macula falsitatis: quod enim cedat

in alterius cōmodum vel alios delictet, non facit: sed potius dimittit rationem culpæ, ex ipso D. Thom. in *cit. quest. 110. art. 2. in corpore.*

Nec obstat quod D. Gregorius lib. 18. Moralium, cap. 2. mendacium ab obsecratoribus, dictū Pharaoni Exod. 1. mortale fuisse significet, cum ait: Benignitatis eorum mercedem, quæ potuit eis in æterna vita tribui, præmissa culpā mendacij, declinatam esse in terrenam remunerationem. Etenim ex eodem D. Thoma in eadem quæstio. art. 4. ad 4. id ita accipiendum est, ut Sanctus, ille doctor velit significare deformitatem mendacij non repugnare perinde merito remunerationis temporalis, ac repugnat merito remunerationis æternæ.

Porro licet mendacium iocosum, sicut & officiosum sit peccatum tantum veniale; gravius tamen eodem esse censetur: quia, quod ioco asseratur falsum, culpam mendacij extenuat, ac quod proferatur ad impendendum alteri obsequium: præsertim cum necessitatis ratio (*pietate, misericordia, aut religionis zelo studentis*) illud quodammodo extorquet; prout habet Conc. Colonienſe in expositione huius præcepti versus Sed iniquus.

14. Secunda propositio est, Tam iocosum, quam officiosum mendacium, si cum iuramento fiant, mortalia esse ob perurium. Hanc tangit D. Thomas 2. 2. *quest. 70. art. 4. ad 2.* & post eum Nauar. in *Enchir. cap. 18. n. 3. in fine* iactisq; patet per ea quæ de periurio dicta sunt in præced. libro 18. Ratioq; in promptu est: quod in materia etiam leui, ipsum fiat cum notabili iniuria Dei; vt pote adhibiti in testem falsitatis. Hincq; est quod ex eodem Nauar. in præced. cap. 12. num. 5. communiter rejicitur quod habet glossa ad cap. Veniens De iurcurando: non esse peccatum plus quam veniale, iurare falsum iocandi causa.

Tertia propositio est, Errare eos qui mendacium tam iocosum quam officiosum mortale esse putat, si dicatur ab eo, qui sit in statu perfectionis. Hæc est D. Thomæ 2. 2. qu. 110. art. 4. ad 5. & Syluester sequitur in verbo Mendacium, qu. 3. sub finem. Probatur autem: quia circumstantia status perfectionis deſeminat potius, quam aggravat peccatum commissum (*vt fieri solet in viris perfectis*) ex infirmitate, prout cōfirmavimus in præced. lib. 14. in secunda parte capitis quarti. Cæterum negandum non est, quin aliquando ratione scandalali possit in viris perfectis, siue iocosum, siue officiosum mendacium mortale esse. Hoc enim concedunt D. Thomas & Syluester locis cit. & Nauar. in *Enchir. cap. 18. n. 3.* & Armilla *in verbo Mendacium §. 3.* patetq; per ea quæ à nobis tradita sunt in priorè parte antecitati capitis quarti.

Quarta propositio est, Iocosum aut officiosum mendacium ex eo, quod in iudicio dicatur non esse mortale. Hanc contra Caietanum, cum Nauarro & Soto tenet Couar. in 1. *var. resol. cap. 1. num. 2.* Et quoad mendacium officiosum expresse ostendit D. Thomas 2. 2. *quest. 70. art. 4. ad 2.* dum docet eum qui vt à morte liberet, per falsos testes, vel per Iudicis peruersitatem, iniustā sententiā damnatum, fert falsum testimoniū sepositā periurij ratione, nō committere peccatum mortale. Quod idem post eum sentit Sotus lib. 5. *De iust. & iure, quest. 7. art. 4. ad 2.*

Quinta propositio est, Mendacium officiosum vel iocosum, si non esset simpliciter tale, sed haberet aliquid de pernicioso admixtum, mortale esse posse. Hæc patet: quia mendacium perniciosum est genere suo mortale: quo fit vt alteri adiunctum reddat ipsum mortale. Talis mendacij hoc est officiosi pernicioso admixti, D. Thom. 2. 2. *quest. 69. art. 1. ad 2.* exemplum ponit cum ait: quod mentiri ad liberandum aliquē à morte cum iniuria alterius nō esse mendacium simpliciter officiosum, sed habere aliquid admixtū de pernicioso.

Sexta propositio est, Mendacium iocosum non esse ex eo mortale ex se, quod assidue ab aliquo vsurpetur. Probatur, quia assiduitate sola; peccatum tantummodo multiplicatur. Peccata autem venialia quantocunq; sint numero, nequeunt æquivalere vni mortali, vt ostensum est in præced. tomo, li. 15. ca. vlt. scilicet. 4. Quocirca iocosum ex eo, quod assidue dicatur, non est censendum mortale. Vnde, quod Conc. Colonienſe in *exposit. huius præcepti, versus Mendacium autem iocosum*: ait, mendacium iocosum futurum capitale si assiduitate aggravetur, eodem modo intelligendum est, quod D.

Thomas 1. 2. *quest. 88. art. 4. ad 1.* intellexit illud D. Augustini tractat. 12. in Ioannem non procul à fine, tomo nono: quod peccata minima, id est, venialia, si negligantur, occidunt. Vult enim sensum esse tale mendacium sua assiduitate, diū positiuè causare peccatum mortale.

Septima propositio est, Mendacium perniciosum mortale esse ex suo genere. Ita docent Caietanus in verbo mendacium, & in verbo Perfidia, ac Sotus lib. 5. de iust. & iure, qu. 7. art. 4. ante solutionē argumentorum. Probatur vero, quia tale mendacium charitativè aduerſatur: vt pote proximo damnosum; & est peculiariter contra hoc octauum præceptum: quod expresse prohibet. proximum la. i. v. b. o: cum cætera mendacia, non nisi reductiue, ad illud attingant. Accedit quod ex D. Thoma 2. 2. *quest. 110. art. 4. ad 1.* de eodem mendacio pernicioso intelligatur illud Psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Verumtamen negandum non est, qui: vt in alijs materijs imperfectio actus excusat à mortali, iuxta tradita in præcedenti libr. 15. sub initium quarti capitis; sic etiam in mendacio pernicioso excusare, ita vt contingat veniale tantum per illud committi: prout expresse tenet Caiet. in verbo Mendacium & Armilla in eodem verbo §. 1.

Imperfectio autem ea, ex Caiet. ibid. potest in ipso mendacio tripliciter contingere: primo, ex parte actus, qui surreptitius est, nec plene deliberatus: secundo, ex parte materiæ: nempe quia nocumentum modicum est: postremo ex parte formæ; quia scilicet tale mendacium nō dicitur animo inferendi nocumentum alicui: sed solum ex loquacitate: ita vt materialiter tantum sit perniciosum, perinde ac ante diximus, falsum siue intentione fallendi dictū materialiter tantum esse mendacium. Quamquam vt loco cit. Armilla attingit: non excusatur à mortali si nocumentū est adeo graue, vt ad illud debuerit aduertere, & à tali mendacio linguam omnino cohibere; quod negligendo censetur damnus eiusmodi intendisse tacite.

Corollaria quedam de mendacio pernicioso.

SECTIO VI.

17. Porro, ex hoc quod constitutum est: mendacium perniciosum mortale esse ex suo genere, possunt corollaria quedam deduci.

Primum est: Mendacium esse mortale, quando ipsum dicitur in materia fidei, vel sacre Scripturæ. Hoc habet D. Thomas 2. 2. qu. 110. art. 4. alijq; post ipsum. Et probatur: quia vt bene Nauar. notat in *Enchir. cap. 18. n. 4.* est mendacium natū à sua notabiliter perniciosum: adeoque notabiliter; vt censetur peccatum inter mendacia grauissimum: quod ex D. August. in libro de mendacio cap. 14. habet D. Thomas in *cit. quest. 110. art. 2.* Et ratio confirmat: quia peccata contra Deum semper sunt grauiora: vt post ipsum D. Thomam 2. 2. *quest. 73. art. 3.* ostensum est à nobis, in præced. lib. 14. nu. 5.

Aduerte autem ad hoc genus mendacij reuocari primo mendacium, quo quis timore mortis negare se esse Catholicum, prout notant Armilla in verbo Mendacium nu. 2. & Nauar. in *sine comment. art. 1. ad cap. Humane aures, 22. quest. 5.* Reuocari secundo, mendacium illius, qui falsas reliquias pro veris Sanctorum adorandas proponit; vel qui pro falsis miraculis, seu beneficij confectis, tanquā per miraculum acceptis, votiuas imagines offerit imagini Crucifixi, aut Beatæ virginis, alteriusve Sancti, vt lucri gratia alios inducat ad similia in eodem loco offerenda. Cuius mendacij post Caietanum in verbo Superstitio meminuit Nauar. in *Enchir. cap. 11. n. 26.* Reuocari tertio, mendacium quo quis scienter falsum miraculum in concione, aut in Sancti vita profert; aliter quam res sit, referendo illud. Ratio est; quia qui sic mentitur, quantum in se est, veritatem miraculorum Christi, & Sanctorum tollit hoc nomine, quod ea de causa putabuntur falsa. Ita notat Caietan. 2. 2. qu. 110. art. 4. in fine: & in verbo Confessio cap. 1. in quarta conditione: & in verbo Prædicatorum peccata: ininuat. que Concil. Colonienſe in expositione huius præcepti, versus Mendacium inter iocosum: dum ait non leuiter peccasse eos, qui è suggestis loco Euangelij aniles fabulas ac exempla impudenter conficta vulgo prædicarunt: quia eo ipso non vulgarem suspensionem ac contumeliam doctrinæ fidei, quam profitebantur, attulerunt.

Quapro-

Quapropter credit Caiet. in verbo Prædicatorum peccata in vniuersum quando prædicator mēitur circa doctrinam fidei, bonorum morum, historiam Sanctorum, miraculorum, & Prophetiarum ad docendum aut instruendum, aut persuadendum aut monendum auditores, mortale peccatum committere. Quæ eadem est doctrina Armillæ in verbo Prædicatorum num. 3. & Nauarr. in Enchir. cap. 25. numer. 141. Quinimo ex eodem Caietano in verbo Mendacium. Omne mendacium prædicatoris contra veritatem, spectans ad ipsius officium (quod est auditores suos erudienti, a quædam fundendi, ac bene monendi) mortale est ex suo genere, vt pote quod consistit ipsum coram Deo, tanquam falsarium adulterantem prædicationis officium, annunciando in persona Christi, & Ecclesiæ (iuxta illud posterioris ad Corinth. cap. 5. Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos) id quod nec Christus nec Ecclesia commisit ei. Quod si prædicator ipse, non quidem circa veritatem ad officium ipsius spectantem: sed circa extranea, impertinenter inserta, mentitur: non esset ideo de mortali condemnandus: nisi forte ratione scandalii, vt adhuc eum eodem Caiet. docent Armilla & Nauarrus locis citatis. Quo referri potest traditum ab eodem Caietano in cit. sine art. 4. mentientem in nominibus auctoritatis, aut quotationibus; puta cap. 10. pro 12. aut Isaiam, pro Ieremia; aut Ieronimum, pro Augustino dicendo, peccare quidem, sed non mortaliter: quia non contra, sed præter veritatem doctrinæ, mentitur. Falli namq; in talibus, non est falli in doctrina, sed in accidentibus eius. In quo consentiunt cum eo Syu. in verbo Mendacium quaest. 4. & Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 4.

Secundum corollarium est: Peccatum mortale committi non adimplendo factam promissionem, si ea sit de re notabili. Tunc enim mendacium suo modo perniciosum committitur (quod D. Thomas tangit 2. 2. quæst. 110. art. 3. ad 5.) atq; adeo mendacium mortale: cum negari nequeat simplicem promissionem, obligare sub mortali ad sui impletionem, si sit de re graui, prout docet D. Antonius 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 4. sub finem: sequiturque Caietanus in verbo Perfidia: & 2. 2. quæst. 88. artic. 1. circa principium. Atq; probatur: quia promissio inducit obligationem seruandi promissum: alioqui enim tolleretur fides hominum inter ipsos; siq; sit in re graui, violatio illius graue nocuum adfert proximo contra charitatem, animæ vitam. Debet vero istud intelligi dummodo talis promissio sit de re licita, & possibili, facta; absq; vi, dolo, & fraude, iuxta tradita per Nauarr. in sequent. num. 7.

Porro dictum est, si fuerit de re notabili; quia si de re leui sit promissio, veniale tantum committitur, si ea non seruetur; ex Caiet. locis cit. & ex alijs communiter. Idq; Nauarr. in eodem num. 7. confirmat a maiori: quia si furtum rei leuius non est mortale, multominus erit violatio promissionis de re leui: vt de dicenda alicui salute tuo nomine. Adde ex eodem Nauarr. ibidem nullum esse peccatum non seruare promissionem, si ita rerum status immutetur, vt vis promissionis eneruetur: sicut fit cum is cui facta est promissio illam remittit: argumento textus in cap. 2. De sponsalibus. Itemq; quoties alia quæuis mutatio interuenit, quæ si a principio fuisset: talis promissio, tunc minime facta esset: aut saltem casus talis tunc occurrens, esset exceptus, iuxta doctrinam D. Thomæ 2. 2. quæst. 110. artic. 3. ad 5. quam adhucloco cit. Nauarrus habet.

Tertium corollarium est: peccare mortaliter peccato mendacij perniciosi eum, qui fingit se in aliqua scientia esse doctorem, vt Ecclesiasticam dignitatem obtineat: ad quam ea qualitas requisita est omnino. Hoc expresse tradit Nauarrus in eod. cap. 18. nu. 8. in fine: & est de se clara.

Quartum corollarium est: similiter peccate eum qui vt aliquam cathedram, vel canonicatum obtineat, pro se verba facit; mendaciter iniquis v. g. se libros edidisse in lucem, aut quid aliud per quod falsam de se concitat opinionem: quæ cedens in notabile proximi detrimentum, mendacium est perniciosum: iuxta tradita per D. Thomam 2. 2. quæst. 112. art. 2. & Nauarr. in Enchir. cap. 23. n. 16.

Quintum est: simili quoque modo peccare eum qui per hypocrisis simulat sanctitatem, vt ea ratione beneficiu consequatur. In tali enim hypocrisis mendacium dari, constat

ex definitione mendacij in principio huius capituli assignata, & ex communiter recepta doctrina de hypocrisis, quam in 2. 2. qu. 111. D. Thomas persequitur. An autem ea sit mendacium perniciosum mortale, an veniale, D. ipse Thom. ibid. art. 4. docet esse discernendum ex fine: qui si repugnet charitati in Deum vel in proximum, erit mendacium mortale, vt quando quis sanctitatem simulat, vt falsam doctrinam disseminet: vel vt adipiscatur Ecclesiasticam dignitate indignus: & sic de similibus, quæ sunt cum notabili Dei aut proximi iniuria. Sin autem idem finis charitati minime repugnet, mendacium non censetur plusquam veniale, cum vitam animæ, quæ est charitas, non auferat.

CAP. II.

De iudicio temerario.

SVMMARIVM.

- 20 Quid sit temerarium iudicium, & quale peccatum sit.
- 21 Excusatio a peccato mortali, dum de proximo malum iudicatur, eo quod r. s. sit aperta, aut habeantur illius sufficientia iudicia.
- 22 Iudicium temerarium non est mortale, nisi sit de re graui.
- 23 Ad iudicium temerarium non sufficit, vt fiat de re absolute, sed requiritur vt fiat contra proximum.
- 24 Ad temerarium iudicium requiritur vt ipsum sit certum fixum.
- 25 Vt censatur peccatum mortale requiritur vt deliberate fiat.
- 26 De opinione, dubitatione & suspitione temerarijs, quid sint & quando sint peccata mortalia.
- 27 Quod a mortali excusentur, quando sunt ex errore, non tamen semp. r.
- 28 Mortalia peccata sunt, cum proueniunt ex prauo affectu & malevolentia erga proximum.
- 29 Documenta de eo quod dubia sint in meliorem partem interpretanda.
- 30 Explicatio dubij, An liceat iudicium de proximi bonitate, malitiaq; iuste dere.

Hic de temerario iudicio agitur tanquam de interno mendacio seu mentali testimonio falso contra proximum. Ipsum est enim, cum quis ex leuib; & insufficientibus iudicijs apud se contra proximum fert iudicium certum, & deliberatum in re graui: vt cum iudicat ipsum peccare mortaliter, aut esse in statu peccati mortalis. In eo autem mendacium mentale committitur: quia spectat etiam ad mendacium, si certo id definiamus, quod nescimus an tale sit, sicut ad periuurium spectaret si de eodem iurarem, ex Nauarro in Enchir. cap. 12. numero 8. Est vero mendacium perniciosum ex eodem Nauarro in sequent. cap. 18. n. 9. Et patet: quia is proximo nocet, tam qui in propria, quam in aliena mente falsam de eo opinionem ingenerat. Esse autem mortale habetur ex D. Thomæ 2. 2. quæst. 60. art. 3. & D. Anto. 2. part. tit. 3. cap. 8. §. 1. versu Quantum ad secundum. Quibus accedunt plures alij, quos refert Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. num. 446. Ratio est vero, quia per hoc fit proximo grauis iniuria, notabiliter contemnendo ipsum, infamandoque iniuste: quod ad mortale sufficere patet: quia si causam daret vt alius eandem quam ipse, sinistram opinionem de illo haberet, mortaliter peccaret tanquam infamans in re notabili; faciensq; ei notabile iniuriam. Perinde autem nocetur proximo, siue in propria, siue in aliena mente ingeneretur de eo praua opinio. Quisq; enim ius habet ad bonam de se estimationem in vnoquoque alio, nisi obstat causa aliqua rationabilis. Ergo & perinde peccatur. Accedit quod quis tali iudicio vendicat sibi quodammodo id quod Dei proprium est, nempe scrutari aliorum corda: à quo scelere nos reuocat A postolus in priori ad Corinth. capit. 4. Nolite, iniqui, ante tempus iudicare quoad vsq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestaabit consilia cordium.]

**

Observationes pro praxi notanda de iudicio temerario proprie dicto.

SECTIO I.

21.

Aduerte autem primo, quod si res patenter esset mala, sicut est homicidium factum priuata auctoritate, aut fornicatio, is qui illam videret ab aliquo perpetrari, nullum delictum committeret iudicando ipsum peccare: quia sufficientem habet causam iudicandi. Quam esse D. Thomæ loco cit. communiter receptam sententiam annotans Greg. à Valen. 2.2. disput. 5. quest. 4. punct. 3. in confirmationem adfert illud Domini Ioannis 12. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate. Rectum est enim, quod in sufficienti ratione fundatur, & non tantum in leuibus coniecturis; qualis est quæ fit ex facie. Imo si de perpetratione quidem constaret solummodo ex indicijs, sed talibus quæ sint sufficientia ad ferendum prudenter iudicium; ille qui ferret, non delinqueret saltem mortaliter: vt pote non iudicans temere, sed nixus fundamento ad morale certitudinem sufficienti. Non enim obstat quod non nihil dubietatis interueniat: quia in moralibus, parum pro nihilo reputatur: vt bene ait Sotus lib. 3. de iust. & iure quest. 4. art. 3. post tertiam concl. Inde inferens, quod vbi ita certus es in sententia, vt nihil fere dubites, censuris certum iudicare sufficienter ad excusandum à mortali. Similiter si iudicium sit repentinum; vt cum videns iuuenem cum puella absq; arbitris colloquentem, subito raperis ad male de eis iudicandum: in eo enim iudicio, ex defectu plenæ deliberationis, non perinde peccas, ac peccares si cum animi reflexione, plenaq; deliberatione eandem sententiam confirmares.

Cæterum in vsu habendum est commendatum salubre consilium quod ex D. Bernardo Concil. Colonien. habet in expositione huius præcepti, versus Mendacium perniciosum; nimirum vt in talibus, qui potest excuset actionem; qui non potest, excuset intentionem: & qui neq; hanc excusare potest, excuset tentationem: quia vt ita faciat, postulat charitas quæ operit multitudinem peccatorum.

Iam quæ indicia existimari debeant sufficientia, certo definiri in particulari non potest: sed tantum in genere dici, in priuato iudicio non inesse temeritatem, quando talia sunt indicia, aut testimonia ex quibus vir prudens merito moueatur ad tale quid iudicandum, prout notat Sotus in eodem artic. 3. non multo ante solutionem argumentorum. Addens exemplum de eo qui visus est noctu scalis contere fenestras alicuius domus; & de iuvene qui visus ex in loco secreto petulanter amplexari puellam non repugnantem. De quibus sinistrum ferre iudicium ex talibus indicijs non est temerarium: immo nec culpa, ex eodem authore. Quod idem potiori ratione existimandum est, si quis de alio malum suspicetur, vel suspendat iudicium, vel dubitet cum sufficientibus indicijs, ex Petro à Nauar. in cit. capit. 4. num. 447. Addente in numero 448. cum indicia fuerint tantum probabilia, id est, media inter leuia & violenta, seu graues præsumptiones, iudicium ex eis factum non videri plus quàm veniale: quod censetur eo leuius, quo indicia fuerint probabiliora; & grauius, quo fuerint minus probabilia, ex Soto loco cit.

22.

Aduerte secundo, quod si iudicium temerarium non sit de re graui, mortale non committi, quantumcunque leuia, imo nulla, aut etiam falsa sint indicia, ex quibus ipsum fertur, prout expressit idem Petrus à Nauar. in præced. nu. 444. Rem autem grauem intellige eam, quæ per ipsum temerarium iudicium proximo inferitur notabilis iniuria: siue ea sit talis, quæ rationem peccati mortalis habeat; siue quæ tantum peccati venialis, imo nullius peccati rationem contineat. Nam ex Soto in eodem loco, grauitas temerarj iudicij non sumitur ex grauitate peccati, quod iudicatur alicui inesse: sed ex grauitate iniuriæ quæ fit illi, dum temere aliquid de illo iudicatur: siue peccatum sit siue non sit id, vnde contra suam voluntatem, in animo iudicantis vilipenditur notabiliter. Sic enim peccatum est graue hominem honoratum, & magni nominis, ex leui causa iudicare natum esse ex infamibus parentibus; etiam si hoc non sit in se peccatum. Contra vero peccatum est leue, ex leui causa iudicare militem furibun-

dum occidisse hominem in duello, etiam si id sit graue peccatum mortale, quia talis miles non putat in eo suam famam lædi, sed id sibi gloriæ tribuit. Huius doctrina congruenter Lud. Molina De iust. & iure, tract. 4. disput. 16. nu. 5. in fine; notat non esse peccatum mortale, si quis in re graui temere iudicaret de aliquo determinato quem à longe videt, vel ei noctu occurrit, ita vt non agnoscat, nec in posterum agnitus sit quis ille sit. Neq; enim magna iniuria læsiove notabilis inferitur tunc proximo. Vnde notabiliter ægrefcitur debeat de se taliter existimari.

Aduerte tertio, quando temerarium iudicium non est contra proximum, sed fertur tantum de ipsa re (vt cum quis audiens verbum turpedici puella, iudicat illud esse peccatum mortale) minime pertinere ad iudicium de quo hic agitur; sicut pertineret si à quo verbum ipsum turpe dicitur, mortaliter peccare iudicaretur. Ratio est, quia tale iudicium factum de rebus secundum se, non est perniciosum; per illud enim non inferitur iniuria proximo, sicut per factum contra proximum ipsum: quem cum excusare possis, quod tale quid ex surreptione dixerit; turpitudinem mortalem ei iniuris: quod est iniuriosum & contra charitatem. Hæc doctrina est Caietani in verbo Iudicium temerarium, & Armille in eod. verbo §. 8. post. D. Thomam 2.2. quest. 60. art. 4. ad 2. vbi idem Caietanus videri potest.

Aduerte quinto, ad peccandum mortaliter per iudicium temerarium requiri, prout ibidem Sotus adhuc notat, vt ipsam sit certum: seu tale, quod dubietatem permixtam non habeat, aut certe, quando quidem in moralibus parum pro nihilo reputatur, non nisi valde paruum. Atq; hinc est, quod ille qui ex insufficientibus indicijs de alterius bonitate vel peccato iudicat, nihil definitiue, sed dubitatiue se habens, aut definitiue quidem, non tamen firmiter: sed cum hæsitacione circa partem oppositam, non peccat peccato temerarj iudicij: quia cum desit sententia definitiua, non est iudicium; sed potius dubitatio: vel ad summum opinio. Id quod à Caiet. notatum 2.2. quest. 60. art. 3. circa initium, obseruatione dignum est pro multis qui se in temerarium iudicium incidisse putat ob malam opinionem quam conceperunt de proximo. Etenim falluntur in eo, quando sic interea dispositi sunt, vt si interrogarent se ipsos; num apud se talem existimationem haberent certam, se non habere inuenirent, sed hæsitare, aut forte etiam credere falsam eam esse.

Aduerte quinto, ad hoc vt temerarium iudicium sit peccatum mortale, requiri vt deliberate fiat. Nam vt in alijs peccatis, ita in hoc defectus plenæ deliberationis à mortali excusat. Vnde fit vt quando timorati, & scrupulosi maxime, si passi sunt sinistras cogitationes de proximis, & dubitant an mortaliter peccauerint, interrogari debeant. An si tunc aduertissent illud esse iudicium temerarium, & peccatum mortale, deliberate consensissent: siq; respondeant negatiue, putandum est, quod non peccarint mortaliter; quia vel nullus fuit consensus voluntatis, vel certe si aliquis fuit, non fuit plene deliberatus, nec sufficientis ad mortale.

De opinione, dubitatione, & suspitione temerarijs.

Hæ cum iudicio temerario eam connexionem habent, vt simul tractari merito possint: propterea quod in eas ipsum frequenter degenerat per solum defectum certitudinis, per quem vnum distinguitur ab eisdem: quoniam ex quocunque sunt indicia ex leuibus causis, de bonitate aut malitia proximi: non quidem ad instar illius certa: sed cum incertitudine ac formidine. Sic autem inter se differunt, quod opinio sit iudicium in vnam partem determinatum quidem, sed vacillans, coniunctam habendo formidinem de parte opposita. Dubitatio vero sit, qua sic animus hæret vt in neutram partem inclinet: ac demum suspicio qua animus in vnam partem inclinat sed sine determinato iudicio: tantum enim est concitatio quædam animi ad assentiendum vni parti, eo quod species veri subleuat in illa, quæ non in altera.

De earum malitia autem quid sit tenendum sufficienter ad institutum nostrum tradi potest sequentibus propositionibus. Prima est: Indicia quæ non sufficient ad ferendum ex eis absque temeritate iudicium firmum, posse sufficere ad

haberi-

habendam sine temeritate opinionem de alio. Atque ad dubitationem sine temeritate habendam, sufficere posse iudicia in iudiciis, que factis sunt ad opinionem ipsam a temeritate eximentiam. Ac de nunc ad subrogandum sine temeritate eximentiam. Huius ratio esse potest quod ad liberandum a temeritate iudicium, de se minus firmum requiratur fundamentum rationis minus firmum, quam ad liberandum iudicium, de se firmum.

Secunda propositio est: Eas de se ordinarie excusari a mortali, si contingant ex errore quodam intellectus, quo apprehendit iudicia tanquam sufficientia ad sic iudicandum. Hinc indicat D. Thom. 2.2. quest. 60. art. 3. cum docet iudicare de proximo ex leuibus causis aliquid malum graue pro certo, peccatum esse mortale: dubitare autem veniale tantum esse. Vbi nomine dubitationis, comprehendit non solum proprie dictam, sed etiam assensum quemcumque vacillantem ex formidine ei permixta: prout Caiet. ibid. & Sotus lib. 3. De iustitia & iure, quest. 4. art. 3. interpretatur; & post utrumque Gregor. à Valent. 2.2. disput. 5. quest. 4. puncto 3. proposit. 3. Addens quod notatum est à Nauarro in commentario ad Rubricam de iudiciis, num. 50. in fine, eam formidinem esse non modo actuale, id est, qua quis iudicando vacillat actu: sed etiam virtuale, contingentem in casu in quo si iudicans interrogaretur, an pro penitus indubitato habeat illud quod iudicat, responderet quod non habeat, imo quod forte illud falsum.

Probatur autem propositio ex eo, quod assensus vacillas seu admixtam habens formidinem notabilem in opposito, actus sit imperfectus quo non inferitur iniuria magna proximo. Cum enim siue opinans, siue dubitans, siue suspiciens, putet expresse vel tacite se falli posse: iudicium quod sic fertur de proximo, non est natum in ipso generare grauem contemptum proximi: præsertim cum, ut supponimus, non ex malitia, sed ex humano errore sic iudicet; paratus se corrigere, ubi ad rem melius aduertit. Accedit quod vehemens procliuitas ad iudicandum de aliis, ex signis quæ non careant verisimilitudine multum minuat deformitatem talis iudicij. Vnde D. August. tract. 90. in Ioan. inter cetera inquit. Ignoscatur nobis quod de occultis hominum aliquando, imo assidue non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tædationem pertinere arbitror: sine qua duci ista non potest vita, ita ut Apostolus dicere: Corinth. 10. Tentatio vos non apprehendat nisi humana, &c.

Ceterum cur in eadem propositione addita sit particula ordinarie, ratio est, quam ex Soto Gregor. à Valent. habet, quod quandoque possint esse tales circumstantie rei & personæ, vt non obstantibus notabili formidine, iudicium temerarium sit peccatum mortale: vt si ex leuibus causis de honesta & religiosa persona voluntarie dubites an peccatum enorme, v.g. incestum cum matre commiserit: quia ex enormitate ejusdem peccati & personæ honestate, plus augetur deformitas talis iudicij, quam minuatur ex formidine ei eorum iuncta. Et sic alias quoties apertum esset magnam iniuriam tali personæ fieri, si in ducerentur alij ad tale quid de eo dubitandum, vnde vispenderetur & faceret notabilem famæ iacturam. Quo spectant tradita à Soto in lib. 3. de iust. & iure, quest. 4. art. 3.

Tertia propositio est: Eum qui non tam ex errore intellectus, quam ex prauo affectu voluntatis & malevolentia erga proximum, etiam si aduertat iudicia non esse sufficientia, opinatur vel dubitat vel suspicatur de eo malum graue, quod de se sit occasio magnæ infamie, peccare mortaliter. Hæc probatur: quia in eo inferit iniuriam proximo in re graui. Neque excusatur, sicut in casu præcedentis propositionis, ex errore vel ex infirmitate humana cum deliberate & ex malitia iudicet: eo quod vel proximum contemnere & pro vilis habere pro se. Nec item ex formidine, quia etsi putet se falli posse: aduertatq; se non habere causam iustam: tamen vult in sua praua opinione pertinaciter persistere. Vnde licet iudicium illius non sit firmum ex parte obiecti cum putet se posse vi res aliter habere: est tamen ex parte subiecti: quod sufficit ad impedimentum diminutionis iniuriæ. Accedit quod Dominus noster Math. 7. & Luc. 6. iudicio & condemnatione dignos docet eos qui minora fratrum suorum vitia insectantur, & condemnant tanquam sanctiores: cum

longe iniquiores sint. Peccatum enim est graue ex malevolentia imaginari proximos, non quales reuera sunt, sed quales ex prauo tuo affectu velis haberi in propriam tuam commendationem, & contemptum illorum.

Difficultas. An dubia sint in meliorem partem interpretanda.

Hanc D. Thom. tractat. 2.2. quest. 60. art. 4. Tenenda autem videntur hæc documenta, quæ bene Lessius notauit, De iustit. & iur. lib. 1. cap. 29. dubit. 4.

Primum est: Dubia de rebus, æstimanda esse suis momentis: de personis autem interpretanda esse in meliorem partem. Ratio est, quia in iudicio rerum id tantum agitur vt veritas attingatur: in iudicio personarum vero, veritas sic queratur, vt maxime cauendum sit ne proximo iniuria irrogetur.

Secundum est: Dubia de personis in meliorem partem interpretanda esse intelligi debere negative, non autem affirmative. Hoc est Caietani, ad memor. art. 4. cuiusque sensus est in dubio, nos non teneri actu positivo iudicare proximum innocentem esse ipsa, nec peccasse mortificare, ac bonam intentionem habuisse: teneri autem non habere ipsam pro improbo, vel pro autore criminis, propter dubium. Quorum illud probatur ex eo, quod non teneamur ad iudicium expositum probabili periculo erroris, cum omnis error pertineat ad aliquale malum intellectus, quod sapienti vitandum est, quam commode fieri potest. Hoc vero probatur ex eo, quod iustitia postulat vt in dubio nemo tanquam criminis reus infametur, non modo exterius, sed etiam interiorius in animo: cum quisque ius habeat vt sibi certa pœna non irrogetur pro incerta culpa. Id enim esset irrogari sine iusta causa de qua constat: quod est contra iustitiæ regulam.

Tertium documentum est. Quando agitur de damno vitando aut de remedio aduersus illud adhibendo, dubia accipienda esse in deteriore partem: non quidem iudicando proximum esse improbum, vel habendo eum pro tali: sed cauendo sibi ab illo exterius, tanquam ab eo, de cuius probitate incertus sis. Hoc est D. Thomæ citato ad 3. vbi rationem reddit: quod ad remedium adhibendum siue nostris siue alienis malis, expediat vt id supponatur quod deterius est: quia remedium quod est efficax contra maius malum, minus magis est contra minus malum. Hinc excusantur qui admittentes aliquem ignotum in suas adeseant rebus suis, perinde ac si dubia esset eius probitas, dummodo eum non habeant pro improbo. Excusantur item Superiores qui ob iudicia quædam dubia, subditos obiurgant, atq; remedia illis corrigendis, tanquam malis, adhibent ob speciem mali, à qua Apostolus in prioria ad Thim. cap. 5. præcipit abstinere: dummodo interius non habeant eos pro malis: sed factum in animis suis excusent, aut certe intentionem: cauentq; ne vel modum excedant vel eos reddant aliis suspectos, vel de virtutibus eorum diffidere videantur.

Altera difficultas, An sit peccatum suspendere iudicium de aliquo, nolendo cogitare ipsum bonum esse vel malum.

DE hæc re videtur tenendum cum Petro à Nauar. lib. 2. de resist. cap. 4. num. 43. suspensionem eiusmodi non esse peccatum: Quod contra Medinam ille probat, quia certum est, quod possit quis velle nunquam de alio cogitare. Id autem si faciat, omnino iudicium circa illum suspendit, nec bonum nec malum de illo cogitans. Quare suspensio de qua agimus non est de se peccatum. Præterea si ab initio non teneatur quis habere bonam existimationem, sane meram gratiam facit illi, bene de illo nunc existimando: nec vllam facit illi iniuriam eiusmodi gratiam subtrahendo. Quamdiu enim ea interior est, nec ab illo acceptata, nullum ius ille ad eam acquirit, potestque pro libito reuocari sine illius iniuria, dummodo opposita, nempe mala opinio, non admittatur de illo. Vnde intelligitur non peccare, saltem mortaliter, eum qui occasione aliquorum signorum etiam leniam; circa aliquem habet se negative, nihil siue boni siue mali cogitando iudicandoque de eo: veritati liberum suum locum relinquens: ac totam rem tanquam incertam, iudicio

Dei committens. Quamquam tamen charitati valde confiteantur: iudicando scilicet proximum habendum esse pro viro probato, quamdiu non constet de contrario: atque ita affectu interno ac externo, agendi modo ipsum tractando, ac si re ipsa sit probus. Quod tunc maxime seruandum est quando negotium aliquod cum eo transigendum, tale quid exegerit, aut prauus in eum motus animi vincendus fuerit.

CAPVT III.

De falso testimonio.

SVMMARIVM.

- 31 Mendacium à Iudice dictum in iudicio quando fit vel non fit mortale.
- 32 Non est mortale dictum à Iudice condemnante secundum allegata & probata eum, quem scientia priuata scit esse innocentem.
- 33 De mendacio accusatoris; & quod hic teneatur restituere per illud acquisitum.
- 34 Explicatio dubitationis: An accusator antequam accuset teneatur reum pramonere vt satisfaciatur.
- 35 Mendacium rei in iudicio tanquam perniciosum, rationem habet peccati mortalis.
- 36 Obseruanda à Confessorio quoad tale mendacium.
- 37 Rationes suadentes probabile esse, quod reus cuius crimen non est plene probatum, à mortali excusetur, si illud in iudicio neget ad mortem vitandam.
- 38 Nonnulla ad qua aduertendum est in iudicio serendo de eiusmodi mendacio.
- 39 Requisita vt quis censetur legitime interrogatus.
- 40 De infamia requisita.
- 41 De iudicio ac semiprobatone.
- 42 Reus potest respondere ambigue, quando non interrogatur iuridice, & fugere nondum captus.
- 43 Falsum testimonium peccatum mortale est suo genere.
- 44 In eo excusatio non habet locum ex materia leuitate, cum fuerit iureiurando confirmatum.
- 45 Quid tenendum sit de eo qui bona fide putat se dicere ac iurare verum.
- 46 Testis cum non interrogatur secundum iuris ordinem, perinde celare potest veritatem ac reus, etsi nonnulla cernatur differentia.
- 47 Etiam si crimina sint notoria, nisi vergant in reipub. perniciem, aut notabile damnum tertij: auctor omnino occultus celari potest.
- 48 Non tenetur quis testificari cum graui suo damno: & quid agere debeat, cum non interrogatur iuridice.
- 49 Denunciatio mendax quando fit peccatum mortale.
- 50 De denunciatione faciendâ in iussu Superioris in tendentis punitionem.
- 51 De faciendâ in iussu eiusdem in tendentis correctionem Rei, aut partis satisfactionem.
- 52 Eam fieri non premissa correptione fraterna, si peccatum sit omnino occultum (excepto casu hæresis) Superior precipere non potest.
- 53 Quid agi debeat cum crim. no. us notorius est.
- 54 Aliter procedendum est cum Superior precipit reuelationem fieri per modum denunciationis, ac per modum iudicij.
- 55 De reuelatione criminis quod vergit in reipub. perniciem, aut notabile damnum tertie persone.
- 56 De monitione Rei, quando pramitti debeat eidem reuelationi.
- 57 Alia aduertenda de eadem reuelatione.
- 58 Facienda est, cum quam minime fieri potest noxij detrimento.
- 59 Qua ratione Prelato aut denunciari possit peccatum occultum proximi, quod ei soli nocet.
- 60 Obligatio corripiendi publice peccantem, & quedam alia aduertenda circa predictam denunciationem.
- 61 Obligatio obediendi Superiori precipienti vt criminosis, secreto reuelentur sibi, tanquam patri.

62 Seruanda est forma edicti quo Superior precipit aliquid reueari.

63 Quisdam circa eandem reuelationem noranda pro praxi.

64 Excusati ab obligatione, qua imponitur sub excommunicatione reuelandi eos qui aliena bona retinent.

ALSI testimonij nomine intelligitur hic generaliter omne perniciosum mendacium, quod in iudicio dicitur, siue à Iudice, siue ab actore seu accusatore, siue à defensore, aut notario vel procuratore, siue à reo, siue à teste, siue à denunciatoribus. Non habet autem difficultatem in defensore, notario & procuratore specialis, quæ non satis intelligatur, tum ex mox dicendis de aliis; tum ex speciali ratione iudicandi de peccatis earundem personarum, tradenda in sequenti libro tractatu vltimo. Dicemus ergo hic 1. de mendacio Iudicis, secundo, de mendacio accusatoris; tertio, de mendacio rei, quarto, de mendacio denunciatoris.

SECTIO I.

De mendacio Iudicis.

Circa hoc notandum est, quod si Iudex in iis quæ ad iudicium attinent, mentitur, tale mendacium censetur perniciosum, & per consequens mortale iuxta tradita à D. Thoma 2.2. quest. 110. art. 4. Idque expresse docent Caiet. in verbo Mendacium & Armilla eodem verbo §. 2. æquiparantes mendacium Iudicis, dictum contra veritatem spectantem ad officium ipsius, mendacio prædicatoris dicto contra veritatem, ad officium ipsius spectantem. Quod si mendacium à Iudice prolatum in iudicio, non esset de iis quæ ad iudicij veritatem pertinent, is de mortali non esset condemnandus, iuxta eundem Caietanum ad citatum D. Thomæ art. 4. sub finem: quem Nauar. sequitur ad cap. Fratres De panit. dist. 5. num. 21. & 22. Intellige autem nisi aliunde sit mortale, vt ex iuramento adiuncto. Quinimo & Nauar. in eod. num. 22. addit in iis etiam quæ ad iudicium pertinent, Iudex possit venialiter tantum peccare mentiendo, ob materiam leuitatem, quam in tali peccato, perinde ac in aliis, excusare à mortali, non videtur negandum; licet Caiet. in summa, verbo Mendacium contrarium iudicet.

Sed quæres, quid sit dicendum, si Iudex contra propriam scientiam proferat sententiam in re graui, puta condemnando aliquem ad mortem secundum allegata & probata, quem certo nouit innocentem: Vtrum mortaliter peccet tanquam mentiens pernicioso in iudicio. Ad quod negatiue respondendum esse patet per tradita in præcedenti lib. 21. cap. 3. dub. 4. post Caiet. 2.2. quest. 67. art. 2. ac Soto lib. 5. De iust. & iure, quest. 4. art. 2. Ratio vero est: quia vt in Iudice duplex est persona: nimirum priuata, & publica: ita duplex est scientia, vna priuata, altera publica, & publicam habet vt Iudex, ex allegatis & probatis: vnde fit vt mirum videri nõ debeat, si quando sententiam profert tãquam Iudex, adeoq. secundum scientiam publicam, dicatur veram, non autem falsam proferre sententiam: dum profert eam secundum allegata & probata: etiam si id faciat contra priuatam scientiam. Verum tamen si conscientia dicitur ei, quod talem sententiam proferre nequeat, debet illam omnino deponere, antequam sententiam ipsam ferat: quoniam peccaret alioqui, iuxta antedicta in præced. lib. 19. tract. 2. cap. 11. reg. 3.

SECTIO II.

De mendacio accusatoris.

IN iudicio ex parte accusatoris seu actoris, datur perniciosum mortaleque mendacium, quando calumniose falsoque accusat, iuxta tradita per D. Thomam 2.2. quest. 68. art. 3. & per Sotum lib. 5. de iust. & iure, quest. 5. art. tertio, & Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 31. secundum quem talis tenetur omnia damna subsecuta refarcire: quod idem habet Armilla in verbo Accusatio, num. 11. Possit autem quis iuxta D. Thomam in eod. art. 3. ad 1. aliquando per iustam ignorantiam in hoc excusari à peccato (& pariter ex Armilla ibidem) nempe quando accusationem institueret de falso, quod probabiliter putaret verum esse. Quamquam talis mortaliter peccaret, si vbi primum nouit falsitatem, non desistat ab accusatione, secundum Nauar. loco cit.

Secundum

Secundum quem etiam, is qui post definitum sententiam quam contra alium obtinuit, cognoscit suam causam fuisse iniustam, teneatur ad restitutionem eorum quæ per eandem sententiam acquisiuit: quia, *inquit ille, ex Innocentio ad cap. Quia pleriq; De immunitate Ecclesiarum communiter recepto, sententia iniusta non tribuitur in conscientia.* Intellige etiam si ea in rem iudicatam ideo transferit quod ab ea non sit intra legitimum tempus appellatum. Item etiam si iudex secundum allegata & probata sententiam tulerit, neque enim inde causa sit iusta ex iniusta. Attamen expensas quas Reus fecit interim dum bona fide contra ipsum legitime agebatur, non tenebitur accusator exsoluere: quia damnatum nulla nostra culpa acceptum, non tenemur resarcire. Imo nec rem ipsam tenebitur restituere, si post latam sententiam durante bona fide, per legitimum tempus eam præscriperimus, ut constat ex iis quæ de præscriptione dicitur solum à Doctoribus. Locum autem hæc habent in fisco, sicut & in cæteris; adeo ut si quis fuit de hæresi falso accusatus, & ex allegatis, & probatis condemnatus: fiscus qui bona ipsius acquisiuit per priuationem ex condemnatione subsequente; ubi primum de iniustitia ei constiterit, teneatur acquisita restituere.

Hic occurrit dubitatio: An accusator antequam accuset teneatur rem præmonere, ut debito satisfaciatur. Quam bene tractat Petrus à Nauar. in lib. 2. De restit. cap. 4. à num. 250. Ac pro parte affirmante adfert: tum quod aliqui iniuste & sine causa, Reus infamatur apud Iudicem: tum quod Christus Math. 18. præscripsit ut antequam diceretur Ecclesie, seu Prælato, delinquens secreto primum corripatur, ac deinde testes adhiberentur quibus posset accusatio postea comprobari. Pro parte negante vero adfert: tum quod vnusquisque ius habeat recuperandi illud quod sibi vel alteri iniuste debetur, procurandi que reipubl. commune bonum: tum quod ex ratione ceteri à peccato deterreantur, & à delinquentis consortio, & familiaritate qua infensidii erant reuocentur. Pro solutione vero, tres tangit conclusiones.

Prima est: In foro causarum ad accusationem Rei non esse necessariam eius præmonitionem. Hanc deducit ex eo, quod per cap. Qualiter, 2. vers. Verum, De accusationibus; ad accusationem que intenditur ad Prælati degradationem: non admonitio sed inscriptio requiratur, id est, obligatio accusatoris ad eandem penam, si non probauerit, prout interpretatur glossa cap. Super his, eod. tit. ad verbum *Oportet inscribi.* Confirmatur etiam ex eo, quod præmonitio sit ad emendationem: accusatoris vero finis in foro causarum sit punitio Rei, non autem emendatio.

Secunda est, quam si ut præcc. tenet. in idem auctor omnium esse ait. Quando ita necessarium fuerit ad bonum commune, vel ad priuam satisfactionem quæ alter haberi non potest: licitum esse sine admonitione Reum etiam extra iudicium accusare, quantumvis delictum iam sit emendatum. Huius ratio est: quod vnusquisque tanquam reipubl. membrum, ius habeat petendi, ut in ea puniantur delicta ad exemplum aliorum, & ut tranquille in ea viuantur: itemque sibi vel alteri siq; restitutionem famæ, aliorumve damnorum, ius habeat procurandi apud Superiorem per modum querelæ: præsertim quando aliter ea non obtineretur facile: & peccatum illud quo ipse, aut alter læsus est, peccatum esset iniustitia. Non est tamen negandum, quin si in tali casu præmonitio ad Reu emendationem iuuat, ea præmitti debeat: quia quomodo cumque conera cum agatur, salus eius nunquam est negligenda.

Tertia conclusio est: Quando nec satisfactio faciendae est, nec aliud damnum imminet quam quod Reus manebit impunitus nos uti debere potius admonitione ad illius emendationem, quam accusationem ad punitionem. Hæc probari potest per cap. Si peccauerit, 2. quæst. 1. exemplo sancti Ioseph, qui cum iustus esset, B. Virginem inuentam grauidam noluit manifestare Iudici, qui illam puniret, tanquam adulteram: sed voluit occulte dimittere eam, ac rem occultam, neque vili alij nociuam, tegere silentio. Accedit quod agamus alioqui contra charitatem, mutuumque dilectionem, qua tenemur defectus proximorum ac damna eorum vitare, dum commode & sine alterius præiudicio id facere possumus. Pro

eadem etiam conclusione faciunt rationes initio propositæ pro parte affirmante.

Idem autem prout primæ & secundæ conclusioni ante positæ, aduersari videntur, respondendum est. Ad priorem quidem Reum dum accusatur apud Iudicem, non infamari sine causa, sed propter reip. tranquillitatem, ad cuius procuracionem quisque ius habet, neq; inde iniuria fit Reo: quia ex quo peccauit coram iis per quos delictum probari potest, quæsitum est illis ius accusandi ipsum, & petendi ipsius punitionem, nec ei seruandi secretum. Ad posteriorem vero respondendum est: ubi agi de denunciatione fraterna, quæ cum sit instituta ad emendationem fratris, si is admonitione resipuerit, aut probabiliter iudicetur futurum ut resipiscat, frustra fieret infamatio ipsius apud Superiorem. Secus est vero de accusatione facta ad punitionem, vel satisfactionem, ad quam Reus etiam emendatus tenetur.

De mendacio Rei.
SECTIO III.

Reum qui legitime interrogatus in iudicio veritatem negat, perniciosi mortalisque mendacij culpam incurere docet D. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 1. & post ipsum Syluest. in verb. Accusatio, quæst. 13. Sor. lib. 5. de iust. & iur. quæst. 6. ar. 2. Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 57. & ad cap. Inter verba, concl. 6. nu. 20. aliorumque communiter, quorum plures refert Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. num. 138. Fundamentum autem præcipuum talis doctrinæ est, quod subditus teneatur in conscientia, parere iusto præcepto Superioris, cum faciat alioqui contra obedientiam initio cap. 13. epist. ad Rom. præscriptam illis verbis: *Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit: ipsi que Superiori inferat iniuriam violando ius ipsius.* At præceptum quo Iudex legitime, sed iuxta legum præscriptum procedens, præcipit Reo ut veritatem sibi reuelat, iustum est: ut pote institutum ad euitandum damnum quod reipubl. alioqui caperet, dum malefactores subinde crescerent per confidentiam impunitatis. Igitur Reus tenetur tali præcepto parere: sique contra illud mendaciter neget veritatem in re graui, seu valde nociua reipublicæ, aut personæ priuatæ, mortaliter peccat: potestque ab eo per torturam veritas ipsa extorqueri, iuxta cap. 1. §. penul. De deposito. Quod aduerte locum habere, etiam si tale mendacium dicatur à Reo sine iuramento, prout notat in lib. 5. De iust. t. & iure, quæst. 6. art. 1. Et ratio est: quia fundamentum cuius meminimus, non consistit in iuramento: sed in ipsa Rei conditione. Locum habere quantumcumque; Reus mentitur ad euitandam mortem sibi ex sua confessione irrogandam, ex D. Thoma in eod. art. 1. ad 2. quem sequuntur Sotus loco cit. & Ludouicus Beia in priore parte suarum responsionum, casu 32. ac Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 35. Ratio D. Thomæ est, quod mentiendo faciat iniuriam ei cui obedire tenetur, denegando quod ipsi debetur. Adde quod Iosue, *ex illius histor. cap. 7.* tale debitum exegerit ab eo qui satis scire potuit ex confessione veritatis, mortem certo sibi imminere: Fili mi (*inquit*) da gloriam Domino Deo Israel, & indica mihi quid feceris, ne abscondas.

Cæterum in hac re tria sunt obseruanda Cōfessario. Primum est, ut cum de tali defectu Reus nihil se accusat, cum interroget tantum vnuerse, an ipsum ita peccauit vitæ præteritæ propter Deum, ut nullo modo velit, nequidem ad mortem vitandam ipsum mortaliter offendere, & ab ipsius gratia, ac æterna gloria excidere. Nam interrogando in particulari, num habeat, propositum dicendi veritatem, etiam si ei moriendum sit, reuocari posset à concipiendo proposito vitandi omne peccatum mortale: quia facilius est continere in cōmoda cōcepta sub cōmuni ratione, q̄ sub aliqua particulari cuius periculū imminet. Secundū est, ut nō sit facilis in præcipiendis, ut veritas ab eo dicatur, in iacturā corporis: nec facilis in permitiendo, ut veritatem teneat, vel celet, in iacturā animæ: sed firma maturitate & cōsilio rem & circūstantias omnes expendat.

Tertium est, ut in dubio inclinet ad fauorem Rei. Circa quod monendum occurrit, nō sine rationum fundamento, Petrum à Nauar. in lib. 2. De restit. cap. 4. à num. 142. & Leonar. Testium De iust. & iure, lib. 2. cap. 31. dub. 3. nu. 6. Emanuelem Rodericum, Regularium quæstionum, tomo 2. quæst. 19. art. 4. opinari posse pie probabiliterque teneri, quod Reus, cuius crimen non plene probatum, possit in causa capit. s. ad mortem

35.

36.

37.

mortem euitandam, celare veritatem nõ obstante Superioris præcepto de ea dicenda. Rationes sunt: prima, quod ex l. 4. ff. De testibus, nemo cogi possit ad testificandum contra sanguine iunctum. Nemo autem cuiquam magis sit coniunctus sanguine quam sibi ipsi. Secunda est, quod vehemens inclinatio quam natura indidit cuique ad sui conseruationem, indicet naturam ipsam illi fecisse facultatem liberriam se tuendi per omne medium de se licitum: quale censeretur potest veritatem celare ad mortis periculum vitandum: siquidem spes sit illud euadendi. Quod addo, quia si non sit spes, vt cum constat haberi posse probationes sufficientes, cessaret ratio iusta celandi. Postrema est, quod lex humana non obligat cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud exigat, prout expositum est in præced. lib. 11. in fine. Ergo nec obligabit præceptum humanum, quandoquidem vtriusque eadem est ratio, si cetera sint paria. Quocirca criminofus non tenetur præcipiente Iudice veritatem detegere, si alias liber sit à periculo mortis (vt cũ aduersus ipsum sufficiens publica scientia haberi nequit) ne scilicet in illud se coniciat per eandem detectionem: quod quidem vitandum in iunctum, iusque à natura habet maximum.

Neque obstat quod Superior illam præcipiat, tanquam legitime officio suo fungens, gratia boni publici. Nam in istiusmodi casu ob memoratum ius, præceptum ipsius censeretur potest datum ad Reum terrendum, inducendumque; ad detegendam veritatem, non autem ad obligandum ipsum in conscientia. Vnde habetur responsio ad rationem D. Thom. antea propositam num. 35. quia saltem pateat, eam non esse omnino necessariam. Quæ omnia in medium adferre libuit, quæ satis ostendere videntur Confessarium debere esse liberalem erga Reum sibi confitentem (nisi id fieret in iniuriam diuinæ gloriæ aut in ingens detrimentum publicum, iuxta antecitatum ex libro solue) vt Reum non facile compellat ad veritatem fatendam, quando id propterea recusat, quod sciat suum scelus ita occultum esse, vt scientia ad sententiam mortis requisita, aliter haberi non possit, quam per suam confessionem.

Monendus autem hic est obiter idem Confessarius, quod curare debeat vt audita sacramentali confessione Rei, ita in exteriori facie se componat, seq; ita gerat, vt Iudex nequeat de auditis quicquam suspicari: sique ille ipsum interrogauerit, respondere debeat se suum munus peregrisse, nec quicquam amplius dicere, iuxta communem doctrinam de sigillo Sacramentali.

Observationes pro iudicio de Rei mendacio.

SECTIO IV.

38. **C**eterum præter iam dicta, in iudicio de proposito mendacio aduertendum est. I. Reum qui citra iuramentum in re leui mendacium profert, non nisi venialiter peccare, etiam si illud in iudicio proferat, prout contra Caiet. tenent Nauar. ad cap. Fratres, De penit. dist. 5. num. 22. Couar. in lib. 1. var. resol. cap. 1. num. 2. Socus lib. 5. De iustit. & iure, quest. 6. art. 1. sub finem, & quest. 7. art. 4. concl. 2. Quorum fundamentum est, quod non detur ratio cur leuitas matriciæ, non excuset à mortali in care, sicut excusat in aliis.

Aduertendum est secundo, Reum quem Iudex interrogat de facto, quod absque culpa, saltem lethali, perpetraverit: non teneri veritatem fateri. Exempli gratia: Titium inuadentem occidisti seruato moderamine inculpate tutelæ, aut certe absq; notabili excessu: non teneris fateri te occidisse. Ratio est: quia mens Iudicis est querere de occisione criminosa; vt argumento est, quod si rectus sit, & interrogetur, de qua occisione intelligat, omnino respõdebit de criminosa, cum pro alia non possit ferre sententiam mortis.

Aduertendum est tertio, Reum nisi legitime interrogetur in iudicio, non teneri respondere veritatem fatendo. Quæ est doctrina D. Thomæ 2. 2. quest. 69. art. 1. recepta ab omnibus, teste Petro à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. num. 136. Fundamentum est autem, quod Iudex non possit tunc Reo imponere obligationem aperiendi suum crimen, aut compellead iurandũ, & multo minus ipsum corporaliter torquere, cum ius non tribuat ei talẽ authoritatem, vt satis indicatur in cap. Qualiter & quando primo, De accusationibus: cũ improbat iudicium in quo seruatus non est ordo præscriptus à iure.

Vt vero cõfatur quis legitime interrogatus, opus est primo, vt interrogatio fiat ab eo quem Reus nouit esse legitimum suum Iudicem, ex Soto lib. 5. De iustitia & iure, quest. 6. art. 1. concl. 2. & Nauar. ad cap. Inter verba concl. 6. n. 20. & in Enchir. cap. 18. nu. 57. Et ratio est: quia nemo tenetur succipere graue onus, impositum ab eo quem nescit posse imponere, seu potestatem imponendi habere. Si autem sciatur esse legitimum, nihil refert, an sit Iudex ordinarius, an vero delegatus, dummodo sit eiusdẽ Rei Iudex quoad talẽ causam. Secundo opus est, vt secundum iuris formam fiat interrogatio: nempe vt habet Nauar. locis citatis, præcedente aut infamia, aut delicti probatione, saltem semiplena, aut iudicis sufficientibus. Sed de eadem forma pluribus postea in lib. 25. cap. 5. se. 3.

Porro prædictam infamiam non sufficit esse simplicem, quæ rationem quidem habet accusationis, non tamen probationis; sed ex Nauar. in citato num. 20. oportet esse plene probatam: scilicet per duos minimum testes iurantes se audiuisse à pluribus personis, non disculis, neque inimicis, sed fide dignis: quemadmodum ex Bartholo & aliis iurisperitis habet Ludouicus Beia in parte priorẽ suarum responsionum casu 32. aut si inuisibilem per quam apud probos viros persona redatur de eo crimine rationabiliter suspecta; prout habet Caiet. 2. 2. quest. 69. art. 1. & 2. Cui assentitur Nauar. ad rubricam De iudicis, num. 58. Neque satis est, vt idem addunt, quod discolorum hominum ea vox sit, id est, quod de eo discolori homines tale quid iactent, iuxta illud in cap. Qualiter & quando 2. De accusationibus. Non quidem à maleuolis, sed à prouidis & honestis: ne semel tantum, sed sæpe quod clamor innuit, & infamatio manifestat. Id quod Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. num. 15. annotat: & in præcedenti 151. commendat dictum à Soto: ad infamiam non sufficit certum numerum testium, sed requiritur maiorem partem vel populi, vel Parochiæ, vel saltem vicinæ. Ac in sequenti num. 153. cum Syluest. contra Angelum addit, non esse necessesse famam, seu clamorem populi deferri ad Iudicem pro tribunali sedentem: quia id nec iure aliquo statuitur, nec reipubl. gubernationi, & necessariæ delictorum punitioni conuenit.

Sufficiencia autem iudicia intellige esse, quæ infamiam prædictam, aut semiplenam probationem (de qua paulo post) equipollent: aut etiam quæ manifesta sint: sufficienter ad mortalem certitudinem iudicio prudentis. Idque eo modo quo bene explicat loco cit. Caiet. his verbis. Quod author dicit (de D. Thom. loquitur) id tria referri: intelligi primo, ad factum, cuius est indicium: ita quod manifeste indicent tale factum. Secundo, ad personam: ita quod manifestent ipsam perpetrasse tale facinus. Tertio, ad proctum: ita quod eiusmodi iudicia manifestent reo, vt sciat se esse in tali articulo constitutum, quod teneatur obedire Iudici præcipienti & extorquenti veritatem.

Ex quorum trium duobus prioribus, consequens est, quandiu delictum fuerit occultum vel incertum, vt reus se probabiliter tueri, & obiecta depellere valeat, non posse in foro conscientie imponi ipsi obligationem ad illud in suam perniciem aperiendum; cum id non minus durum sit, & à ratione alienum, quam spoliare aliquem armis quibus iuste se, suaque tueri videtur. Ex tertio vero consequens est, Iudicem teneri aperiire reo statum causæ, probationem, indicia & testes (idque propriis nominibus ex cap. Qualiter & quando, 2. §. Debet, De accusatoribus) vt videat procedi contra se iuridice, seque interrogari posse: vtque si quid habeat contra, possit & obicere, ac excipere. Quæ doctrina communiter recepta & specialiter expressa à Nauar. ad Rubricam De iudicis, num. 58. hinc confirmatur: quia sicut nemo tenetur legi obtemperare, ante illius promulgationem; ita nullus tenetur parere vbi cõtra se agit, nisi cum qui iubet, Iudicem suum esse, & iuste præcipere ipsi constet. Quamquam tamen istud censeretur potest non necessarium, quando interrogatio in iis casibus fieret, in quibus ex legitima approbataque consuetudine, non requiritur tanta solemnitas in interrogando reo: aut quando Iudex adeo probus fuerit, vt fas non sit suspicari eum procedere contra ius.

Per semiplenam denique probationem, intelligendus est testis omni exceptione maior, oculus aut alias fide dignifimus.

simus, qui iudicialiter parte legitime citata, deposuerit iuratus, Is enim ad interrogandum reum per viam inquisitionis erit satis: cum saltem infamiam æquipolet, vt bene explicat Nauar. ad eandem rubricam De iudiciis, num. 65.

Aduertendum est quarto, Reum quando non interrogatur iudice, mentiri quidem non posse (etiam si in eo non peccaret plusquam venialiter, ex Soto lib. 5. De iustit. & iure, quæst. 6. art. 1. concl. 3. quia mendacium esset tantum officiosum) tamen si interrogetur; An sciat, aut an viderit, vel audierit, nec responsum commode subterfugere valeat; posse dicere, se nescire, se non vidisse, non audiuisse, intelligendo intra se (ita vt tunc dicere teneatur) prout in seq. sectio. quoad testem ex ponetur. Imo si rogetur; An fecerit, poterit dicere non feci: similiter intelligendo, ita vt id tunc dicere teneatur; vel quid simile cum quo tota responsio coniuncta, sit vera, prout antea explicatum est in cap. 1. nu. 9. 10. & 11. Adde quod si Reus ea ipsa sub iuramento affirmare præciperetur, possit eodem modo dissimulare citra vllum peccatum, iuxta tradita à Nauar. in comment. ad cap. Humanæ aures, quæst. 3. num. 11. & sequentibus; & à nobis in præced. lib. 18. num. 90. & 91. Nota vero obiter quod ex Couar. & aliis Doctoribus tradit Leonardus Lessius De iustit. & iure, lib. 2. cap. 31. dubit. 3. num. 15. vt Reo iuramentum deferri possit in causa criminali, requiri ea iudicia seu probationes quæ sufficiant ad torturam (de quibus ad forum externum spectantibus, idem in præced. cap. 16. dubit. 17.) quia iuramentum est quædam spiritalis tortura: cum ipsam mentem non pessimam, non minus vigeat ad veritatem dicendam, quam tortura.

Aduertendum est postremo, Reum, quantumuis captus veritatem fateri teneatur, iuxta antedicta: non teneri tamen iubente Iudice comparere, si vitæ bonorumque temporalium iactura illi imminet: sed fugere posse, vel abdere se ne capiat, licet nominatim citetur & quaratur: quia id iure naturali ei conceditur: debet tamen si quem læserit, satisfacere illi: iuxta communem doctrinam De restit. & sanam intelligentiam textus in cap. Qui dam maligni, 5. q. 1. de qua Sotus lib. 5. De iustit. & iure, quæst. 6. art. 2. part. 4.

De mendacio testis.

SECTIO V.

DE teste sicut de antedictis tenendum est primo, quod si in iudicio falsum testimonium proferat, mortaliter delinquit. Quæ est expressa doctrina D. Thomæ 2. 2. quæst. 70. art. 4. relata à Syluest. in verbo Testis, quæst. 8. vers. 6. & à Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 1. Probatur vero: quia illud est, quod huic octauo Decalogi præcepto maxime, proprièque aduersatur, vt Concil. Coloniense notat in sua expositione versus Peccant autem. Vnde intelligitur excludere à regno cælorum, cum Dominus dixerit Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Probatur item per illud Proverb. 21. Testis mendax peribit; ac per illud quod ex Danielis cap. 13. lapidati sunt senes, qui aduersus Sulannam testimonium falsum tulerunt. Adde & per illud quod Ioan. 19. Iudæi qui Christum falsis testimoniis accusauerunt maius peccatum habuerunt quam Pilatus.

Hoc autem procedit non solum quando testis id affirmat quod scit esse falsum: sed etiam quando dubitatur sit verum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. aut quando tacet verum, in notabile proximi damnum, ex eodem ibidem. Ad quod verumque facit cap. 1. De crimine falsi, per illud. Vterque reus est; & qui veritatem occultat & qui mendacium dicit. Aut etiam quando testatur verum quod credit esse falsum, ex eodem adhuc in seq. num. 41. Ad quod facit, quod id sit formaliter falsum testimonium, iuxta communiter receptam D. Thomæ 2. 2. quæst. 110. art. 1. doctrinam de mendacio materialiter, & mendacio formaliter, de quo aliquid habes in præcedenti cap. 1. num. 3. Idem etiam procedit quantumcumque tale testimonium sit absque iuramento, prout ex præfessum Nauar. in cit. num. 40. & Sotus in lib. 5. De iust. quæst. 7. art. 4. concl. 2. Et patet ex argumento D. Thomæ in cit. art. 4. quod falsum testimonium ex violatione iustitiæ, sit peccatum suo genere mortale, sicut omnis alia iniustitia: quodque simpliciter prohibetur octauo Decalogi præcepto.

Tenendum est secundo; Testem, etiam si testimonium quod fert mendaciter, sit de re leuissima, mortaliter delinque-

re si (vt fieri solet iuxta cap. Hortamur, 3. quæst. 9. & cap. Si testes, §. Item iniurandi, 4. quæst. 2. & 3. a. que cap. Quoties, & cap. Nuper De testibus & attestacionibus) iuramento illud confirmarit. Id quod expressit Sotus in eodem art. 4. concl. 3. Et constat ex eo quod non obstantem materiæ leuitate, grauis iniuria inferatur Deo per pernitium: vt pote quo ipse adhibetur in testem falsitatis. Quod si eodem falso testimonio iuramentum desit, ipsum potest ex tenuitate materiæ à mortali excusari eadem ratione, qua mendacium Rei, de quo in præced. sect. 4. in initio.

Tenendum est tertio, quod testis perniciosam quidem falsitatem dicens in iudicio, sed putans se verum dicere, si moralem diligentiam adhibuerit, quæ ad debite recordandum, debiteque testificandum requiritur, excusetur à mortali, iuxta D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 4. ad 1. Cui assentiuntur Caiet. ac cum eo ceteri eiusdem D. Thomæ interpretes ibidem, atque D. Anton. 2. part. tit. 1. cap. 19. §. 7. Sotus in citato art. 4. ad 1. Syluest. verbo Testis, quæst. 8. sub finem: Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. passimque recentiores. Habet autem locum, etiam si talis iuramento confirmarit suum testimonium, vt Sotus & Caiet. attigerunt. Addentes ipsum esse quoque immunem ab obligatione restituendi damna, si quæ inde secuta fuerint. Quod probatur quia non tenetur ex recepta, vt patet, cum nihil retineat alieni: neque ex iniusta acceptatione cum ignorantia ipsum excuset à peccato; perinde ac à peccato & restitutione excusat eum qui alienum consumpsit, bona fide putans esse suum. Monet tamen probe ibidem Sotus, quod si leuitate aliqua vsus sit in credendo, aut aliqua negligentia in præmeditando obligatio detur restitutionis alicuius faciendæ, pro ratione quantitatis culpæ in eo commissæ.

Adde eundem postquam se falsum testificatum esse intellexerit, teneri primo partem monere, in cuius fauorem testimonium dixit, vt restituat: si que appareat non restitutus, id ipsum testimonium coram Iudice reuocare; si reuocatio parti prodesse possit; vt maxime potest, si ipse post testificationem se contestim corrigat, iuxta cap. Præterea, De testibus cogendis; & notant Sotus ac Nauar. locis citatis. Imo etiam si ex interuallo id faciat, ipsum poterit prodesse saltem quoad testimonium falsum quod tulerat, debilitandum, vt Nauar. ibidem declarat. Veruntamen obligare ipsum, vt cum suo notabili detrimento, se sic retractet, nimis durum videtur: nam cum in nullo peccauerit, non tenetur ad id ex iniustitia in penam peccati: quia duo hæc coherere nequeunt, vt damnificatio si inculcata, & restitutio damni faciendæ sit ratione culpæ. Quæ vero alia speciali ratione quam culpæ admittit, talis censendus sit ad restitutionem teneri, vix assignabitur; præsertim cum charitas qua iuari debet innocens, non obliget eum magno incommodo proprio, neque cum onere restituendi.

Cæterum retractando se coram Iudice, debet etiam sub iuramento, si opus sit, affirmare se in lapsu memoriæ dixisse falsum: sed re diligentius considerata deprehendisse veritatem, atque vrgente cōscientia se accedere ad illam aperiendam, retractandumque prius dictum. Atque si Iudex nolit ei credere, id non obstat quin excusetur, cum fecerit quod debuit.

Tenendum est quarto, quod testis cum non interrogatur secundum iuris ordinem, si celet veritatem perinde excusetur à mortali ac excusaretur celans extra iudicium. Pro quo facit doctrina, quam ex D. Thomæ 2. 2. quæst. 70. art. 1. habent interpretes ipsius, tum alij vt D. Anton. 2. part. tit. 1. cap. 19. §. 7. Syluest. in verbo Testis, quæst. 8. Sotus lib. 5. De iust. & iure, quæst. 7. art. 1. concl. 1. & 2. Greg. à Valent. 2. 2. dist. 5. quæst. 14. puncto 1. Ea enim est illum teneri ferre testimonium, qui à Iudice interrogatur secundum iuris ordinem: non teneri autem eum qui secundum iuris ordinem non interrogatur. In priore enim casu, debet Iudici obedire tanquam egenti ipsius opera ad crimina, pro publico suo officio, eliminanda à repub. In posteriore vero, non tenetur obedire, tanquam abutenti contra ius eodem suo officio, egredientive limites suæ potestatis. Vnde colligens eum qui in tali casu mentitur in iudicio, non plus peccare quam si extra iudicium mentiretur. Sed aduerte eam recusatorem dicendi testimonium esse posse mortale peccatum contra fraternam charitatem;

ritatem;

ritatem; si verum aperiendo, liberaretur aliquis à morte iniusta, vel ab alio graui malo, quod ei iniuste infligendum est. Imo tunc, etiamsi quis non interrogetur, ad euitandum eiusmodi proximi malum, tenetur facere quod potest bono modo, veritatem denunciando ei qui prodesse potest.

Porro dicitur quis secundum iuris ordinem interrogari, quando criminis, de quo interrogatur præcedente infamia plene probata, vel iudicis ei aequipollentibus, vel semiplena probatione: ab eo qui Superior est, & in tali causa Iudex, iubetur veritatem dicere: prout in præcedenti sectione quoad Reum explicatum est. Quanquam tamen aliqua in hac re differentia constituitur inter Reum & testem. Si enim Iudex ex delicti notorietate, absque iudicis vel infamia particularis personæ, aut absque semiplena aduersus eam probatione, procedat tantummodo ad inquisitionem personæ in genere: siue, quinam id ipsum delictum commiserit, tantummodo inquirat (*pro officio nimirum suo consulendi bono reip. & conseruandis cuique suum ius*) atque inter cæteros forte interroget illum qui reus est, is veritatem poterit reticere; non item alius, qui interrogatus, (*nisi forte aliquo modo, eiusdem criminis particeps, se proderet*; ad quod non tenetur, vt nec Reus) tenebitur tãquam testis manifestare veritatem, quam Superior exigit ab eo vt sibi necessariam ad prouidendum reipubl. aut alicui particulari notabilem iniuriam patienti. Vnde, vt inquit Sotus *in cit. art. 1. ante solutionem argumentorum*; is qui fraude & dolo subducere se, ne à Iudice vocaretur in testem, grauissime peccaret, & damna inde secuta restituere teneretur.

Iam si testis non sciat, sed mente dubitet; An interrogetur seruato iuris ordine, debet diligere illud in quo est minus periculi argumento cap. Iuravit, 22. quæst. 4. Et ita si nullum ex confessione veritatis imminet detrimentum siue boni communis, siue particularis; debet Iudici deferre, obediendo illi præcipienti: quia id tutius est in conscientia; cum obediendum sit mandato Superioris, quamdiu nulla ratio sufficienter probabilis contrarium suadet. Sin ex tacita veritate, priuato tantum imminet detrimentum; in fauorem Rei ea taceri potest, quando detrimentum ex confessione eidem Reo secuturum non est minus. Etenim tutius est erga eum misericordia vt, quod commendabile est: quam vt seueritate, qua forte innoens cogatur pœnam indebitam luere iniuste; quod est vituperabile. Sin autem ex tacita veritate imminet damnum boni communis, vt in crimine hæresis, aut læsæ maiestatis, aliiue id genus, ea dicenda est, quoniam id tutius est: quia in dubio inclinandum est potius in periculum boni priuati, quam boni communis, cui illud debere cedere certum est.

47. Nota vero crimina notoria, quorum author est prorsus occultus, nisi vergant in reipubl. perniciem, vel in notabile alicuius particularis damnum, relinquere posse diuino iudicio, iuxta cap. Si omnia, 6. q. 1. (*qua de re legi potest Sor. lib. 5. de iust. & iur. q. 6. ar. 2. concl. 5.*) nec quemquam in tali casu vt testem, teneri Superiori inquirenti detegere personam, de qua nec infamia, nec semiprobatio, nec iudicia probabilia præcesserunt. Sicq; admitti potest doctrina quam ex Sylu. & quibusdam aliis habet Petr. à Nauar. lib. 1. De rest. cap. 4. n. 167. & 168. Quod non modo Reus, sed nec testis teneatur veritatem aperire quãdo persona est omnino occulta. Ratio autem qua id nititur, est quod talis sit exemptus ab inquirentis iurisdictione, per defectum nimirum sciẽtiæ publicæ ad iuridicam sententiam ferendam necessariæ.

Addit idem Petrus à Nauar. in sequen. num. 222. & 223. quod si quis authorẽ criminis non vergẽtis in reipubl. perniciem, vel notabile damnum tertij acceperit sub sigillo secreti naturalis ad consilium vel remedium adhibendum ei in anima vel corpore (vt solent Medicus, Obstetrix, Aduocatus, aut alius similis) non possit quantumcumq; præcesserit infamatio vel semiprobatio, sine mortali & obligationi ad restitutionẽ eum detegere: nisi forte id ipsum adhuc cognoscat alia via. Tum quia ius naturale postulat vt fides præstita non frangatur sine iusta causa. Tum quia is qui iusta necessitate compulsus secretum sub fide commisit alteri, habendus est perinde, ac si illud sibi seruasset, nec rem aperuisset; nisi obliet reipubl. aut tertij iniuria non emendata, sed ad-

huc pendens in futurum, prout Sotus habet loco cit. Quæ iniuria omnium consensu (*teste Petro à Nauar. in memor. nu. 223.*) facit vt promissio secreti & iuramentum, non adeo obligent, quin possit & teneatur quis illud quod scit reuelare, nisi fuerit secretum sacramentale: quod nulla de causa quantumcumque graui, licet frangere.

Amplius, vt testis secundum iuris ordinem interrogatus esse dicatur: opus est ei, sicut de Reo ante dictum est, notum fieri præcedere id quod satis sit ad constituendũ ipsum in articulo, in quo teneatur in re graui aduersus alium ferre testimonium iubente Superiore. Debet autem conditio ista intelligi cum ea moderatione, quæ ante propofita est, cum de Reo ageretur: nempe vt non procedat in iis in quibus legitima consuetudo oppositum habuerit; nec quando Iudex ita fuerit probus, vt credendum non sit ipsum contra ius procedere, etiamsi delicta non sint talia, quæ vergant in damnum reipubl.

Tenendum est quinto, quod testis iuridice interrogatus non teneatur dicere veritatem, si inde timeat sibi euenturum aliquod graue damnum siue spirituale siue temporale in persona, in honore, aut in bonis externis, iuxta Baldi sententiam receptam, vt habetur Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 50. Itemq; si ex eo, sit oriturum scandalum, prout idem addit ibid. ex Syluest. Ratio esse potest, quod præcepta humana nõ censentur dari pro casu in quo illorum obseruatio valde grauis nimisq; onerosa esset. Quod in illis cauendum esse patet, tum Christi auctoritate Matth. 11. dicentis, iugum suum esse litæ. onusque leue; & in sequenti cap. 23. reprehendentis Pharisæos imponentes onera grauiã & importabilia in humeros hominum. Tum etiam ratione: quia humana infirmitas adeo abhorret à nimium molestis & arduis; vt præcepta cum tali rigore data, offendiculo essent potius, quam subsidio in via salutis. Pro quo facit cap. Alligant, 28. quæst. 6. Videri possunt tradita in præced. lib. 11. cap. 8. in posteriore parte capituli, regula 3.

Tenendum est postremo, testem cum non interrogatur iuridice, vel aliunde excusatur à manifestanda veritate, mentiri non posse: debere autem Iudici dicere, se dato quod sciret, non teneri respondere ad interrogata. Quod si ille velit ipsam cogere, debet appellare, nisi timeat illum sciturum in ipsum. Quo casu potest respondere se nihil scire, subintelligendo quod dicere teneatur, prout tradit Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 43. consentitq; Sotus in lib. 5. De iust. & iure quæst. 6. ar. 2. concl. 7. consentiunt & alij quorum meminit Petrus à Nauar. lib. 2. De rest. cap. 4. num. 228. Pariter potest dicere se non vidisse, aut non audiuisset, subintelligendo vt dicere teneatur, nec vllius delicti reus erit, etiamsi sub iuramento, vt moris est, præcipiatur respondere: iuxta ea quæ diximus sub finem præced. sectionis.

De mendacio denunciatoris.

SECTIO VI.

49. DE hoc in vniuersum illud statuitur. Quod si alicui legitime præcipiatur denunciare crimen quod nouit, ipeque veritatem neget perniciosi mortalisque mendacij reus constituitur. Quia enim tale mendacium est in re graui & contra iustum Prælati præceptum, factum ad commune, aut alicuius priuati damnum vitandum, aut bonum procurandum, perniciosum est notabiliter, atque adeo mortale, eadem ratione qua mendacium dictum à Reo vel à teste mortale esse supra docuimus. In particulari autem circa idem notanda sunt aliqua documenta. Quibus præmittendum est, Superiorem duobus modis precipere posse vt manifestetur sibi aliquod crimen: vno modo in forma iudicij; nempe quando intendit iuridice, debito modo tanquam Iudex tale crimen scire, vel ad delinquentis debitam punitionem, vel ad præcauenda aut impedienda aliqua mala impedienda in futurum, vel vt parti læsæ satisfiat, vel vt consulari utilitati publicæ, aut etiam priuatæ. Altero modo extra formam iudicij: quando nimirum Superior ipse intendit delinquentem reuelari sibi non tanquam Iudici ad ipsum puniendum, sed tanquam patri ad correctionem & emendationem ipsius, vel ad satisfactionem partis læsæ.

Primum igitur documentum est, sumptum ex D. Anton. 3. par. tit. 9. cap. 6. Angelo in verbo Denunciatio sub finem, &

Actum in verb. Inquisitio, num. 8. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 13. 4. & 135. Quod quando Iudex intendens punitionem delinquentis, iubet denunciationem: ut quis teneatur denunciare, opus sit ut illud per testes, idoneos intelligat, probare possit: quia si ex personis leuibus, quæ non sunt fide dignæ, rem sciret, excusaretur à denunciando, prout notat Petrus à Nauar. in memor. cap. 4. num. 228. Et confirmari potest: tum per textum satis expressum in cap. Plerumq; 2. quæst. 7. & in cap. Si tantum, & in cap. Placui. 6. quæst. 1. tum etiam per rationem cam: quod temere inde inferret damnum; tam sibi, qui leuitatis notaretur: quam denunciato, quem exponeret in tanto periculo infamiae; & forte castigationis iniustæ. Vnde Superior reuelationem præcipiente sub excommunicatione, ille in eam censuram non incurrit qui veritatem sciens, eam propterea non denunciat iudicialiter, quod illam probare nequeat. Id quod Angelus expressit in verbo Excommunicatione 3. §. 20. Imo etiam si iurauerit quis se denunciaturum, non tenebitur denunciare, si probare nequeat illud quod denunciandum est, ex D. Anton. 3. par. tit. 9. cap. 9. Et ratio est, quia in eo male ageret iuxta proxime dicta; neque iuramentum est vinculum iniquitatis.

Ceterum censetur quis in iudicio posse probare illud quod præcipitur reuelari, cum proferre poterit vnum testem fide dignum, si & ipse sit homo fide dignus, cuius testimonium recipiatur. Sic enim probatio erit per duos testes fide dignos. Quod si ipse non sit homo fide dignus, debet ad probationem denunciationis habere duos testes fide dignos: quia vnus solus, non plus probaret, quam ipse solus, si esset fide dignus.

Secundum documentum est, quod omnes Doctores, tenere Petrus à Nauar. testatur lib. 2. De reff. cap. 4. n. 149. Quando delictum occultum fuerit, & author eius occultus, Iudicem non posse licite de illis inquirere, neq; reum an fecerit, neq; alium an sciat, interrogare ut reuelet. Sic enim accipendum est illud cap. Cum oporteat, De accusationib. Mandamus, quod nisi super prædictis factam ipsius læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subito procedatis.] & illud cap. Inquisitionis, eod. tit. Nullum esse pro crimine aliquo puniendum, super quo nulla laborat infamia.

Intelligendum est vero documentum istud cum illius restrictione, quam sequens quartum continebit. Licet autem aliquis exillimare possit, ipsum habere locum quando crimen est notorium, & Iudex generaliter inquirat, quis illud commiserit; contrarium tamen videtur tenendum; nempe Iudici taliter inquirenti, & reuelationem præcipienti obtemperandum esse sub poena peccati mortalis, ac etiam excommunicationis, quando is præcipit sub excommunicatione. Nam cum factum notorium ostendit seipsum, non indiget clamore accusatoris, ut expressis verbis dicitur in cap. Euidencia, De accus. sed vicem supplet accusationis, facitque ut testes possint examinari num sciant auctorem sceleris, perinde ac si accusatio eius præcessisset. Deinde in cap. Ad nostram tertio De iureiurando dicitur, quod secundum traditiones canonicas manifesta non indigeant accusatione, nec in eis ordo iudicialis obseruandus sit, qui debet in aliis obseruari.

Tertium documentum est. Quando Superior præcipit criminosos sibi denunciari, intendens præcipere eorum correctionem & partis satisfactionem, etiam si nulla præcesserit infamia Reï, nec vlla semiplena probatio, vel accusatio criminis, obtemperandum esse sub peccato mortali, & sub excommunicatione, si sub tali pœna, ut plerumque fit, denunciatio præcipiatur. Probatur autem, quia Superior tale præceptum facit ex officio: ac sine iniuria criminosis; famæ ipsius non parcens, ut saluti animæ ipsius consulat, vel ut damnum proximo illatum refarciri curet. Obtemperandum est ergo ei denunciationem præcipienti; sique præcipiat sub excommunicatione, in eam incurrit non obtemperans, simulque contrahit obligationem ad restitutionem damni inde secuti, ut Nauar. monet in Enchir. cap. 17. num. 135. nisi illum excuset illius seu probabilis metusalicuius grauis damni: acture scilicet vitæ vel bonorum suorum.

Aduerte vero ex D. Thom. 2. 2. q. 33. art. 7. quem sequuntur Palud. in 4. dist. 19. quæst. 4. D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 6. §. 4. Angelus in verbo Denunciatio non longe à fine, Nauar.

in Enchir. cap. 17. num. 134. cap. 18. num. 56. & cap. 25. nu. 46. tali denunciationi præmittendam esse fraternam correctionem, per quam Reus inducatur mandato Superioris satisfacere: nisi præsumatur probabiliter, quod talis correctio non proderit. Atq; si facta proficit, nulla manet obligatio denunciandi; sin contra non proficit, manet obligatio denunciandi: dummodo tamen quis sciat ac probare possit illud quod denunciandum est ex Nauar. in cit. n. 134. Vbi addit exceptionem, nisi Prælatus talis esset qui prodesse possit, non item obesse. Ad quod facit cap. Hoc videtur, 2. 2. quæst. 5.

Porro Superior præcipere non potest, ut præmissa correctione prædicta reus occultus vel crimen ipsius occultum denunciatur; neque ei tale quid præcipienti est obtemperandum: quia oportet Deo magis obedire quam hominibus, ex Actis cap. 5. Dei autem præceptum est de correctione fraternæ, datum Matth. 18. Non ideo tamen damnandum est præceptum quod ad inquisitoribus fidei datur; statim, nullaque præmissa monitione denunciandi eum quem constat hæreticum esse. Nam correctio fraternæ locum non habet, cum non est spes emendationis delinquentis. In crimine autem hæresis ordinariæ nulla est spes emendationis per correctionem fraternam. Cum enim de illius ratione sit pertinetia in dissentiendo ab eo quod vniuersalis Ecclesia tenet, quis merito speret se priuata sua adminitione lucraturum, & ut oportet conuersurum hæreticum, cui iudicium totius Ecclesie non sufficit ad conuersionem: cum præsertim experientia solet esse in contrarium, & periculum sit si moncatur ne fingat se conuersum, & interea alios secreto inficiat: aut videns se detectum, alio se conferat, vbi tuto possit in sua hæresi perseuerare; aliosq; inficere. Cui malo prouideri in magnum totius Ecclesie bonum, Christus suo præcepto impedire noluit. Non est vero negandum, quin si firmiter nec immerito exillimaret quis, se per secretam adminitionem conuersurum hæreticum ac impediturum omnia mala quæ ab eo timeri possunt, ipse debeat uti præmonitione. Sed iam raro, intercedunt circumstantiæ ex quibus quis debeat tam firmum iudicium de hæretico prudenter formare: ita ut rationes sint vtrinq; bene expendendæ: quæ si relinquunt rem aliquo modo dubiam, bonum commune anteponendum est priuato.

Iam quando crimen publicum, notoriumq; est: siue iure, quod scilicet Reus illud sit confessus in iudicio condemnatus: siue factò, nempe quod ita notum sit commissum esse, ut nulla tergiversatione eclarari possit; simulque Reus est manifestus necessarium non est secretam correctionem fraternam præmittere antequam denunciatio fiat Prælato; sed huic præcipienti statim deferendum est, ut præter memoratos auctores docet Richardus in 4. dist. 19. art. 3. quæst. 1. per illud cap. 1. De penitent. & remiss. Manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda.] Et per illud prioris ad Timoth. 5. Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant. Videri potest Petrus à Nauar. in lib. 2. De reff. cap. 4. à num. 178. vbi & monet in hac re habendam esse rationem emendationis delinquentis, quæ sine denunciatione certo speratur, quantum sufficit ad tollendum scandalum datum: nisi forte punitio illius necessaria esset ad terrendos alios, qui videntes talia peccata publica relinqui impunita, arriperent alioqui ansam similiter peccandi. Ideo n. dixit Apostolus, Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant. Monet quoque idem bene in sequenti num. 184. quod si nec communi damno, & scandalo, nec saluti & bono delinquentis consulatur per denunciationem, aut correctionem fraternam, tacendam omnino esse & ingemiscendum, Deumq; exorandum, in cuius manu sunt hominum corda.

Atque ex dictis colligere licet, aliter procedendum esse, quando Superior præcipit reuelationem fieri in iudicio per viam testimonij, & aliter cum per viam denunciationis. Illo enim modo reuelans non tenetur Reum prius corrigere priuatim, nec Iudici per testes, illum esse criminis reum probare, ut ex Angelo habet Nauar. in cit. cap. 17. n. 135. Sed sufficit ut sciat præcessisse rei infamiam de tali delicto, vel semprobationem vel accusationem, iuxta D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 1. & Caiet. ibidem. Quamquam nec tunc tenebitur, si sit de eorum numero, qui à testificando excusantur, vel ob

confanguinitatem, vt ascendentes, & descendentes, ex cap. Si testis, §. Parentes, 4. quæst. 2. & 3. (non autem collateralis, vbi ibidem glossa exprefsit: quam intellige iuxta antedicta lib. 9. num. 210.) vel ob affinitatem, vt maritus & vxor. De qua re Angelus in verbo Denunciatio sub finem, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 48. Nota obiter, quod si ex verbis, aut coniecturis præcepti, colligi non possit Iudicem præcipue intendere correctionem criminosi, vel proximi læsi satisfactionem, is præsumi possit intendere potius punitionem: quia in hac potius quam in illis occasio est celandi intentionem.

55. Quartum documentum est, quod post D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 1. habent Caietan. ad eundem artic. & Sotus in lib. 5. De iustit. & iure, quæst. 5. art. 1. ac Nauar. in Enchir. cap. 8. nu. 54. ac alij quorum meminit Petrus à Nauar. in lib. 2. De restit. cap. 4. n. 186. Quod etiam si nullum sit præceptum Superioris: eum qui nouit Reum & crimen ipsius ex quo graue damnum imminet reipub. aut tertie personæ, teneri talem criminofum reuelare quantum necessarium est ad obuiandum eiusmodi damno: iuxta illud Psalm. 81. Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, & illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Accedit quod lex charitatis obliget occurrere Domino, quod alicui ex alterius malitia imminet.

Aduerte autem primo, tali obligationi nõ ob stare, quod ipse criminofus inde diffamabitur: quia iuste id continget ob ipsius culpam, quam emendare non vult, tali pœna dignam, quando damnum fuerit notabile. Quod addo quia damni leuis nõ tanta ratio habenda, quin fama proximi debeat ei præponderare, vt ex Gabriele admonet Petr. à Nauar. in seq. num. 190. Ideo statuens, quod si vir bonæ alioqui famæ furaretur aliquid non magni momenti, potius dissimulandum sit, quam quod is diffametur.

56. Aduerte secundo, ex D. Thoma in præced. quæst. 33. ar. 7. tali denunciationi non esse de necessitate præmittendam secretam monitionem criminofis: quia is non peccat in te, sed in alios quibus nocendum parat. Quocirca in illo non habet locum sententia Evangelica Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Excipit autem D. ipse Thom. nisi denunciator firmiter crederet per suam secretam admonitionem, emendatum iri fratrem, & sic occursum iri damno: tunc enim contra charitatem, ac etiam contra iustitiam infamaretur apud Iudicem: cum id fieri nulla iusta causa exigat. Quam exceptionem authores approbantes bono numero commemorat Petrus à Nauar. in eod. cap. 4. num. 186.

Consequenter mouens dubium; An eidem exceptioni locus sit, cum incerta est criminofis emendatio ex monitione. Ac negantem partem sequitur, sultus in hac ratione. Quod si emendatio sit dubia, damnum erit etiam dubium. Cui si publicum sit, magis consulendum est quam priuato. Nec enim consentaneum est rempublico periculo exponere, ne priuatum delinquentis bonum periculo exponatur. Imo addit idem author ex Nauar. cum certo damno hominis priuari, maxime noxij, periculum probabile reipub. euitandum est. Sin autem damnum sit priuatum: vt furtum, adulterium, homicidium, magis consulendum est bono innocetis quam nocentis, prout dicitur lex charitatis de impediendo damno, quod alicui imminet ex alterius malitia, factisq; ostendit ius à natura concessum, defendendi innocentem contra nocentem tanquam illius iniustum aggressorem.

57. Aduerte tertio, crimina publica hic dici, nõ vt in præced. documento notoria, sed quæ contra bonum publicum committuntur, illatiuq; sunt damni publici, quantum secreta; vt hæreses & proditioes: quæ natura sua tendunt ad peruersionem populi, aut reip. perturbationem; itemq; veneficia, lepra, pestis, aut alius cõtagniosus morbus, falsatio literarum, & adulteratio monetæ, ambitiones, & subornationes in Ecclesiasticis, aut secularibus electionibus, crimen læsæ maiestatis, & deprædationes.

Aduerte quarto, ex Caietano ad cit. D. Thom. artic. 7. & ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 54. & ex alijs quorum meminit Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. num. 229. Quod Clerici & Sacerdotes possint ac debeant, proditioes aliaque reipubl. perniciofa peccata perpetranda denunciare Iudici absque periculo irregularitatis, dummodo protestentur se id facere tan-

tum ad mala quæ imminet, præcauenda sine sanguinis effusione.

Aduerte quinto, in his enormib. peccatis ex quibus graue damnum reipub. vel tertie personæ imminet denunciandis publice in iudicio ex præcepto Superioris; opus esse iuxta dicta in 1. documentis, vt denunciatus probet per idoneos testes talem ea perpetrasse, aut velle perpetrare: sique id non possit, teneatur saltem secreto extra iudicium, denunciare Superiori tanquam ei qui potest prod esse, & non obesse: quia omni quo potest iusto modo debet talia mala impedire. Aduerte denique ex Petro à Nauar. in præced. num. 223. documentum istud procedere, quantumcumq; rem quis sub sigillo secreti (excepto tamen Sacramentali quod pro nulla re violare licet) acceperit, vt misero delinquenti remedium in corpore, vel in anima adhiberet: vt medicus, obliuiscens, aduocatus vel alius consiliator, sicut aduitor. Ratio est: quia data fides etiam iurata seruari non debet cum fieret vinculum iniquitatis; prout fieret cum re publica vel tertius ea de causa notabile detrimentum iniuste pateretur.

58. Quintum documentum est: In denunciatione facienda secundum præcedens documentum, tanquam in defensione cum moderamine inculpare tutelæ, delicta non esse plus manifestanda, quam satis sit vt damnum quod imminet euitetur: quia non esset alioqui simplex propulsiuo iniuriæ, sed mixta cum illius illatione. Itaq; si ad obuiandum damno sufficiat crimen mediatum detegere, non debet detegi persona in particulari: vt si sciam aliquem decreuisse rem alienam furari hac nocte, nec possum ab eo proposito mea monitione illum reuocare, contentus esse debeo eiusdem monere rei dominum, vt sollicitè eam custodiat: si id satis fit ad cauendum furtum. Item si sciat aliquis priuatum, cuius monitione criminofus sufficienter suadendus sit desistere à damno inferendo, ei potius quam Iudici facienda est denunciatio. Itaque tunc demum ipsi Iudici facienda est quando priuata persona damnum quod imminet, non potest impedire: aut cum iam illatum est; si qui inuitit nõ vult illud resarcire præmonitus sufficienter.

Intelligitur autem ex hoc documento, cum à Prælato in edictis sub pœna excommunicationis præcipitur, vt quicumq; sciuerit quismam certam rem furatus sit, id manifestet intra certum tempus, manifestationem esse faciendam, admonito prius delinquente, si spes sit emendationis. Qua tunc ommissa denunciatio facta, nisi ignorantiæ excuset, censenda est peccatum, ob non seruatum in ea ordine in correctionis fraternæ, exigentem vt frater peccans prius corripatur priuatum, quam publicetur Ecclesiæ.

Aduerte vero cum damnum nondum illatum est sed imminet (vt quando moritur alicui, vel vult quis furtum committere) vtendum quidem esse denunciatione, prout iudicatur conuenire ad hoc, vt is cui illud imminet tutus reddatur, vbi tamen longe maius damnum ex ea timeatur, quam sit illud ipsum imminens, ab ea abstinendum esse: nisi daretur Prælati aut alius, qui ea sibi facta, prod esse posset nec grauitè obesse. Quod relinquatur prudentis arbitrio ex consideratione circumstantiarum.

59. Sextum documentum est: Cum proximi delictum pendens in futurum, fuerit occultum, nec alij, quam delinquenti nocium antequam testes adhibeantur & Prælato fiat denunciatio, monendum est idem delinquentem, si sit in eo spes emendationis; nec notabile damnum ex præmonitione merito timeatur. Ratio est: quia sicut corporalis medicus tenetur curare corpus cum quam minimo potest illius damno: sic etiam vtens correctione fraternæ tanquam animæ curatione, dare debet operam vt ea vtatur quam commode potest in bonum delinquentis: vitata ipsius confusione maiore ac famæ iactura apud alios. Quæ præter alia incommoda externa, habent quoque illud animæ, quod pudore & fama perditis, maiore facilitate prolabatur quis in peccatum: à quo illis seruatiis retraheretur. Dixi autem modo spes sit emendationis nec damnum timeatur: quoniam si nulla sit talis spes, aut ex admonitione timeatur notabile damnum, siue peccantis siue admonentis, aut etiam alterius, illa omittenda est: & alia via tentanda ad legitimum occurrendum malo imminenti.

Ex quo documento intelligitur, abstinendum esse ab

istiusmo.

istiusmodi denunciatione, quando monitio nostra sufficere potest ad emendationem delinquentis; vt & quando ad hanc illa nihil conferret, aut fieret in deteriorationem delinquentis. Intelligitur etiam, quod si delinquens amicum habeat piũ, & discretum virum, cuius monitione melius emendabitur, quam mea aut Superioris; consultum esse denunciationem tali fieri. Intelligitur denique eam debere Superiori fieri potius vt patri, quam vt Iudici.

60. Aduerte autem primo, non modo Prælatus iuxta cap. Si peccauerit, 2. quæst. 1. & cap. 1. De penitent. & remiss. sed etiam perfortam priuatam debere publice peccantem publice arguere, quando id necessarium fuerit ad occurrẽdum scandalo aliorum, aut ad tuendum Dei honorem. Ad quod vtrumque tenetur quisque ex charitate; nisi interueniat aliquid eorum quæ excusant ab obseruatione præcepti de correctione fraterna; à nobis tradita in præced. lib. 4. cap. 25. vbi videri poterunt. Vt autem publice peccantes sunt publicè arguendi, ita & qui coram aliquo, aut aliquibus paucis, peccant, coram iisdem argui aut moneri pariter debet, cum inde nihil famæ ipsi percat, vt nec perit publice peccantibus ex eo, quod publice arguantur; & interea consultur edificationi presentium, tolliturque scandalum seu occasio peccandi eis data.

Aduerte secundo, quod Petrus à Nauar. habet in eodem cap. 4. nu. 247. & duob. sequentibus. Si verosimile sit, cum qui deliquit non rediturum ad vomitum; vt quia occasiones ablatae sunt, & ipse notabiliter mutatus est in mentem meliorem, abstinendũ omnino esse à denunciatione: cum ex præcepto de correptione fraterna dato Matth. 18. habeatur, tunc demum fratrem peccantem denunciandum esse Eccles. 1. cum monitis primum solus, deinde adhibito vno aut altero teste, audire non vult. Quod locum habere, non modo cum emendatio certa, sed etiam cum probabiliter speratur, factis in finem est per verba Domini in eod. cap. 18. Si te audierit iuratus es fratrem tuum. Illustrari possunt hæc similitudine. Nam etsi quis corporali vulnere grauitur laborauerit, si iam sanus factus est, aut verosimiliter sanandus est, non videtur opus esse medico, iuxta illud Matth. 9. Non est opus valentibus medicus.]

Aduerte tertio, Prælatum, cui facienda est denuntiatio, quando non est spes quod proximus sufficienter respiciet per solam admittionem (ut vt relabendi periculum perseveret) debere talem esse qualem oportet: nempe talem qui tanquam pater nolit obesse, & possit prodesse. Alioquin enim denuntiatio non fiet ex charitate, quæ postulat vt bono proximi consulamus quantum fieri potest. Quod autem Superior ipse talis sit, semper est iudicandum, nisi certo constet de contrario: præsertim in istiusmodi negotio, in quo criminofum aliquid pati pro anime suæ remedio, non est incommodum: nec alius potest illud æque bene gerere ac Superior; qui ad consilium, addere potest metũ, aut alia remedia efficacia ad illud à relapsu præseruandum, & cautiorem in posterũ reddendum. Ad quod facit illud quod Petr. à Nauar. habet in lib. 2. Dereflit. cap. 4. nu. 235. esse aliquarum religionum constitutiones à Sede Apostolica approbatas, vt quicumque errores & vitia inferiorum, Superioribus manifestentur per quemcumque qui extra confessionem cognouerit.

Aduerte postremo, aduersus illud quod dictum est, cum delictum fuerit occultum præmittendam esse denunciationem monitionem secretam delinquentis: obici posse, quod D. Petrus Act. cap. 5. publice reprehenderit peccatum occultum Ananias, nulla præmissa admittione. Cui obiectioni occurrendum est, Deum pro immensa sua sapientia & potestate posse statim procedere ad crimina, prout ei libuerit puniendi, idemque feruus ipsius posse facere ex ipsius particulari inspiratione, & quasi nomine ipsius. Id quod contingere censendum non est, nisi adsit peculiaris causa: sicut aduissè in proposito casu existimandum est; in quo D. Petrus sicut ex Dei reuelatione peccatum illud occultum & penam mortis qua puniendum erat cognouit: ita etiam ex eiusdem inspiratione idem peccatum publice arguit; & mortis sententiã protulit: ea peculiari de causa, quod peccatum illud extraordinarie manifestari ac puniri expectaret bono communi: vt initio nascentis Ecclesie ceteri timerent, & à perpetrandis criminibus auerterentur, simulque

fides confirmaretur. Quam causam conuicere licet ex effectu secuto. Nam vt in eod. cap. 5. additur. Factus est timor magnus in Ecclesia, in omnes qui audierunt hæc. Simile quid euenit in eo quod Iosue 7. cum Deus sortibus patefecit ac puniri fecit peccatum occultum Acham, qui contra diuinam prohibitionem aliquid de anathemate tulerat & absconderat.

Septimum documentum est. Si Superior præcipiat, vt qui nouerint talis criminis auctores sibi secreto tanquam patri reuclent ad eorundem emendationem, vel satisfactionem læsi; cognoscens extra confessionem, etiam si nullo modo probare possint, teneri (idque sub excommunicatione si sub ea factum sit præceptum) secreto tales criminosos denunciare: duobus tamen presuppositis: alterum est, quod constet Superiorem omnino velle in eo procedere vt patrem, nempe ad correctionem, non autem ad punitionem, vt habetur ex cap. Hoc videtur 22. q. 5. Alterũ, quod præmittatur secreta monitio inter te & ipsum solum, ac etiam inductio testium iuxta Christi præceptum, si illa non sufficiat, & hæc existimetur profutura. Atque si ex tali monitione sit spes emendationis, non tenebimur nec debemus denunciare Prælato: secus vero si nulla sit spes. Ita habetur ex Richardo in 4. dist. 19. art. 3. q. 1. Syluest. in verbo Correctio, q. 8. Angelo in verbo Denunciatio §. 13. & aperte tradit in lib. 2. Dereflit. cap. 4. n. 221. Petrus à Nauar. bonam rationem addens propositi documenti: nimirum, quod in eo casu, nulla imminet pena qua delinquens molestetur, nec timenda sit infamia ipsius; quandoquidem innotitia apud vnum qui loco patris habetur, non debet dici infamia.

Octauum documentum, quod ex ipsius auctoribus habetur, est: Cum Superior edicit vt subditi manifestent sibi quæ sciunt vel audierunt de certis aliquorum delictis, eos teneri obedire ipsi, ac reuelare prout præscribitur in forma edicti, & Superior ipse, prout vult reuelari: nempe secreto, siue in iudicio publico, siue per denunciationem, siue per testificationem, & siue ad punitionem, siue ad correctionem, siue ad satisfactionem (seruari tamen is qua in præcedentibus documentis diximus esse seruanda) ita vt diligenter sit notandus præcipiendi modus: ex illiusque diuersitate colligendus diuersus modus, quo subditi ad aliquod obligantur. Ad id faciunt tradita in præced. lib. 9. cap. 12. quæ consule.

Nonum documentum est. Quando præcipitur vt illi reuelent qui scierint vel nouerint delictum & personam delinquentem. Illi scire censendi sunt, qui vsu vel aliquo alio externo sensu perceperunt, vel ex ipsius Rei confessione, extra penitentis sacramentum nouerunt, iuxta cap. Hoc videtur, 22. q. 5. vel qui ex iusta & rationabili causa pro certo habent, ipsum esse reum talis criminis; prout ex Innoc. ad cap. Cum causa, De iuramento calumnie notat Nauar. in lib. 5. consil. tit. De hæreticis, consil. 9. num. 1. vel demum, qui audiunt, aut à fide dignis (quos debent nominare cum denunciant Superiori) illud scitauerint, vt ibidem ex quadam glossa habet Nauarrus.

Decimum est, ex Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 4. ad primum. Quod cum ex humanæ memoriæ labilitate contingat, vt homo quandoque reputet se certum esse, de eo quod falsum est: si ipse cum debita sollicitudine recogitans, de aliquo quod falsum est, existimat se certum esse, non peccet mortaliter assensu illud in iudicio: cum non dicat falsum ex intentione, sed tantum per accidens, contra suam intentionem.

Vndecimum est, fundatum in eo quod habet Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 46. de obligatione inferiorum parendi Iudici præcipienti vt denunciet talia vel talia crimina, vel debita. Quod is qui non reuelat Superiori prout debet intra tempus præscriptum, teneatur postea id facere quamdiu id commodè potest, atque reuelatio ipsius adhuc est aliquo modo profutura: ita vt maneat in excommunicatione, si quam ea de causa incurrit, neque ab ea absolui possit donec reuelauerit, prout tenetur.

Duodecimum documentum est. Cum sub excommunicatione Superior præcipit sibi reuelari eos qui aliena bona retinent, illos, qui non reuelantes excusantur à peccato mortali iuxta antedicta, excusari quoque ab excommunicatione: quæ cum sit maior non nisi ob mortale peccatum incurritur,

ex cap. Nullus, & cap. Nemo 11. quæst. 3. Et ita cum certo scitur quis, talia bona retinere loco iustæ compensationis: sicut excusatur à peccato eum non reuelans. sic & ab excommunicatione. Dico (scitur) quia non esset locus tali excusationi si de eo dubitaretur, prout docent Angelus in verb. Furtum, §. 41. Syluest. Excomm. 2. quæst. 8. Armilla verbo Inquisitione, §. 9. Medin. in C. De rebus restituendis, quæst. 11. Navar. in Enchir. cap. 17. num. 114. & 115. Ratio vero documenti est, quod de iusta voluntate Superioris sit præsumendum, quod ipse nolit quem spoliare naturali iure, quod habet recuperandi ea ratione, bona sua. Attamen concesserim cum Syluestro, sicut concedit Petr. à Navar. in cit. cap. 4. num. 227. esse obediendum, si in præcepto addatur clausula, vt ij etiam reuelentur, qui sciuntur causa compensationis accepisse. (idem iuste præcipi potest ob præsumptionem illicitæ vel nimie compensationis, aut debiti dubij) nisi timeatur coactio ad iniustam restitutionem, ex qua præceptum contineret errorem intolerabilem, & per consequens non obligaret.

CAPVT IV.

De detractioe.

SVMMARIVM.

- 66 Tria bonorum genera: ac distinctio fama à rumore: illiusque diuisio in bonam, & malam.
- 67 Detractio & contumelia peccata sunt specie distincta.
- 68 Definitio detractiois cum explicatione singularum partium eiusdem.
- 69 Varij detractiois modi.
- 70 Iusta causa excusat à peccato detractiois.
- 71 Detractio peccatum est mortale suo genere.
- 72 Quando aggravetur mutandi speciem, & quando censetur peccatum tantummodo veniale.
- 73 Detractio materialis quando fit, vel nõ sit peccatum mortale.
- 74 Materia leuitas ex qua detractio excusatur à mortali, varijs modis contingit, & quibus.
- 75 Eis numerandum esse eum, quo reuelatio fit ei, cui dicere perinde est ac si nulli dicatur: & cũ quo accepta iniuria narratur, ad consilium & solatium.
- 76 Modus dicendi excusans detractioem à mortali, cum sua exceptione.
- 77 An narratione auditorum committatur detractio mortalis.
- 78 A mortali excusatur qui ex his que patent, detegit alicuius famam esse maiorem, quam par sit.
- 79 Quando reuelatio naturalis defectus proximi, peccatum sit mortale.
- 80 Quando reuelatio peccati venialis.
- 81 De detractioe ex reuelatione grauium criminum.
- 82 Infamatum de maiori crimine, non licet infamare de minori.
- 83 Explicatio dubij: An licitum sit de peccatis proximi colloqui cum eo, qui illa nouit.
- 84 Peccatum notorum patet facere illud nescienti, quando fit peccatum: & que notorietas facti ab eo excuset.
- 85 De peccato quod committitur narrando nescientibus peccatum alicuius, quod iuridicè proditum est.
- 86 De peccato quod committitur reuelando crimen, quod olim fuit notorium, sed iam sopita est illius memoria.
- 87 De peccato quod committitur infamando seipsum, contrarie sententia.
- 88 Probabilior, non esse mortale suo genere.
- 89 Casus in quibus est mortale ex circumstantia.
- 90 De infamante se metu tormentorum.
- 91 Quando metu tormentorum liceat infamare proximum.
- 92 Quando liceat aut non liceat diffamare eum, qui per mendacium adeptus est bonam famam.
- 93 Quatenus liceat amico referre iniuriam acceptam ab aliquo, cuius fama inde laeditur apud illum cui refertur.
- 94 Quando sit peccatum tacere virtutes alienas.
- 95 De peccato quod committitur audiendo detractores.
- 96 Quando peccetur inquirendo de defectibus aliorum.
- 97 Pœna detractorum.

PRænotandum est primo, tria distingui bonorum humanorum genera. Primum est, bonorum animi, vt scientia, virtutis, &c. Secundum, bonorum corporis, vt vitæ, integritatis membrorum, sanitatis, &c. Tertium, bonorum externorum: quorum alia sunt honorabilia, vt fama, honor, gloria: alia vtilia, vt res familiaris, aliaque ad vitæ conseruationem necessaria. Quibus honorabilia præstare patet per illud Proverbior. 22. Melius est nomen bonum quam multa diuitiæ.]

PRænotandum est secundo, famam esse communem opinionem voce manifestatam. Atque per illud quod communis sit, hoc est, quod sit maioris partis populi eam distingui à rumore, quod est minoris partis populi. Per illud vero, quod voce manifestata sit, distingui ab æstimatione, quæ tantum est interior opinio. Cum autem fama quædam sit bona; quæ est de bono alicuius, æstimando nempe, quod bonus sit moraliter, vel sit ad aliquem finem vtilis. Quædam vero mala, quæ est de alicuius malo contrario; hic de bona tantum agemus. A qua honor in hoc tantum differt, quod is sit de bono alicuius, non quocumque, sed excellenti; & consistat non tantum in bonis verbis: sed etiam in factis: vt in apertione capitis, genu flexione, & alijs, per quæ testimonium exhibetur excellentiæ, que in homine est, maxime secundum virtutem, ex D. Thoma 2. 2. quæst. 103. artic. 1.

PRænotandum est tertio, detractioem & contumeliam peccata esse inter se specie distincta: & ideo profertem contumelias animo detrahendi, lædendive alterius famam, non satisfacere accusando se de cõtumelijs, nisi circumstantiam detractiois exprimat. Cuius distinctionis fundamentum est, non tantum, quod detractio in læsione famæ: & contumelia, in læsione honoris consistat: sed etiam, vt habetur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 73. art. 1. quod proximus per detractioem, sicut per furtum, clam lædatur; & per contumeliam, sicut per rapinam, lædatur coram, & aperte: id eoq; seorsum de vnaquaque dicendum est: prius autem de detractioe: de qua agunt Gratianus 6. quæst. 1. cap. Ex merito & aliquot sequentibus. D. Thomas & ipsius interpretes 2. 2. quæst. 73. Summatim in verbo Detractio. D. Anton. id. q. 11. in 2. par. tit. 8. cap. 4. Adrianus erudite in quodlibet. 11. Scot. in lib. 5. De iust. & iure, quæst. 10. Sebast. Med. in summa peccatorum, tit. 3. quæst. 6. vbi plures alios commemorat. Quibus accesserunt Greg. à Valent. 2. 2. disput. 5. quæst. 17. & Leon. Lessius De iust. & iure, lib. 2. cap. 11. dubit. 2. & aliquot sequentibus. Lud. Molina De iust. & iure, tomo 5. tract. 4. Ea quæ ad eam pertinent, sequentium quæstionum explicatione complectemur.

QVÆSTIO I.

Quid sit detractio.

AD huius explicationem varie quidem à varijs (vt patet ex citatis authoribus) afferantur definitiones detractiois. Sed hac familiari contenti erimus, quæ detractio dicitur ablatio famæ propriæ vel alienæ, quocumque tandem signo, absque iusta causa. In qua definitione, primo loco dicitur, Ablatio, vt significetur detractioem non esse, quando dicuntur alicuius vitia iam nota, aut ita leuia, vt inde nihil de fama detrahatur: neque illam minuendo; neque, quod peius est, illam penitus extinguendo: neque, quod pessimum est, aspergendo infamia. Quos tres modos Adrian. in cit. quodlibet. 11. littera D, explicat exemplo boni odoris, quem qui extenuat, minus offendit, quam qui omnino tollit: & grauissime offendit qui illud per mali odoris asperionem aufert. Secundo dicitur, fama, quia vt contumelia tollit debitum honorem, id est, externam reuerentiam: ita detractio aufert famam, id est, æstimationem animi bonam quam quis habet de proximo, extertius manifestatam. Tertio dicitur, propriæ aut alienæ, quia peccatû istud committi potest quoq; ab eo qui sibi ipsi famam aufert, prout in seq. exponetur. Quarto dicitur, quocumq; signo: quia quis iudicium temerarij possit esse sine vilo signo, cum tantum auferat propriam æstimationem: detractio tñ requirit aliq. signum externû, cum auferat æstimationem aliorû. Idem quoq; dicitur ad significadum; tum quod non tantum verbis, sed etia factis, imo & taciturnitate fiat famæ ablatio: tum quod multi sunt detractiois modi.

Communi.

Communitur ponuntur octo, quos omnes eiusdem speciei esse notat Sorus lib. 5. De iustit. & iure, quest. 10. art. 1. in fine. Eorum autem quatuor circa malum versantur hoc verflu expressi.

Imponens, augetur, manifestans, in mala vertens.

Alij vero quatuor versantur circa bonum, hoc alio versflu expressi:

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudat, remisse.

Quorum sensus est: primum detractionis modum esse, cum scienter crimen alicui falso imponitur; qui quidem pessimum est omnium, ut ibidem ait Sorus: secundum vero, cum quis peccatum auget verbis, aut aliis signis externis; id quod, etiam in oblationibus, cauendum est: tertium, cum quis crimen occultum manifestat: quartum, cum id quod bonum est, nititur ostendere ex mala intentione profectum esse: quintum, cum negat bona opera alterius, vere narrata, ut impediatur bonam opinionem quae de illo concipitur: sextum, cum dimittit aliena merita: septimum, cum aliena bona ex liuore reticet, ubi & quando propalare debet; ut cum de aliquo quem probum esse cognosco, sermo bonus inicitur, teneo silentium quasi non probem dictum: octauum, cum quis frigide laudat, ut credatur nihil reperire posse, quod in laudibus ponat. De hoc loco cit. Sorus & alij ex D. Thoma 2. 2. quest. 73. art. 1. ad tertium.

Quibus modis ex Adriano in eodem quodlib. 11. littera F, & G, addi potest. Tum nonus, cum ad laudandum quis submittitur, qui adeo suspectus est de mendacio ut semper falso dicere putetur; eoque consilio submittitur ut praecedentes aliorum, alioqui fide dignorum commendationes, per suas sublequentes, faciat suspectas. Tum decimus, cum quis immodice de virtute minima laudatur, ut nihil vel parum de maxima habere credatur: ut si quis Theologum laudaret à pericia medicinae: vnde iudicaretur Theologiae parum inuenerit. Tum vndecimus, cum aliquem magna laude effertur, tanquam idoneum ad aliquod munus, ut confutioni & periculo exponamus eum inuentum non satis idoneum. Tum duodecimus, cum quis parum laudat; quo scilicet ei tanquam non inimico credatur, ut magis vituperet; aut multa bona pponit, ut vni quod ad rem pertinet vituperet. Tum decimustertius, cum quis à crimine ita excusatur, ut coniecturae & verosimilitudines inducantur in contrarium: v.g. dicendo contra talem, talis rumor est, sed non possum de eo tale quid iudicare, quanquam raro sine igne fumus videtur. Decimumquartum Nauar. addit in Enchir. cap. 18. num. 44. cum quis ita vnum laudat, ut alterius famam extenuet: ut inquit, ille, plerumque fit in aulis principum, in scholis, imo etiam in religionibus.

Quinto dicitur in definitione, *absque iusta causa*: quia is qui alium infamat ob iustam causam, non committit peccatum detractionis. Est autem causa iusta quae spectat ad Dei gloriam vel maiorem sui humiliationem, ac proximorum adificationem: ut quando S. August. multa mala de seipso narrauit in libris Confess. & D. Anselmus, cum in suis scriptis lamentatur à se amissam virginitatem. Quos plures Sanctos viros nostro tempore, imitatos esse ad maiorem spiritalem profectum suum, notat Petrus à Nauar. lib. 2. De resur. cap. 4. num. 108. Adde in religionibus quibusdam vsum sanctissimi seruari, ut Religiosi cum approbatione Superioris, defectus suos tam culpa quam naturae publice coram aliis voluntarie referant.

Est etiam iusta causa, quae spectat ad publicam vtilitatem; ut cum multa narrantur ab historiographis perperam ab aliquibus gesta: aut quae spectat ad zelum iustitiae, prout contingit in accusatione iusta criminis fori: aut quae spectat ad vtilitatem illius qui diffamatur, prout contingit in denunciatione, de qua in praeced. cap. sect. vlt. & in confessione Sacramentali; & extra eam, in petitione consilij, per quam aperit quis suum defectum Theologo, vel Aduocato, vel Medico, vel cuicumque amico: aut demum quae spectat ad priuatum commodum alterius proximi, ne scilicet is decipiatur, aut perueratur à criminoso ipso, aut etiam temporalia damna alicuius momenti ab eo inferantur: quod impedire, charitatis est, qua proximum diligimus sicut nos ipsos. Itaq; si noui Petrum furem esse, possum monere eos quibus se habita, ut sibi caueant: si gerit se pro medico, & imperitum esse

Valerij Par. III. Tom. 2.

noui, possum monere eos quibus ex illius imperitia imminet periculum. Item ad liberandum à morte Petrum qui plectendus est ob crimen quod imponitur ei, à Paulo commissum; detegere possum veritatem ad eum liberandum. Imo & de beo cum non fuerit certum, damnum quod ex manifestatione secuturum est, tanti esse, ut illius praeter alio, ratio haberi debeat. Quae doctrina est Nauar in Enchir. cap. 18. num. 31. confirmaturque ex eo, quod tunc criminosis nulla iniuria fiat, cum debeant damnum ipsi secutum in fama, sibi imputare; tanquam illius principali causa.

QVÆSTIO II.

Quale peccatum sit detraçtio.

AD huius explicationem trademus tria documenta. Primum est: Detractionem naturae suae esse peccatum mortale. Probatur per illud ad Rom. 1. Detractores Deo odibiles, &c. Et confirmatur: quia per illam fama auferitur; quae pretiosior est pecunia, iuxta illud in cap. 22. Proverb. Melius est nomen bonum, quam diuitiarum multae; & illud Ecclesiast. 41. Curam habere de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam multi thesauri magni & pretiosi. Quare si auaritia per quam auferitur pecunia, est de se peccatum mortale: erit sane & detraçtio: idque etiam si tantum fuerit in intentione nocendi fama, nocimento non sequitur ipsa. Namque ut intentio furandi, in re graui, peccatum est mortale, etiam si re ipsa non fureris; ita etiam animus detrahendi (ut ex Caet. & Sylu. arg. alij habet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. num. 106.) etiam si de facto non detrahas.

Secundum documentum est: Peccatum detractionis ex tribus capitibus ita augetur, ut speciem mutet: ideoque debeat in confessione tale incrementum exprimi. Primum eorum est ex parte illius cui detrahitur, ut cum quis detrahit Sacerdoti ex cap. Sacerdotes, & sequenti, 6. quest. 1. Item cum detrahit suo patri, ex eodem cap. Sacerdotes in fine. Secundum est, ex parte principij, ut quando ea procedit ex odio vel ex alia affectione mortali. Tertium est ex parte modi detrahendi. Nam longe grauius peccatum est detrahere per scripta ac libellos famolos, quam solo verbo.

Tertium documentum est: Detractionem non esse semper peccatum mortale: sed fieri peccatum veniale quatuor modis. Primum est, ex parte inderationis seu defectus iudicij: quod etiam in omnibus reliquis peccatis vsuuenit. Secundus est, ex parte defectus intentionis. Ad quem intelligendum, notandum est ex D. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2. aliam esse detractionem formalem, qua peccatum, vel naturalis defectus alterius, iam ipso manifestatur intentione laedendi ipsum infamia: & haec, nisi materia leuitas excuset, peccatum est mortale iuxta primum documentum.

Aliam vero esse materialem, qua aliquid naturae suae diffamatum dicitur sine intentione detrahendi: quod non est peccatum si obseruatis debitis circumstantiis, dicitur intendendo aliquod bonum fama melius, aut necessarium; ut in casibus qui propositi sunt num. 70. praeced. Est vero peccatum, si ex animi leuitate ac loquacitate, omninoque propter causam non necessarium dicitur ipsum tamen non est plus quam veniale, nisi per illud proxime notabile damnum inferatur: in quo casu patet ipsum mortale esse ex iniusta laesione proximi non leui, quam quis implicite voluisse esse, dum explicite voluit illud ex quo per se sequebatur. Imo quantumque de facto tale damnum non sequatur, sufficit ad mortale quod culpabiliter data sit causa notabilis laesioni proximi, ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 21. & ad cap. Inter verba. concl. 6. corol. 2. vbi id probat, quia ex onens se probabili periculo peccandi mortaliter, ut tunc fit, peccat mortaliter, iuxta illud Ecclesiast. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Quando autem contingat talem causam dari, patebit per tertiam propositionem sequentis quaestionis. Ceterum notabile damnum detractione inferri censetur, ex Nauar. in cit. num. 21. quando causam dat, ut bonum aliquod notabile anima, corporis, honoris, aut pecuniarum alicui pereat, aut is putetur illo indignus. Pro notabili autem bono anima vel corporis ve honoris vel pecuniarum, habendum esse, quod viro prudenti & bono videtur consideratis circumstantiis personae, loci, temporis, &c.

Tertius modus est, ex parte materiae: nam quando leuis

Est 3 est

est materia, seu quando leue detrimentum inferitur, fame detractio peccatum est veniale. Potest autem ea leuitas contingere, vel ex parte eius quod dicitur; vt cum ipsum est tantum veniale peccatum, vel defectus tantum nature & membrorum, vt gibbosum esse, claudum & similia, quæ, inquit Nauar. in sequenti. num. 23. de se non inferunt notabile damnum fame, nec illi causam dant: vel ex parte illius qui dicit: vt quando is est homo leuis, cui non creditur, aut certe credi non debet (iuxta illud Ecclesiast. 19. Qui cito credit leuis est corde) & ideo diffamatoria proferendo, non dat sufficientem causam ablationis fame in mente audientis: ideoq; non committit mortalem detractioem: si quidem recitatur tantum ex loquacitate; & nõ ex intentione notabiliter nocendi eam proferat, prout Syluester attingit in verbo Detractio, quest. 1. sub finem. Vel etiam ex parte eius de quo quid dicitur: vt quando ipse existimat illud non esse contra suam famam, imo se de illo iactat vt iuuenis proca de tentata puella pudicitia, miles de inito duello: cuius rei meminit Nauar. in cit. cap. 18. num. 33. Vel quando persona est quæ non habet magnam famam, in qua notabiliter lædi possit: vt cum crimina quæ de illo narrantur sunt notoria; siue facta, quod tergiversatione celari non potest: siue iudicis declaratione, secundum iuris ordinem facta; etiã si audientes prius ea ignorarint, ex Nauar. in eo. l. n. 26. Vel deniq; ex parte illorum coram quibus dicitur: quando ij vel non credunt dicenti; vel si credant, id leuiter & ex inconsideratione faciunt, tanquam pusilli, non considerantes quod lingua in lubrico posita sit, perfectusque vir sit, qui non offendit in verbo (quo in casu nimis graue esset de mortali condemnare: vt ex Soto in 4. dist. 15. habet Adrianus quodlib. 11. lit. G.) vel non existimant id quod dicitur esse contra famam alterius: vel si existimant, breui postea id ipsum alia via sciissent: prout in eodem num. 26. habet Nauar. & ante cum Syluest. in cit. quest. 1.

75. Similiter quando quis vni aut alteri qui non est reuelaturus aliis, & cui dicere perinde est ac si nulli diceretur, prout cum Caiet. 2.2. quest. 73. art. 2. in principio; contra Sotum in lib. 5. De iustit. & iure, quest. 10. art. 2. concl. 4. tenet Petr. à Nauar. lib. 2. De rest. cap. 4. num. 335. & duobus sequentibus: volens id procedere, etiam si non ad remedium peccati, vel ad alium bonum finem, sed ex leuitate & loquacitate fiat: quia quamuis sit peccatum detractioem, non est tamen mortale: cum leue damnum sit, quod vnus (qui est ac si nullus sciret) meum crimen sciat. Notabile enim damnum, inquit ille citans Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 21. solum est, vel quando est periculum publicitatis; vel ex reuelatione vni facta, timetur aliquod damnum animæ, corporis, aut pecuniarum notabile, viri prudentis arbitrio.

Vnde idem author cum Caiet. colligit, quod quando maritus confabulatur cum vxore de secreto peccato alterius, nõ esse peccatum mortale, si verosimile sit, quod ea nõ euulgabit, sed tacebit. Colligi item potest, multo minus esse, cum vxor marito, imo & alias per familiaritas, reuelat bonam intentionem crimen graue occultum filiorum aut seruorum: tanquam ei cuius curæ & correctioni, hi sunt subiecti. Quæ de re Lud. Molina, De iust. & iure, tract. 4. disp. 29. n. 4. Nobis sufficiunt dicta in præced. cap. De denunciatione.

Ad illud autem quod obiicit Sotus, maius damnum estimari, si apud virum grauem, sit quis in mala opinione, quam si sit apud plures alios. Respondendum est, tale damnum nõ esse de se graue, vt argumento est, quod nullum sit tam graue peccatum quod in confessione, ex eo solum taceri possit, quod Confessarius, qui rem omnino taciturus est, malam opinionem de penitente concepturus sit.

76. Quartus modus est, ex parte modi loquendi: nempe cum ille qui detrahit, dat quidem aliquam occasionem, non tamen sufficientem illius infamiae, quæ deinde forte sequitur. Is enim, cum non det causam sufficientem damni, ipsum nõ est ei impudendum, nec propter illud debet peccati mortalis damnari. Exemplum est cum quis ioco (ita vt ei ab aliis non credatur) dicit aliquid, & ille de quo dicitur, adeo conuenit apud multos, vt seipsum reddat suspectum illius criminis.

Idem iudicandum est, quando quis bona intentione narrat peccatum alicuius, vt simul penitentiam, quam pro eodem peccato fecit: ac fecus quam existimasset futurum, au-

ditores inde opinionem malam concipiunt. Cum enim id faciant malitiose, nullaque sufficienti causa ipsis data: alter ille ex tali damno non est de mortali condemnandus; nisi forte peccata sint adeo enormia, vt existimare debuerit eum de quo narrat, ideo fore in animo audientium contemnendum.

Idem iudicium est ex Sylu. in verbo Detractio, quest. 1. quando quis loquitur generalibus verbis, quæ possunt significare tum peccatum mortale, tum veniale, tum etiam inclinationem, seu conditionem naturalem eius de quo loquitur; vt si dicat talis est auarus, iracundus, superbus, &c. & auditores intelligant de mortali; cum ille qui ita loquitur iuste potuerit existimare eosdem auditores dictum interpretatos in meliorem partem. Communiter enim tale quid intelligitur de leuib; peccatis, aut de inclinatione naturali; ita vt putanda non sit detractio mortalis; nisi expresse vel tacite significetur de mortalibus sermonem esse; aut nisi fiat coram his personis de quibus credi potest, quod sint concepturæ mortales culpas. Quanquam vt recte monet Petrus Aragonius 2. 2. quest. 73. art. 2. sub finem, & Petrus à Nauar. in eod. memor. cap. 4. nu. 320. in talibus consideranda est conditio personæ cui detrahitur: quia dicere de Episcopo aut Religioso viro, quod sit auarus, iracundus, &c. mortale esse potest ob notabilem infamiam quam inde incurreret, tanquam deciscens à statu perfectionis: quem habere vel prosequi tenetur.

Idem pariter iudicium est, cum quis non affirmat, sed tantum narrat audita sine amplificatione aut intentione infamandi. Licet enim Sotus lib. 4. De iustit. & iure, quest. 6. art. 3. ad 4. & lib. 5. quest. 10. art. 2. existimet secuta infamia illud esse peccatum mortale: communis tamen sententia est, si absit intentio nocendi, nec aliquid addatur prouocans ad credendum (vt si tales circumstantiæ addantur, quæ rem credibilem ac persuasibilem audientibus efficiant) nec plus affirmetur, quam sit auditum, tantum esse veniale. Ita habet ex Soto, Gabriele, Caiet. Syluest. Cordubeli, Armi. & Nauar. (quem vide in cit. cap. 18. num. 36.) Petrus à Nauar. in sequenti num. 330. Ad idem sentendum esse (quod etiam tenet Molina De iustit. & iure, tract. 4. disp. 30. num. 5.) cum quis sub dubitatione crimen alicuius detegit. Cuius sententiæ fundamentum est, nõ nocuumentum infamiae tunc contingens, proueniat potius ex leuitate audientis, qui cito, & temere credit; quam ex sermone crimen referentis, qui non nisi narrando, aut dubitando illud profert. Quanquam, vt idem author num. 331. addit, non excusaretur à mortali qui referret personis leuib; & procliuius ad credendum malum, aduertens famam apud illos esse lædendam; aut si ipse referens, persona sit ita grauis, vt non soleat nisi & certa referre; ex quo audientes aliquid, persuaderent sibi verum atq; creditibile referri. Nam tunc erit virtualis intentio lædendi; charitati repugnans.

Hic pro quotidiana praxi occurrit obiter monendum ex Ludouico Molina, De iustit. & iure, tract. 4. disp. 26. nu. 5. de eo qui maiorem quam par sit, famam habet in scientia vel in alia re, etiam si id sit in moribus: iudicium verum proferte ex iis quæ apparent & conspiciuntur in illo (crimen ipsius aut vitium occultum minime detegendo) non censeri peccatum saltem mortale: quia nulla iniuria inferitur ei, cum non manifestetur vitium ipsius occultum, sed solum ex iis quæ apparent, quæq; habet ipsa rei natura, verum iudicium profertur de eo, circa quod alij errant, non perpetrando illud; aut nõ satis attendendo ad illud. Si tamen tali iudicio admisceretur sinistra aliqua intentio, dubium non est ipsum ex ea peccatum etiam graue, censeri posse.

QUESTIO III.

An omne & solum peccatum mortale sit illud quod reuelando, mortaliter peccatur, peccato detractioem.

77. **H**ic satisfactio iemus aliquot propositionibus. Prima est; Id quod dicitur cum praua intentione lædendi notabiliter famam proximi, etiam si ipsum non sit peccatum mortale, sed veniale tantum: aut defectus tantum naturalis, aut etiam virtus, rationem habet detractioem mortalis. Hæc manifesta est ex eo, quod omnis voluntas praua inferendi notabile damnum proximo, sit peccatum mortale tanquam repugnans charitati & iustitiae, in re magni momenti.

Secunda est, Reuelare alicuius naturales defectus: vt quod sit spurius, aut ortus ex Iudæis, vel Mahometanis, aut natus patre hæretico aut infami, aut quod sit imprudens, ignarus, indiscretus, cocles, claudus, gibbosus vel aliquo alio simili, siue natalium, siue animæ siue corporis defectu laboret, non esse quidem de se peccatum mortale detractionis, sicut nec reuelare peccatum ipsius veniale: esse tamen si notabile damnum ex tali reuelatione intendatur, aut illius sufficiens causa iniuste detur. Hanc ex Nauar. habet Petrus à Nauar. *libr. 2. De rest. cap. 4. num. 307.* Cuius prior pars probatur: quia sicut peccatum veniale non est de semetipso infamiae, eo quod nihil magis notum sit, quam hominem facile labi posse in tale genus mali; ita nec sunt defectus naturales, cum æquè notū sit eos non esse in hominis potestate. Posterior vero pars probatur: quia contra charitatem proximi est, defectum occultum illius, siue naturæ, siue morum reuelare in ipsius notabile damnum, nisi id fiat bono fine, ac ordinate iudicave, prout explicat Nauar. in *Enchir. cap. 18. num. 30.* In quam sententiam dicta præcedentib. quæstio. in memoriam reducere oportet.

Mortaliter autem peccare, reuelatione defectus naturalis, contingit potissimum, cum per eam impeditur quis à consequendo aliquo magno bono; aut eum efficitur, vt perdat iam consequutum. Excipe nisi bonus ac iustus aliquis finis excuset: vt censetur contingere cum interrogatur quis ad informationem habendam pro officij committendis, vel matrimonij contrahendis, vel personis in aliquam familiam admittendis. Tunc enim talis potest dare consilium verum & bonum, neq; innocentem interrogantem debet decipere, vt nocentem subueniat. Vnde qui vt aliquem ad religionem, vel ad Ecclesiam suam, vel ad sacros ordines, vel ad matrimonium admittant de alicuius genealogia, vel alia infamia, aut nota publica inquirunt sincerè, vt caueant id quod cauendum est; neque ipsi peccant, nec alij sub seretio dicentes veritatem eis quibus proderit, nec ea publicabitur vt supponimus. Ratio est, quia scilicet alij implent officium debite fidelitatis & charitatis. Qui nihilominus videre caueat; debent ne falsa dicant, vel incerta asserant, nec rem ipsam aggrauent supra veritatem; nec ijs dicant qui nocere multum & prodesse parū, aut nihil solent. De qua re Petrus à Nauar. in eod. *cap. 4. num. 289, 301, 308.*

In sequenti 314. addens, peccatum mortale reuelatione venialis mendacij, committi in duobus casibus. Alter est, quando alicui contumeliose ipsum exprobat: quod vt grauem iniuriam, videmus plerisque omnes molestissime ferre. Alter est, quando aliquis infamatur de consuetudine mentendi. Ea enim est grauis infamia, vt ex eo patet, quod illos qui consueverunt mentiri videamus parui fieri non solum à grauib. viris, sed etiam à communi plebe. Quod idem est sentiendum de consuetudine aliorum peccatorum venialium respectu quarundam personarū, vt idem à Nauar. subiungit *num. 315. & 316.* in quibus: quod si de Episcopo & Religioso homine aliquod veniale peccatum proferas quod habeat in consuetudine: vt quod soleat nimium ridere, aut verbis otiosis ac vanis delectari, & nugis, aut alijs similibus leuitatibus & ineptijs crebro vt, inanis gloriæ cupidum esse, &c. tali reuelatione peccatur mortaliter ob circumstantiam personæ, de cuius bona existimatione multum inde minuitur apud cordatos viros, ac etiam ab illis, despicitur, vt constat experientia.

Tertia propositio est, quam ibidem habet Petrus à Nauar. *num. 324.* Peccatum mortale detractionis committi reuelatione criminis, quod pro palatum, malæ opinionis generatum est, ac bonæ famæ inimicū: vt sunt stuprum in virgine vel alia ad illud idem viam parantia: adulterium in vxore, fornicatio in Clerico, larcinium, periurium, vsura, Sodomia, hæresis, falsatio literarum vel monetæ, blasphemia, iudaismus, ebrietas, dæmonum inuocatio. Ratio propositionis est, quod cum talia ex se vim habeant infamandi notabiliter, cum cui imponuntur, aut de quo pro palantur; detegi non possint de aliquo, sine notabili periculo infamæ: illius.

Locum autē habet hæc propositio, etiam si ex leuitate solummodo animi reuelatio facta sit, si infamia ipsa sit secuta de facto: cum de se sufficiens causa ei data sit. Exceptio-

nem vero patitur: tum in casu in quo interuenit iusta causa reuelandi de qua in præced. numero 70. tum in casu in quo attentis circumstantijs personæ cui dicitur, aut à qua, vel de qua dicitur, nullum est tale periculum non modo infamæ, sed nec alterius notabilis iniuriæ (de quo Nauar. in *Enchir. cap. 18. num. 33.*) tum demum in casu, quo tale crimen detegitur non detecta persona, quæ eo laborat; nec verosimile est veniendam esse in illius notitiam aut vehementem suspicionem (per quam valde læditur fama, etiam si non tantum ac per certam opinionem) quia tunc nullius fama in singulari læditur notabiliter; nisi forte personæ tacite qualitas detegatur, vnde infamia redundet in alios: vt si criminofus dicitur esse alicuius certæ religionis, aut cœnobij, aut familiæ alioqui bonæ famæ; quæ iniuste læderetur tali reuelatione peccati occulti. Quod si iam laboret infamia de eiusmodi peccato, eaq; sit magna, tunc quoq; esse posse excusationem à mortali, tangit Ludouicus Molina De iust. & iure, tract. 4. disput. 27. n. 3.

Quarta propositio est, Reuelantem graue peccatum alterius, vt furtum; non excusari à detractione mortali ex eo, quod is iam sit de grauiori, vt de homicidio, diffamatus. Hanc contra Syluest. in verbo *Detractio quæst. o. t.* probat Petrus à Nauar. in *sequ. nr. numero 326.* quia qui circa vnam speciem peccati famam habet læsam, non ideo habet circa aliã, sed bonum nomen habere potest; quod auferendo, fit illi iniuria. Deinde sequeretur, quod si quis infamatus esset de crimine omnium grauisimo, quale est odium Dei, posset infamari de quibusvis alijs nefandis, vt de hæresi, Sodomia, veneficio, & cæteris: quod est absurdum. Patitur autem hæc propositio exceptionem, vt notat idem author, numero 327. & 328. in peccatis eiusdem speciei, cum quis de multis illorum aut de consuetudine in illis, est iam diffamatus. Nec enim is qui detegit vnum vel alterum furtum eius qui de centum furtis, aut de consuetudine furandi est infamatus, peccat mortaliter: quia in eo non læditur notabiliter fama, propterea quod iam est abunde læsa. Locus autem non est tali exceptioni, si de paucis tantum diffamatio sit. Neque enim est consequens, vt si quis infamatus sit quod vnum aut alterum hominem occiderit, tertium quoque occidisse præsumi debeat, præsumptione ad hoc sufficienti, vt peccatum tertium homicidij, quando fuerit occultum, possit absque peccato mortali reuelari, si nulla necessitas nec alia iusta causa excuset.

QVÆSTIO IV.

An cum peccatum notorium est, perinde committatur detractione, ac cum est occultum.

Hæc quæstione inuoluuntur aliquot dubia quorum solutione, ea explicatur.

PRIMUM EST, An de peccatis proximi, cum eo cui nota sunt, colloqui peccatum sit, & quale sit. Ad quod respondetur ea de re iudicandum esse, vt recte notat Petrus à Nauar. *libr. 2. de rest. cap. 4. num. 285.* ex intentione & fine colloquij; nempe si talis finis bonus sit, id non esse peccatum: si vero sit malus, esse peccatum vel mortale vel veniale, pro varietate malitiæ eiusdem finis. Itaque peccatum non est si colloquamur de proximorum peccatis quæ pariter nouimus, si quidem id faciamus, vt ab eis nos seruemus, moti exemplo illorum qui ceciderunt; aut qui poenas dederunt criminum suorum puniti per Iudicem, aut à Deo: talis enim narratio, est ad Dei gloriam, & nostram vtilitatem. Peccatum vero est veniale si, vt plerumque fieri solet, ex curiositate, aut leuitate, aut otiositate, aliove inuiti sine, de ijs colloquamur. Hoc enim est peccatum ex indebito fine: non tamen mortale: quia nulla fama læditur, quæ iam læsa non sit apud eos cum quibus loquimur. Peccatum denique est mortale si intentione mala: vt efficiendi iniuriã proximum, renouandi malam de eo conceptam opinionem. Nam ille qui sic affectus est, perinde reuelaret occultum ac reuelat notum: quod quidem indicat voluntatem nocendi proximo notabiliter, & per consequens peccatum mortale. Quia tamen non fortitur effectum nocendi, nullam inducit obligationem ad restitutionem, vt Petrus Nauar. ibid. notat.

84.

SECUNDUM DVBIUM EST, An cum quis per notorietatem facti (de qua pluribus Molina De iust. & iure tract. quarto disput. 31. numer. 1.) laesam habet famam apud multos de civitate, si quis crimen ipsius notorium narrat ei qui adhuc illud nescit, peccet mortaliter. Ad quod respondet Syluest. in verbo *Detractio questio*. 1. peccare mortaliter, nisi crimen ipsum esset statim venturum in cognitionem illius cui narratur. Sed Nauarr. in *Enchir. cap. 18. numero 2.* contrarium tenet cum Maiore Caictan. & Soto, & post ipsum Ludovicus Molina sequen. disput. 32. & Petrus à Nauarra in precedenti num. 284. Rationem reddens in sequen. numer. 291. quod talis, ius secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit committendo crimen in aliorum conspectu, vel dando vicinis, & ceteris indicia, per quæ perpetratio criminis euulgatur, & inter multos narratur: vt cum quis videntibus cunctis ingreditur & egreditur domo mulieris impudicæ, à qua libenter admittitur. Verumtamen si ob meam narrationem, plus notabiliter infamaretur criminofus (vt cum crimen notum vni tantum vicinæ, publicaretur in tota civitate) aliudve incurreret notabile damnum, peccatum mortale committeretur ob notabile iniuriam quæ proximo inferretur.

Hic aduerte quod à Nauarr. consequenter docet aduersus eundem Syluest. quod quamuis ad notorium facti, quoad alios effectus iuris (puta vel ad probationem delicti, vel ad inquisitionem ex infamia intrer vicinos) sufficere possit noticia decem personarum quæ plebem: vel etiam sex, quæ maiorem partem plebis constitutere possunt: non sufficere tamen ad hunc effectum narrandi peccatum alicuius, ijs qui illud ignorant, alioqui si sex homines sciant concubinatum v. g. alicuius viri honorati, siue laici, siue Ecclesiastici, liceret de eo libere confabulari; & concionatori illud in particulari reprehendere publice ac prodere, cum ex omnium sententia, publica peccata publice sint reprehendenda, iuxta illud prioris, ad Timoth. cap. 5. Peccantes coram omnibus argue vt ceteritimorem habeant. At id fieri non potest sine scandalo & peccato. Existimadum igitur est ad notorietatem facti quoad effectum de quo agimus, nempe manifestandi licite crimen alterius ei qui illud ignorat, requiri vt in frequenti populo, aut in maiori vel certe nobiliori parte populi, fama notitiaque peruagetur. Aduerte etiam ex Lud. Molina De iust. & iure, tract. 4. disp. 32. num. 3. si cuius crimen factum est iniuste publicum, vt si aliquis vel aliqui pluribus reuelarint illud, cum esset secretum, verosimile esse: illius vltiorem reuelationem cum vltiori famæ læsione pariter iniustā esse: sicq; eum per quem infamia crescit, extendendo se ad plures: illius incrementi reum censeri: perinde ac is reus est furti, qui de bonis alienis sibi capit aliquid, eo quod alij iam cœperunt capere.

85.

TERTIUM DVBIUM EST, An cum crimen alicuius iudice proditum est, siue quia ipse illud confessus est in iudicio, siue quia est de eo per testes conuictus, vel per sententiam Iudicis condemnatus; liceat ipsum manifestare ijs qui illud nesciunt, siue in eodem populo, siue in diuerso. Ad quod iuxta ea quæ pluribus tradunt Petrus à Nauarr. in eodem cap. 4. à numero 286. & Ludovicus Molina in citato tract. 4. disput. 33. Respondetur paucis, id non esse peccatum contra iustitiam, quod ad aliquam restitutionem obliget: quia talis per suam publicam confessionem, vel probationem, vel sententiam iudicis perdidit ius secreti. Ideo enim potest à quocunque inquiri, liciteque sciri tale crimen: & per consequens licite prodi à scientibus; propterea quod iudicium, ac legum publice punientium intentio est, vt talis criminis reus innotescat omnibus. Qua de causâ videmus pro criminibus flagella, truncationes, mortem, & alias id genus pœnas à Iudice infligi non noctu vel clam in carcere: sed in media luce ac palam coram populo. Sicut ergo non peccaretur contra iustitiam capiendo bona Rei, quæ essent directioni à Iudice exposita in pœnam criminis quod commisit; ita nec peccatur contra iustitiam detrahendo de illius fama; ad cuius amissionem est à Iudice condemnatus, tanquam ad pœnam illi propriam: flagella enim, truncationes & mortem sentire commune illi est cum bestiis, sed erubescere ob honorem amissum, proprium est hominum: qui ratione præditi sensum habent honoris & opinionionis de ip-

sis concepta, prout experientia docet. Idiplum tamen peccatum patet esse contra misericordiam: quia infamatum denuo infamare & eius vulnera innouare, est sine iusta causâ facere id, à quo misericorditer abstinentum esset. Quamquam non est mortale, nisi talis reuelatio fiat cum intentione notabiliter nocendi, aut notabile nocumentum de facto sequatur: vt cum reus iam emendatus, bonam famam affectus est in loco vbi crimen ipsius reuelatur, quam perdidit ob talem reuelationem.

QUARTVM EST, An crimen quod olim in aliquo loco notorium fuit, liceat postea, cum illius memoria sopita est, diuulgare in eodem loco. Exemplum est, si quis ante 60. annos affectus fuit supplicio & senex videns aliquem de ipsius posteris, dicat: Vidi ipsius animum pro hæresi affici extremo supplicio. Ad quod dubium iuxta ea quæ latius tradunt Lud. Molina in sequen. disput. 33. & Petrus à Nauarra in memorato cap. à numero. 297. respondetur excusationi locum esse posse, cum reuelatio facta fuerit iusta de causâ, prout expositum est in præced. num. 70. Alias vero, si is de quo agitur non fuerit iudicialiter notatus & infamatus, etiam si probabile sit tandem notandum esse ac infamandum, committi peccatum mortale, non tantum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam: diuulgando id per quod infamia ei inuritur. Ratio est: quia tunc sine vlla iusta causâ proximus graui iniuria afficitur; ideoq; & incurritur obligatio ad restitutionem damnum sequutorum. Sin autem idem de quo agitur, fuerit iudicialiter infamatus, reuelationem non esse quidem peccatum contra iustitiam; quoniam ex publica sententia amittit ius famæ, & secreti ei seruandi; cum sit per illam ea intentione punitus, vt crimen ipsius notum esset omnibus, prout iam ante notauimus. Quapropter nihil iniuste tollitur ei, imo nec posteris ipsius, qui ad famam eius non habent plus iuris, quam ipse habeat.

Esse vero contra charitatem probatur: quia id naturâ suâ, est alterius contristatium, & boni nominis læsuum apud alios, reduntque in damnum innocentum, puta posterorum: qui sine sua culpa, illud à priuata persona accipiunt. Adde quod non minus peccatur contra charitatem, olim infamatum deletâ iam infamiâ, denuo infamando, quam infamatum in vno loco, infamando in alio, vbi non laborat, nec breui laboraturus est tali infamia: vt quia longe distat, nec frequens commercium solet esse ex vno talium locorum in alium. De quibus Molina in citata disputat. plenius. Quocirca meminerint ij qui elapsis multis annis alienos defectus iam obliteratos referunt, etiam vitâ functorum, quorum crimina occulta narando (nisi bona intentione id fieret ad Dei gloriam & proximorum edificationem, narratâ simul penitentia) posse quoque detraktionem mortalem committi cum obligatione ad restitutionem famæ (sicut & falsum testimonium dicendo) Petrus à Nauarr. ostendit in eodem cap. 4. à numero 351. hac ratione maxime: quod homines ex naturali inclinatione, nominis sui optent odorem bonum posteris relinquere, etiam post mortem. Hinc (vt ex Adriano & Soto habet Ludovicus Molina in eodem tract. disput. 28. num. 2.) peccant grauius historiographi, qui defunctorum peccata omnino occulta scribunt. Minus autem occulta (vt quæ sufficienter probari possent in foro externo) scribentes posse à peccato excusari si id faciant pro bono publico cui priuatum cedit: nempe vt rerum gestarum memoria habeatur, & vt homines cum viderint turpia & indecora, historijs mandari perpetuæ memoriæ, inducantur ad illa vitanda ac fugienda.

QUESTIO V.

Quale peccatum sit diffamare seipsum.

IN hacre certum est nullum esse peccatum diffamare seipsum propter causam legitimam, præsertim piam, vt iam in precedentibus attigimus. Certum item est peccatum esse diffamare seipsum sine legitima causâ. An autem id sit peccatum mortale, grauis difficultas est. Nam affirmantem partem tenet Caier. 2. 2. quest. 73. art. 3. & in summula verbo *Detractio*: aliqui item alij quorum meminit Petrus à Nauarr. libro 2. de restit. cap. 4. num. 111. Negantem vero amplectuntur plures, quorum idem author meminit, in sequen. numero 112.

vt &

vt & Ludouicus Molina De iust. & iure tra. 4. disput. 2. num. 7. Inter quos sunt Nauarrus in Enchir. capit. 18. num. 28. & 46. Sotus lib. 4. De iust. & iure, qu. 2. art. 3. & lib. 5. qu. 10. art. 2. & Couar. lib. 1. var. resol. cap. 2. num. 8. Ratio vero difficultatis inter utrosque est: quod illi dicant famam hominis non esse in ipsius potestate, sicut nec vitam: & ideo perinde esse de se peccatum mortale diffamare seipsum sine iusta causa, ac seipsum occidere. Hi vero contra, dicant famam hominis esse in potestate ipsius, perinde ac sunt ipsius diuitiæ; & proinde illam sicut has prodigendo non peccare de se plusquam venialiter. Pro qua sententia facit quod illa, sicut hæc, sit de genere bonorum vtilium, tanquam pertinentium ad hanc vitam; quæ vt regitur libero hominis arbitrio, sic in eiusdem potestate sunt posita, quæ ad eam pertinent ex D. Thom. 2.2. quest. 64. art. 5. ad 3. Tali ergo sententia supposita (quæ plenius tractata videri potest apud Lud. Molinam in eodem tract. 4. disput. 2.) quæstioni propositæ satisfaciemus aliquot conclusionibus.

88. Prima est. Infamare seipsum etiã sine causa, non esse peccatum ex suo genere mortale. Probatur: quia id nec est contra iustitiam; cum iustitia sit ad alterum, non autem seipsum. Nec contra charitatem erga proximum, quia talis infamatio de se ex suo genere soli infamanti, non alteri nocet. Nec contra charitatem erga seipsum: quia per illam sibi nec in anima nec in corpore, infamatus nocet; sed in bonis tantum externis, sicut cum diuitias prodigit. Et certe, sicut prioris sententia auctores volunt, eadem sic ratio famam in hac re, quæ vitæ, non autem quæ diuitiarum: sicut illicitum est mortem cum inferitur non curare, si id fieri possit facile, & sine alterius præiudicio, sic etiam illicitum erit non vitare famam iacturam, cum quis facile pro se respondere potest: quod dici non debet.

Etiã enim fatendum est, tunc esse opus pro se respondere, & suam innocentiam manifestare cum tempus necessitatis instat, vel scandalum ex taciturnitate imminet, vel damnum notabile sibi vel tertio: tamen cum solum timetur iactura bonæ estimationis apud homines: licet suas virtutes & innocentiam suam contigere: atque iuxta Apost. ad Roman. 12. Non se defendere, & dare locum iræ: exemplo Christi, qui cum malediceretur non maledicebat, & cum pateretur non comminabatur, primæ Petri 2. ac tanquam agnus coram tendente se obmutuit Isaiæ 53. Exemplo item D. Augustini, & aliorum Sanctorum, qui ex studio humilitatis ad Dei gloriam sua peccata detexerunt, & publice planxerunt.

Ita vt merito probandum sit consilium, quod in quibusdam religionibus, inquit Petrus à Nauarr. in cit. cap. 4. num. 117. vt quemadmodum mundani homines quæ mundi sunt diligunt, sequuntur, & quærunt magnam cum diligentia, honores scilicet, famam, magni nominis existimationem in terra: sic qui procedunt in spiritu, & Christum Dominum sequuntur amant & ardenter exoptant, quæ sunt eis omnino contraria, &c. Cuius consilij rationem bonam tangit Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 61. quod magis quandoque proficit proximis, alacris Religiosorum patientia falsæ infamæ, quam eius contradictio. Nec ideo illi propriam famam negligunt, sed eam Deo offerunt. Quod tamen bene mouet non procedere, quando charitas in Deum vel proximum exigit contrarium: quia sicut quiuis religiosus licite curam de sua fama habere potest, & eam tueri: ita si degit inter personas ad se imitandum paratas, secus faciendo (puta negligendo famam) peccaret grauius: & a fortiori seipsum infamando. Rationes quæ contra eandem conclusionem adferri possunt Lud. Molina De iust. & iure in eodem tract. 4. disput. 37. in initio proponens, soluit in fine, apud quem vide si lubet.

89. Secunda conclusio est. Infamare seipsum, peccatum esse mortale ex circumstantia, in aliquot casibus: pro quorum pleniore noticia qui vult, Molinam in eadem disputat. 37. legere poterit. Primus est cum aliquis perperam, & sine causa, sic de se dicat crimina, vt in eis gloriatur, seseque iactet. In ea enim re duplex grauis iniquitas notatur: & quod eadem crimina illi placeant; & quod sit alijs scandalo, audientibus ipsum perhibere in eo affectu: & spiritualis ruinæ causam aliquam inde captantibus. Secundus casus, quem

habet Nauarr. in cit. numero 61. cum Episcopus aut alius Prælati, vel publica persona ad prouidendum aliorum salutem constituta seipsum infamat, aut se notabiliter infamantibus, non resistit. Id enim est mortale; non quidem de se, vt patet ex præced. conclus. sed ob damnum quod contra charitatem alijs infert: siue in bonis animæ, quia inde scandali, & murmurationis ac cuiusdam notabilis contristationis occasionem accipiunt; siue in bonis temporalibus, quia per talem infamiam reddens se ineptum ad gerendum debite publicum officium, priuat suos temporali subsidio, quod alioqui perciperent, quodque ipsis necessitate pressis ex charitate debetur. Ita Petrus à Nauarr. in eod. cap. 4. num. 123. notat.

Tertius casus est, cum falsum crimen de seipso profert cum iuramento: omne enim periurium peccatum est mortale. Quartus, cuius meminit Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 28. est, cum infamatio sui ipsius vergit in damnium propriæ vel alienæ vitæ: vt cum quis detegit vel sibi imponit peccatum, ob quod sua vel alterius damnatio ad mortem, vel mutilatio membri sequenda est. Id enim prodigalitas est vitæ propriæ vel alienæ, eaque notabilis, & prodigere id cuius dominium non habeas, peccatum est contra iustitiam, genere suo mortale. Quanquam vt notat Petrus à Nauarr. ibidem numero 126. si ob virtutem iustitiæ id faceret, non peccaret; vt si iudice interrogatus nocet; sed in bonis tantum externis, sicut cum diuitias prodigit. Et certe, sicut prioris sententia auctores volunt, eadem sic ratio famam in hac re, quæ vitæ, non autem quæ diuitiarum: sicut illicitum est mortem cum inferitur non curare, si id fieri possit facile, & sine alterius præiudicio, sic etiam illicitum erit non vitare famam iacturam, cum quis facile pro se respondere potest: quod dici non debet.

Quintus casus est, quem ibid. Nauarr. tangit, cum ex infamatione sui ipsius sequitur alterius infamia, vt si religiosus vel monialis crimen suum detegat, ex quo religioni vel monasterio sequatur notabilis infamia. Tunc enim peccat mortaliter contra iustitiam, quia fama ipsius est potius religionis, quam sua: ita vt ei cedere non possit: ipsiusque infamia in religionem redundet. Sicut enim honor qui religioso exhibetur, sæpe defertur ei non tam ob merita ipsius, quam ob habitum, & status, religionisque sanctitatem: ita vice versa crimine ipsius, in dedecus resultat religionis, vt merito dici possit, religionis honorem consistere in manu cuiusque priuati Religiosi: qui propterea debet ita se gerere in vitæ exemplo, ac si totius religionis & communitatis honores ex ipso solo pendeat. Quamuis enim religio non maculetur ob alicuius religiosi hæretici vel simoniaci, vel fornicarij crimen: attamen splendorem quandam & decorem non potest non amittere apud homines, qui talis peccati reuelatione scandalizantur, aut magnam tristitiã afficiuntur, aut adducuntur ad illicita & temeraria iudicia, aut accipiunt occasionem peccandi, existimantes sibi licere illud quod faciunt exemplo Religiosorum hominum. Ita habet Petrus à Nauarr. in sequent. numero 357. & 358. Inde inferens non posse à mortali excusari eos, qui cum Religiosi sunt in flagitio deprehenderunt, illud propalant. Immo vero, teneri ad restitutionem ratione infamæ illatæ religioni, quantumcunque talis Religiosus de sua fama nihil curare cognoscatur.

Sextum casum addit his ex Iosepho Angles Petrus à Nauarr. ibid. num. 128. quando infamia seipsum infamantis, redundat in detrimentum notabile suorum posterorum, quod est contra charitatem eis debitam, graue peccatum, iuxta illud prioris ad Timoth. cap. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Videri potest Lud. Molina in eadem disp. 37. num. 15. & 17.

90. Tertia conclusio est. Seipsum infamare metu tormentorum non esse de se peccatum. Hæc est authorum quos diximus tenere contra Caietan. quod homo sit suæ famæ dominus. Ex qua doctrina hæc confirmatur: quia sicut potest homo cum iactura suæ pecuniæ eximere se à tormentis: ita etiam poterit cum iactura suæ famæ, quæ similiter est in ipsius potestate. Quanquam si mendacium adsit quo de se confiteatur crimen à se non commissum, peccatum erit

de se veniale. Si contra obijcias ex Caiet. 2. *quest. 73. art. 2.* talem infamationem nocere communitati, cuius ille pars est, sicut infamatio religioni nocet religioni. Respondetur cum Petro à Nauar. lib. 2. *De restit. cap. 4. num. 129.* infamiam nõ ita derivari in alias communitates, ac in religionem: eo quod illa, sicut & tota Ecclesia facile intelliguntur constare mixtim ex bonis & malis, non item religionem, quæ perfectionem proficitur.

Si vero quæras, Num quis metus grauium tormentorum sufficiat ad propositam excusationem à mortali. Idem à Nauar. *alij. citatis, in sequent. numer. 133.* Respondet cum tantum sufficere, qui tunc contingat cum habentur proxima signa voluntatis, quam alter habet grauius torquendi, ad reuelationem extorquendam: vt si iam ligauerit in equulo ostendens se paratum ad inferenda tormenta. Nec enim sufficiunt nudæ minæ factæ ad incutiendum terrorem: cum voluntatis torquendi signa perinde possunt esse facta ac vera.

Quarta conclusio est. Seipsum falso infamantem de peccato pro quo afficiendus est morte, aut membro mutilandum, peccare mortaliter, etiamsi id faciat metu tormentorum. Hanc tangit Nauar. in *Enchir. cap. 19. num. 28.* Et probatur: quia non est vitæ & membrorum suorum dominus, ideoque peccat mortaliter, tanquam dans causam destructioni rei alienæ. Vnde colligere licet cum Petro à Nauar. *num. 134.* eum qui contra se falsum testimonium dicit, tene-ri se retractare in extremo: si non ratione famæ, cuius est dominus, certe ratione vitæ propriæ cuius priuationi per sui infamationem iniuste causam dat, *cooperaturque, perinde ac alius falsus testis*, qui tale testimonium contra ipsam tulisset. Nec inde permittit se occidi (quod pater licet) sed ad occisionem sui moraliter conuenit tanquam concausa, contra Decalogi præceptum Non occides. Verumtamen, vt idem auctor addit, si nihil se ex retractatione profuturum sperat, nihil videtur cur tacere non possit, cum tunc eius tæurnitas dici non possit causa mortis. Eadem docet Molina in *sq. num. 18.* Addens in 19. contra Sotum mortaliter peccare filium, qui crimen ob quod pater ipsius iuste ple-tendus erat morte, sibi imponeret in se transferens mortem quam pater subiturus erat. Ratio est, quia id non est tatum propriam mortem permittere, & pro patre vitam exponere, sed est iniuste cooperari ad propriam mortem, vt pater à iusta & cõmerita morte fraudulenter liberetur: quod cum non liceat, nec excusatio erit à peccato, de quo mentio est in allata propositione.

QVÆSTIO VI.

An sit aliquando licitum priuatè auctoritate infamare proximum.

Cum vt in defensione vitæ, sic etiam in defensione famæ & honoris, licitum sit vim vi repellere, cum moderamine inculpatæ tutelæ: videtur plane admittendum quod docet Sotus in 4. *De iust. & iure, quest. 6. art. 3. ad 4. in fine;* quod quamuis infamatus non possit per modum vindictæ lædere nomen infamatoris: possit tamen vim vi repellendo, prode-re aliquod ipsius crimen, quod necessarium est ad labefactandum ipsius testimonium. Difficultas est autem in tribus potissimum casibus. Primus est, cum quis metu tormentorum compelleretur alium infamare. Secundus, cum infamatur, qui per mendacium bonam famam adeptus est. Tertius, cum quis infamatur referendo iniuriam, quam referenti intulit.

91. Quod primum autem, in ordine ad explicationem propositæ quæstionis, vtendum est distinctione. Certum enim videtur illicitum esse, adeoque peccatum mortale, metu tormentorum de crimine falso infamare alium. Hoc enim est mendacium perniciosum, quo innocens afficitur notabili damno, quod nec ille tenetur subire, nec ego possum ad meum commodum licite vsurpare. Nec obstat quod necessitate urgente ad vitæ meæ conseruationem possum, quantum ad eam opus est, sumere de alienis diuitijs; quoniam diuitiæ generaliter ad humanæ vitæ conseruationem ordinatæ sunt à Deo, & collatæ hominibus: nõ autem fama & gloria, quam constat non esse medium aptum ad talem finem.

Ob eundem autem metum tormentorum infamare alium de crimine vero, etiamsi sub sigillo secreti, non tamèn sacramentali, ipsum sit acceptum: Sotus lib. 5. *De iust. & iure, quest. 10. art. 2. sub finem* licitum esse putat, quantumcumque; crimen sit morte dignum. Ratio est: quia non tenetur quis cum tanto suo dispendio famam alterius & vitam seruare, nisi reuelatio esset contra Regem, aut rempub. aut etiã priuatam personam morte propterea afficiendam.

Adde quod reuelatio eiusmodi non infamet efficaciter, iuxta illud in cap. Si quandoque, 15. *quæst. 6.* Omnis confessio quæ fit ex necessitate fides non est. Confessio ergo in talibus extorqueri non debet, sed potius sponte fieri: pessimum est enim de suspitione, aut extorta confessione quemquam iudicare, &c. Quo argumento Syluest. verbo Detra-ctio *quæst. 3. (cui assentitur Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. n. 131.* affirmare audeat, ne quidẽ infamantem aliu falso in tormentis peccare mortaliter, nisi postea extra tormenta, dictu ratificet. Sed id admiserim tantu: quando infamia non fuerit secuta de facto, vt quia audientes fuerint tales personæ, quæ satis intelligerent non esse habendam fidem ijs, quæ vi tormentorum imponuntur alijs. Quod si notabilis infamia secuta sit de facto, quia consequenter erit data confessione causa iniuriæ notabili; culpa inde censetur mortalis, cum obligatione ad restitutionem tam famæ ablata, quam aliorum damnorum secutorum. Videri potest Lud. Molina in *memorata disput. 37. nu. 21 & 22.*

91. Quod attinet ad secundum casum; distinctione quoque vtendum esse cum Soto censet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. *nu. 141.* (qua etiam vtitur Leon. Lessius *De iust. & iure lib. 2. capit. 11. dubit. 10.*) vt si is qui per mendacium bonam famam in repub. adeptus est, sit ipsi reipub. perniciosus; vt si fingat se Theologum, medicum, aut quid simile, detegi debeat; quia offendit rempub. Si vero innox de viuat, nulli-que noceat (vt contingit quibusdam mulierculis quæ prætenu sanctitatis ex eleemosynis viuunt) non sit detegendus. Ratio est: quia si non licet detegere peccatorem occultum, qui falso & merito quidem famam bonam habet: non tamen per fallaciam aut mendacium acquiritam; neque etiam licebit detegere eum qui in repub. bonum nomen sibi fraude comparauit; quia damnu maius huic, quam illi inferretur: siquidem illius vnum tantum peccatum reuelaretur: & huius duo: nempe illud, quo infectus est, abel-que à sanctitate; & hypocritis seu simulato sanctitatis. Iam vero peccati occulti reuelationem, nisi necessaria sit ad præcauendum damnum reipub. aut alicuius teritiæ personæ; an auctu-91. sta de causa fiat, etiam mortaliter illicitam esse satis patet ex antedictis *quæst. 2.*

91. Quoad tertium casum, adhuc vtendum est distinctione, cum Petro à Nauar. in *sequent. numero 346.* si quis enim iniuriam sibi ab aliquo illatam refert alteri intentione detrahendi in vindictam; peccat mortaliter, tanquam sibi vsurpans quod Dei est; iuxta illud ad Roman. 12. *Mihi vindictam & ego retribuam.* Si vero eam refert vt consolationem accipiat ab amico, siue vt conqueratur de illo qui iniurius fuit, vt eam ratione narrando causam doloris quo premittitur, idem remittatur; non videtur peccatum mortale: vtitur enim iure suo: estque per accidens, quod vtendo, detegat alterius crimen. Sicut ergo cum quis accusat vel querelam adfert ad Superiorem, non peccat, etiamsi exinde sequatur proximi infamatio, quoniam ei iure suo vtenti non est imputanda, sed ipsi illatori iniuriæ: ita etiam cum apud amici, vel alium, vt sese soletur, vel vt querelam suam, & iustitiam explicet, ac de iniuria sibi illata tractet, non videtur committere peccatum saltem mortale; imo nec veniale, si cum debita moderatione id faciat, ad Dei gloriam, vel ad suam aut aliorum utilitatem.

QVÆSTIO VII.

Quando peccatum sit celare virtutes alterius.

94. AD hanc respondetur tribus propositionibus cum Petro à Nauar. *De restit. lib. 2. cap. 4. num. 343.* & duobus sequentibus.

Prima est, Nullum esse peccatum virtutes alterius celare, quando nulla vrget necessitas detegendi illas. Neque enim

sive ex iustitia, sive ex charitate tenemur omnes homines iustos, & perfectos semper commendare. Imo potest esse in ea re vitium ob excessum, quo aliqui vel omnia laudant, vel laudando ita efferunt, vt vani laudatoris vitium incurrant; vel oppositum etiam vituperationis vitium admittunt: cum laudem alicui tribuere; quæ ei non competat, non sit aliud quam irridere, & bonis verbis re ipsa vituperare.

Secunda est, Peccatum esse mortale cum obligatione ad restitutionem, immodice aliquem laudare, vt famam alterius extenuet. Hanc ex Adriano habet Nauar. in Enchir. cap. 18. numer. 44. in fine. Ratioq; illius est, quia vt ante quæst. 1. meminimus, is est vnus ex modis quibus committitur detraçtio: quæ ex suo genere peccatum est mortale, per tradita in quæstio. 2. Exemplum est: si dicatur prædecessor talis officarij iuste exquebatur suum officium, nullum opprimebat ex qua laudatione, excitatur de successore opinio, quod iniquè se gerat, aliquos opprimat.

Tertia propositio est, Tacere alicuius laudem in articulo necessitatis, seu cum ex taciturnitate notabile capiet detrimentum, peccatum esse mortale. Hæc est Nauarri in præced. numer. 37. Et probatur: quia lege charitatis cum necessarium est vitandum notabile detrimentum proximi, perinde tenemur virtutem ipsius non celare, sed detegere; ac tenemur crimen ipsius non detegere, sed celare: contraque faciendum, tam in illo, quam in hoc committitur peccatum detractionis, inducens, vt notat Petr. à Nauarr. in eodem cap. 4. numer. 345. obligationem ad restitutionem; quoad eos qui tenebantur ex officio virtutem detegere: vt testis in iudicium vocatus, vel Prælati ex officio suo; non item quoad cæteros, à quibus informatio vel consilium de alicuius vita accipitur, & tacent ipsius virtutes. Quamuis enim ipsi quoque mortaliter contra charitatem peccent, non tamen contra iustitiam.

QVÆSTIO VIII.

Quando peccatum sit audire detrahentes de alio.

AD istam (de qua post D. Thom. 2. 2. quæst. 73. art. 4. ipsius interpretet, & adhuc Caiet. in summa verbo Detraçtio, Sotus lib. 5. De iustitia & iure, quæstio. 10. art. 4. Syluest. verbo Detraçtio q. 2. & alij quorum meminit Petr. à Nauarr. ibid. n. 334.) respondetur tribus propositionibus, quas etiam habent De iustitia & iure Lud. Molina, tract. 4. disput. 34. & Leon. Lessius lib. 2. cap. 11. dubit. 4.

Prima est: Peccare mortaliter eum, qui suam audientiam concausat alterius detractionem, iuuando, incitando, vel interrogando, laudando, vel approbando, vel si eius auditio causa sit audicionis aliorum, vel denique si interius complectat sibi in tali audicione. Ratio est, quia cooperatur alterius detraçtioni, eidemq; consentit, & de malo proximi gaudet: sicq; non minus peccat quam detrahens, iuxta illud quod loco cit. D. Thomas ex Bernardo habet. Detrahente aut detrahentem audire quid horum damabilius sit, non facile dixerim.

Secunda propositio est: Non esse peccatum, detrahenti non resistere ob bonum finem: nempe ex necessitate vel pietate; quia scilicet maior Dei gloria vel reipub. bonum exigit; vt talia peccata cognoscantur: vel ex iusto timore; aut quia non expectatur fructus ex resistentia & reprehensione, sed potius timetur quod detrahens feret ex ea deterior. Ratio huius est: quod audire alterius actus, sit res ex se indifferens; quæ bona est quando exercetur cum omnibus debitis circumstantijs, vt censetur exerceri in proposito casu.

Tertia propositio est: Eum peccare solummodo venialiter, qui audit detrahentem quem posset impedire, sed ex negligentia non impedit: sine vilo affectu malo aut cooperatione ad malum: aut etiam qui malo ex detraçtione secuto non obuiat, veritatem aperiendo si falsum sit id de quo infamatus est proximus. Ratio est: quia id quod in eo damnable censetur, tantum est leuitas animi in audiendo, vel negligentia in impediendo, vel alia si milis causa: si excipias tres casus in quibus (vt Petrus à Nauarr. lib. 2. De restit. cap.

4. num. 337. & 338. habet ex supra citatis auctoribus) mortaliter peccatur, ideoque in eis allata propositio locum non habere censetur.

Primus est: quando quis ex officio tenetur detrahentem corrigere, & ex negligentia omittit obuiare tali detraçtioni: peccat enim contra iustitiam & restituere tenetur tanquam concausa. Qua de re pluribus Molina in citata disput. 34. numero 4. & 5. Secundus casus est: quando quis ex humano timore omittit obuiare detraçtioni, si quidem talis timor peccatum mortale sit, vt notant locis cit. Syluest. & Caietan. quod quando contingat explicuimus supra libr. 17. nu. 223. Tertius est: quando contingit articulus necessitatis; vt censetur, cum ex tali detraçtione subsequeretur aliquod notabile malum; vel infamia, vel reifamiliaris, vel vulneris. In quo tamen casu, quia peccatum solum est contra charitatem, obligatio ad restitutionem non incurritur: & per consequens, nec excommunicatio si in detrahentem ea feratur, vt addit idem à Nauarr. num. 339. Et ratio est: quia excommunicatio non fertur vt peccatum præteritum puniatur, sed vt damnum ex eo sequens tollatur.

De quo casu Molina num. 6. consequenter agens, ad illam conditionem de notabili damno, duas alias addit. Vna est, vt spes sit verosimilis vitandi nostra oppositione, tale damnum; quia si nullus ex ea speretur fructus, laudabile est ab ea abstinere: & maxime cum crederetur detrahentem ex ipsa oppositione accendendum esse iram, vel odio: aut alia mala maiora secutura esse: vt potest facile contingere cum detrahens est persona illustri; & opponens se ei, est seruus vel alia persona abiecta. Altera conditio est, vt quis sine suo damno & molestia graui, possit pro qualitate damni ex detraçtione prouenturi, seipsum opponere: potius enim sibi quàm alteri consulere in pari aut pene pari periculo, non est à ratione alienum. Istiusmodi facilitatis exemplum est, si impediri possit detraçtio, ostendendo, se molestè ferre talem narrationem; vel aliquam faciem opponendo se ei, vel aliter diuertendo sermonem ad alia, vel inde discedendo: nisi detrahens appareat inde accepturus occasionem grauius peccandi, vt blasphemandi, exardescendi odio, &c.

QVÆSTIO VLTIMA.

Quando sit peccatum inquirere de alterius defectu.

AD hanc ex Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 26. respondetur: Non esse peccatum inquirere de alterius defectu, siue natura siue morum, si id fiat bono fine, & debito modo: nempe ad recte prouidendum bono siue communi, siue priuato in electionibus, aut matrimonijs; alijsq; id genus, in eundis; informatione accepta ab ijs qui obesse non possunt: aut certe perlectionem aliquarum scripturarum ex quibus potest de veritate constare. Esse vero peccatum mortale, si fiat animo notabiliter nocendi, aut alio fine mortaliter malo, aut cum graui periculo notabilis damni, vel cum scandalo, aut cum affectu delectandi se de malo proximi. Sin id fiat tantum ex leuitate & curiositate, nisi alia ad sit mala circumstantia non videtur esse mortale: sicut nec est reuelare alterius defectum vni personæ quæ obesse non potest, prout tradidimus in quæst. 7.

Superest notandum, detractionem præter reatum æterni supplicij, incurrere penam restitutionis, prout explicatum est suo loco in libro decimo, cap. 23. Deinde vt testis esse nõ possit si ex consuetudine detrahat, ex capit. Detraçtores, 3. quæst. 4. & ex cap. Nullus, eadem causa, quæst. 5. Denique vt qui spargit libellos famosis debeat excommunicari, & cum ipso alij qui inueniant eosdem libellos, nec eos lacerant, vt habetur 5. quæst. 1. 2. & 3. imo & flagellari ex eod. cap. 1. Adeoque iure ciuili debeat plecti capite, vt in citato cap. 3. habet Gratianus ex lib. 9. Codicis tit. De libellis famosis. Late de pœnis eius generis, atque actione iniuriarum differentem qui volet videre potest Ludouicum Molinam De iust.

& iure: in citato tractat. 4. disputat. 38. & 39.

**

*

CAP. V.

De contumelia.

SUMMARIUM.

- 98 Contumelia & detractionis inter se conuenientia & differentia.
 99 Quid sit contumelia, & quomodo differat ab improprio & conuitio.
 100 Contumelia peccatum est suo genere mortale.
 101 Tria que eam excusant à mortali, si desit intentio nocendi, tam tacita, quam expr. ssa.
 102 Contumelia omnes sunt eiusdem speciei, & quo modo expr. menda sint in confessione.
 103 Obligatio ferendi contumeliam qualis sit, & quando contingat.
 104 Quis licitus modus sit resistendi calumnianti.
 105 Contumelia affectus non potest quidem vindictam sumere: potest tamen in iudicio iniuriam suam prosequi zelo iustitie.

DE hac agunt D. Thomas & ipsius interpretes 2. 2. quæst. 72. Summularij in verbo Contumelia, D. Anton. 2. par. tit. 7. cap. 6. Sotus lib. 5. De iust. & iure quæst. 9. Nauar. in Enchir. cap. 18. nu. 10. & aliquot seq. Sebast. Medices in summa de peccatis capitalibus alios commemorans tit. 4. quæst. 17. aliquotq; sequentibus, & Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. à num. 63. ac Lud. Molina De iust. & iure in cod. tract. 4. disp. 18. & aliquot sequentibus.

98. Maxima autem ex parte que ad eam pertinent intelliguntur ex ijs que de detractione dicta sunt: cum ad hanc, illa perinde affecta sit in bonis honorarijs; atque in bonis pecuniarijs rapina ad furtum: nempe quod vna clam fiat communiter, altera palam, iuxta illud quod ab omnibus fere annotatum Petrus à Nauar. ait in citato numero 63. nempe differentiam esse inter hæc tria ex vna parte; detractionem, murmurationem, & susurrationem: & inter hæc tria ex altera parte: contumeliam, conuitium, & improprium: quod illa fiant occulte, & in absentia, sicut furtum: hæc vero fiant palam, & in facie, sicut rapina: aut, vt ex D. Thom. deducit Sotus in cit. quæst. 9. art. 1. ante solutionem argumentorum, clam quidem, sed ea intentione vt veniant in notitiam eius in quem conijciuntur: quod per literas scriptas aut libros famosos fieri notat Tabiena in verbo Contumelia, sub initium. Quæ vero supersunt addenda comprehenduntur sequentibus documentis.

99. Primum est, Contumeliam esse, qua alicui honor & reuerentia debita auferatur, siue per verba, siue per facta, siue per quidquid aliud habens vim significandi. Quod ex D. Tho. 2. 2. q. 72. art. 1. annotant in verbo Contumelia in princip. Angelus, Syluest. Rosella & Armilla. Addentes illius differentiam à conuitio & improprio (cum quibus illi commune est representare defectum alicuius in detrimentum honoris ipsius) quod per eam representetur defectus culpæ, quo quis laborat, siue à natura siue ex aliquo euentu: per improprium autem representetur defectus (vt vocant) minorationis seu indigentia.

Sic ergo contumelia censetur esse si quem voces furem: conuitium vero si voces claudum: improprium autem si iniuriose ad memoriam reuocet auxilium quod ei necessitatem patienti contulisti. De illis plura Molina De iust. & iure, tractat. 4. disput. 21. vt & de illusione, derisione, irrisione, & subanaatione. Sed quidquid sit de talium differentia, quam ille persequitur: ad iudicium de peccatis nobis sufficit ad detractionem eas pertinere prout lædunt famam; & ad contumeliam, prout lædunt honorem: ideoq; sufficienter confessiones fieri de illis, si dicatur: De proximo detraxi: aut Contumelia affecti proximum, cum graui fama vel honoris læsione. Aduerte autem nihil interesse ad rationem contumeliae; vtrum quis alteri coram, an in absentia illam inferat; neque vtrum per se an per alios; neque vtrum ad breue an ad longum tempus: quoniam talia pertinent tantum ad maiorem, vel minorem grauitatem contumeliae: de cuius ratione

tantum est, vt quis significet aliquid in detrimentum honoris proximi.

Secundum documentum est, Contumeliam genere suo peccatum esse mortale. Quod cum D. Thomas in seq. art. 2. ceteri communiter tenent. Et probant: quia si furtum, & rapina peccata sunt suo genere mortalia, propter damnū quod per illa proximo inferitur in suis diuitijs; multo magis erunt contumelia, conuitium, & improprium, per quæ damnū inferitur in honore: qui est bonum melius diuitijs: iuxta illud Prouerb. 22. Melius est nomen bonum diuitijs quam diuitiæ multæ. Accedit illud Matth. 5. Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ.

Sed aduertendum est cum Soto lib. 2. De iust. & iure quæst. 9. artic. 2. conclus. 1. discrimen esse inter peccata quæ in facto consistunt, vt homicidium & furtum; & peccata quæ consistunt in verbo, vt detraçtio, & contumelia: quod in illis genus malitiæ ex solo obiecto perpendatur: in his vero, non nisi ex adiuncta simul intentione, quia verba non lædunt se ipsis, sicut facta: sed significatione, quam accipiunt ex intentione aliquid exprimendi. Cum igitur contumelia sit in verbis; vt suo genere peccatum sit mortale, procedere debet ex intentione conuitiandi, vel expressa vel certe tacita: qualis censetur procedens ex crassa ignorantia, & negligentia aduertendi illud quod dicitur, contumeliosum esse: vt pote quo sufficiens causa datur notabilis læsionis honoris. Atque cum dicitur in honore cum intentione expressa notabiliter nocendi alteri in honore, nulla est excusatio à mortali, etiam si nocumtum non sequatur, quia voluntas quoad culpam, reputatur pro facto. Tria vero dantur, quæ extra eum casum possunt illam à mortali excusare.

Primum est, expressa intentio proficiendi nec nocendi ei cui vitium obijcitur: talis enim intentio excusat à peccato, si debita moderatio seruetur. Exemplum est, quod habet Sotus in sequent. conclusione 2. cum pater, vel Prælati, aliusve maior natu, inferiorem corripit, obijciendo illi ex affectu charitatis crimina sua (non autem alia, quæ a aliquo mentiretur) exemplo Christi qui impingenti sibi alapam dixit, Si bene loquutus sum, quid me cædis? Item cum quis honeste iocatur cum amico exhilarationis gratia, ei aliquid obijcit cum ea circumspetione, vt merito censi possit ignorare inuincibiliter damnū vllum inde secuturum. Quæ dicit Petrus Aragonius ad cit. D. Thom. art. 2. propos. 5. & Molina in sine disputationis 18. citati tractatus quarti. Secutus est vero, si conuitium graue, per iracundiā quis euomeret, quia mortaliter peccaret: vt loco cit. addit Sotus. Et ratio est: quia daret iniuste causam alteri, etiā inferiori vel amico, vt (cum plerumque contumeliosa verba pugnant acrius quam verbera) amarulento fiat animo; & vt in contemptum veniat apud alios. Quamquam cum defectus contingunt contra honorem fidei, & religionis, pium est & sanctum contraire obiurgatione acriter, exemplo Christi, qui cum exclamatione Discipulos stultos & tardos coram ad credendum vocauit: sicut D. Paulus, etiam cum exclamatione, Galatas vocauit insensatos.

Secundum excusans contumeliam à mortali, est paruitas rei: qui enim crimen alteri obijcit animo & intentione parū nocendi, vt parum contristandi ipsū, & reuera parum nocet: siue quia persona cui obijcitur parū habet honoris, siue quia honorem parū pendit nec curat: vt plerumq; rustici vel pueri, solū peccat venialiter; sicut & qui furatur rem leuem animo, & intentione parum nocendi.

Tertium est, defectus cautelæ seu aduertentiæ, ad id quod dicitur: per quem sæpe fit vt iacentes sibi iniuriam contumelias à mortali excusentur: vt Sotus censet sæpe contingere inter mulierculas & homines infimæ sortis, qui se mutuo aspergunt conuitijs prout in buccam venerint: quibus tanquam sine cautelâ loquentibus perparum aut nihil fidei adhiberi solet.

Aduerte autem quod monent Gregorius à Val. 2. 2. disputat. 5. quæstio. 16. puncto 2. asserzione 3. & Lud. Molina in memorata disputat. 18. numer. tertio, fieri posse vt contumelia; etiam sine expressa intentione lædendi honorem, sit peccatum mortale; nempe si quis ita incaute attetis circumstantijs de alio quid dicat ad conuitium pertinens, vt quamuis non intendat lædere honorem illius, is tamen apud alios lædatur.

Ratio est: quod censetur habuisse tunc tacitam intentionem nocendi, cum teneretur & posset abstinere à sermone quo alterius honor laudandus fuit, nec abstinuit. Quod quidem notandum est pro iis qui alios publice obiurgant coram illis, qui malam opinionem facile concipiunt.

102. Tertium documentum (quod post Caiet. 2. 1. q. 72. art. 1. tradit Sotus lib. 5. De iust. & iure, quæst. 9. in fine art. 1. & post utrumque Lud. Molina in sequenti disput. 19. num. 3.) est: Omnes contumelias eiusdem speciei esse: quia quamvis in cæteris diuersitas cernatur, conueniunt tamen in ratione formali, quæ est intentio auferendi alteri suum honorem sine iusta causa. Vnde sequitur, satis esse in confessione dicere, Toties contumelia affecti meum proximum; nec requiri ut dicatur illum vocari ebrium, scurram, adulterum, &c. nisi quod, vt ait Sotus, aliquando contumeliæ grauitas tantum augetur posse, vt eius expressio sit de necessitate confessionis: vt si quem hæreticum aut patriæ proditorem, aut quid aliud simile appelles.

103. Quartum documentum (quod ex D. Thom. in cit. quæst. 72. art. 3. cæteri communiter tradunt) est: vnumquemque teneri animum habere paratum contumeliis ferendis, quando cumque expediuerit: non tamen semper teneri eas ferre. Id quod præclare probatum à D. August. habes in cap. Paratus, 23. quæst. 1. per præceptum Domini Matth. 5. Si quis percussit te in vnam maxillam, præbe illi & alteram. Quod de præparatione ad ferendam contumeliam dictum, non semper obligare: patet per illud quod militi aliam impingenti Christo, Ioan. 18. ipse responderit, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis: Et D. Paulus Actorum 23. percussus in facie iussu Principis Sacerdotum, dixerit ei, Percutiet te Deus paries de albare. Quando autem oporteat illam contumeliam repellere, nec liceat contemnere, prudentis est definire, per ea quæ ratio fraternæ charitatis in casu occurrente exigit.

Quod quidem potest cognosci potissimum ex duplici capite, iuxta Sotum in sequenti art. 3. quorum prius est, bonum eius qui contumeliam inferit; nempe vt ipsius tumentis animi insolentia reprimatur, ne talibus iniuriis affluat: iuxta illud Proverb. 26. Responde stulto, iuxta stultitiam suam; ne sibi sapiens videatur. Posterior est bonum aliorum, tam presentium quam absentium; quorum profectus ex mea patientia impediretur. De quo D. Greg. homil. nona in Ezechielem. Hi, inquit, quorum vita in exemplo imitationis posita est, debent si possunt detrahentium sibi verba compellere, necorum prædicationem non audiant, qui audire poterant: & in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Porto prædicta præparatio animi, vt docet ibidem Sotus, non requirit actuale propositum ferendi suo tempore & loco iniurias, quæ sibi illatæ fuerint: sed sufficit ad eam generale propositum seruandi mandata Dei: in quo illud particulare includitur. Necessarium vero est, vt idem auctor subiungit, tale propositum esse non solum ad non vindicandam propria autoritate iniuriam acceptam, quod manifestum est non licere, sed etiam ad non resistendum inferenti, quando ratio fidei, aut boni publici, aut vitatio scandali, vel grauis detrimenti, id exegerit prudentis iudicio, cui relinquatur definiendum, quando iniurianti respondere conueniat, quando non.

104. Quintum documentum, sumptum ex Soto sub fine art. 2. vterque ante citati, Quando licitum est calumnianti resistere, non permitti vt pro vna contumelia accepta, altera reddatur in compensationem: vt si quis me appellet latronem, illum appellem adulterum; aut si notet meum genus, ego notem ipsius mores. Ratio est: quia præterquam quod non licet aliquid falso obicere, cum id mendacium sit, illudque perniciosum: obicere veram siue occultum siue publicum, habet modum vindictæ priuatæ: nisi fiat ad defensionem, vim vi repellendo cum debita moderatione. Quod vt censetur fieri, requiritur, vt id tantum obiciatur, quod facit, & necessarium est, ad iniuriantis auctoritatem, & fidem in eo quod mihi impingit, labefactandam: vt si dicam ipsum esse mendacem, & proferam aliquot ipsius mendacia; non autem si dicam ipsum esse concubinarium, si

me vocauit latronem, quia per hoc non infringitur fides ei habenda in tali contumelia.

Sextum documentum, quod ex Cordub. & nonnullis aliis habet Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. num. 102. est: Iniuriatum obligari ad deponendum odium; ita vt non desideret vel procurer, vel delectetur de malo proximi; animo vindictatiuo. Quamuis tale malum zelo iustitiæ desiderare, & procurare auctoritate publica licitum sit: vt videre est apud Nauar. in Enchir. cap. 14. nu. 25. & Couar. libro 2. variar. resol. cap. 10. nu. 7. & Sotum libro 4. De iust. & iure quæst. sexta, art. 3. ad 5. Item eundem non posse illi à quo affectus sit iniuria allocutionem denegare, aut signa dare inimicitiz, vt cum occurrerit, toruis eum oculis aspicere, vel declinare à via, & eiusmodi alia facere, quibus ei, aut cæteris indicetur ipsum odio haberi. Tale quid enim est aperte contra charitatem. De restitutione honoris vel famæ, cuius obligationem contumelia & detractio inducunt, suo loco dictum est lib. decimo cap. 13.

CAPVT VI.

De reuelatione secreti.

S V M M A R I V M.

- 106 Reuelatio secreti peccatum est, & quale.
- 107 Vnus modus quo contingit obligatio seruandi secretum, est ex natura rei.
- 108 Alter quo propterea eadem contingit, quod per iniustitiam ventum sit in notitiam secreti.
- 109 Tertius quo adhuc eadem contingit, eo quod post notitiam secreti, interuenit pactum aut promissio de eo non reuelando.
- 110 Quartus porro, quo illa ipsa contingit ex pacto, cum quo detectum est ea lege, vt non manifestetur, nisi idem aliunde cognoscatur.
- 111 Ad eiusdem pacti obseruationem ille etiam tenetur, qui ex eiusdem iniusta violatione, cognouerit secretum sub illo commissum.
- 112 Quatenus ad eiusmodi obseruationem obligatio cessat ob damnum securum reipub. aut etiam persona priuata, nisi fiat secreti commissi reuelatio.
- 113 Qua qualiter sit facienda.
- 114 Quintus modus spectans ad sacramentum Pœnitentiæ.
- 115 Responso ad obiectionem quod Christus detexerit peccatum secretum Iude proditoris.

106. Ad hoc præceptum reuelationem secreti pertinere satis indicauit Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 51. Et patet per illud, quod ab initio monuimus, eo prohiberi omnem noxam qua proximum in bonis honorariis ledimus: cuiusque modi esse, inter cæteras, illam qua contra fidelitatem proximo debitam, reuelamus secretum quod is nobis commisit. In quo peccatum committi, omnes Doctores fateri meminit Petrus à Nauar. lib. 2. De restit. cap. 4. nu. 459. Ratioque est, quia cum fidelitas iure naturali seruanda sit, peccatur per contrariam perfidiam: idque mortaliter in materia graui, secundum qualitatem negotij, personarum, & aliarum circumstantiarum: & cum obligatione ad restitutionem damnorum inde secutorum, tanquam prouenientium ex transgressione legis iustitiæ, talem læsionem prohibentis.

Nec vero in hac re distinguendum est inter eum cui secretum commissum est sub sigillo, & prohibitione ne reuelaretur; & inter eum qui sine tali commissione re nouit. Hoc enim solo, quod res commissæ est tanquam secreto seruanda, prout censetur, cum de aliqua, quam secretam teneri expedire communicamus cum amico, aut cum viro docto ad petendum consilium, vel consolationem accipiendam, obligatio est ad secretum tenendum: quia sicut secretum sacramentale tenendum est, etiam si Confessario non sit specialiter sub fide, & sigillo secreti commissum, eo quod alias fieret iniuria sacramentali: ita qui peccatum vel aliud secretum proximi cognouit, tenetur illud seruare, nec detegere; quoniam alias ei contra ius fidelitatis aperta inferret iniuriam. Id quod potissimum habet locum, vt notat Petrus à Nauar. in sequent. num. 462. cum quis tale secretum cognouit via iniuria: vt si li-

teras inique referant, vel dere inquisiuit illicite, vel illius reuelationem extorsit metu, &c. Ad confirmandum id ipsum de secreto seruando facit cap. Si peccauerit, 2. quæst. 1. ex D. August. serm. 6. De verbis Domini: ubi non esse prodendum proximi peccatum occultum recte probat ex facto Beati Ioseph: qui cum iustus esset noluit Beatam Virginem traducere, quam adulteram suspicabatur, cum grauidam videret nunquam à se tactam.

107. Porro varii sunt modi quibus contingit obligatio seruandi secretum, iuxta hoc præceptum. Vnus enim est, quo ea contingit ex natura rei, nullo pacto tacito, vel expresso, promissioneve interueniente eius, qui tenetur illud seruare; sed solum quatenus quisque ex natura rei tenetur nihil facere quo proximus lædatur in bonis suis; siue ea sint fame, siue honoris, siue corporis, siue pecuniaria. Itaque is qui manifestat aliquod secretum, ex cuius reuelatione honor, aut fama proximi irrationabiliter læditur contra iustitiam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem damnorum inde sequutorum, iuxta communiter receptam doctrinam de restitutione: non secus ac mortaliter peccare, & ad restitutionem teneri censetur ille, qui casu nouit pecuniam alicuius latere in aliquo loco, & reuelat, si inde sequatur eiusdem pecunie furtum, & sic de similibus, prout bene notat D. Anton. 2. parte, tit. primo, cap. 22. §. quinto; per illud in cap. finali De iniuriis. Qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur.

108. Alter modus est, quo nonnumquam obligatio seruandi secretum contingit non solum ex natura rei, modo iam explicato, sed simul etiam, eo quod iniuste venerit quis in ipsius secreti cognitionem: vt per vim aut fraudem. Inde enim obligatio peculiaris oritur seruandi illud: quia sicut is qui casu inuenit rem alienam restituere tenetur solum ratione rei acceptæ; qui vero per furtum illam abstulit, obligatur & ratione rei acceptæ, & ratione acceptionis, illam restituere; ita qui per iniustitiam venit in notitiam alicuius secreti, cuius manifestatio nociua est proximo, tenetur ex iustitia illud seruare: & quia ita postulat natura rei, vt dictum est; & quia per iniustitiam in talem cognitionem venit. Sicque ille qui inique referauit alicuius literas, & ea via venit in notitiam alicuius secreti, arctiori vinculo tenetur illud seruare, quam si esset ei simpliciter indicatum: & sic in aliis. Qui modus, vt & sequentes, cum peccatum notabiliter aggrauet noua specie iniustitia, est in confessione exprinendus.

109. Tertius modus est, quo obligatio seruandi secretum prouenit ex promissione & pacto; quo post secretum ipsum cognitum, promittit quis se illud non reuelaturum: vt si postquam vidi aliquem commisisse delictum, celebri cum eo pactum de illo non reuelando. Aduerte autem tale pactum cum intelligi debeat saluo iure Superioris, etiam si iuramento firmatum sit, non impedire quin is qui alias ob legitimum Superioris imperium obligatur secretum reuelare; debeat tali obligationi satisfacere reuelando. Nam ad id perinde manet obligatus, ac si tale pactum taleque iuramentum non interuenisset. Per illud enim tantum efficitur; vt qui alias, seu illo non interueniente, tenebatur seruare secretum, teneatur ea de causa idem arctius seruare. Vel vt qui poterat absque peccato illud reuelare pro arbitrio, tanquam minime damnosum, *vispote quod esset actus virtutis, quem notum esse expediret ad gloriam Dei*: vel quod potuit tanquam sibi noxium deferre in iudicium productis sufficientibus testibus ad obtinendam debitam satisfactionem: ratione pacti & iuramenti tacere teneatur. Indequè est, quod vt habitum est in præced. cap. 3. sect. 4. is qui nouit crimen secretum alicuius, si Iudex, pro suo Superioris iure, iuridice procedendo interroget ipsum tanquam testem, teneatur tunc tale crimen detegere non obstantem quod promiserit, ac etiam iurauerit se illud non manifestaturum, quia promissio & iuramentum alioqui, contra regulam 58. iuris in 6. vinculum esset iniquitatis, qua superior fraudaretur iure quod habet exigendi testimonium ab iis qui sciuerunt veritatem, probatam quidem, sed insufficienter ad proferendam sententiam. Quæ de re videri potest Sotus lib. 5. De iust. & iure quæst. 5. art. 1.

Quartus modus est, quo obligatio ad secretum seruandum confurgit ex pacto tacito aut expresso: quando illud alicui ipsum nescienti, ea lege aperitur. vt non manifestetur. Is enim cui committitur, tenetur, sub mortali illud reticere, prout post D. Anton. in cit. §. 5. versu. 3. modo, attingit Syluest. in verbo Secretum dicto. 2. Et ratio est, quoniam seruare secretum commissum seu fidelitatem, de se est de iure naturali: non solum quando ex necessitate aliqua ipsum commissum est, vt ad sumendum consilium: vel leuandam tristitiam: sed etiam quando ex leuitate animi committitur. Atque hinc fit, vt quia præceptum humanum cedit diuino, non debeat istius modi, sicut præcedentis, secretum reuelari præcipiente Iudice, quantumuis ipse iuridice procedat. Ita post D. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 1. ad secundum, & quolibeto 1. a r. 15. habent Syluest. in verbo Testis quæst. 8. dicto 2. & Nauar. in Enchirid. cap. 18. nu. 60. Quibus assentiens Lud. Molina De iust. & iure tract. 4. disput. 5. num. 3. colligit inde pro praxi: quod quando is qui solum sub secreto sibi commissio nouit aliquid, interrogatur à Iudice, num id sciat; tunc esto sub iuramento interrogetur, respondere possit ac debeat se id non scire: intelligendo, ita ut possit illud detegere licite: præsertim cum in eo solo euentu & sensu Iudex suam interrogationem intelligere debeat, si intendat iuridice interrogare. Quod in alio euentu & sensu intelligens, non interrogaret iuridice, ideoque opus non esset ad mentem ipsius respondere, sed sufficeret respondere in illo alio sensu, in quo solo intelligere deberet si probus esset, iuridiceque interrogare intendere. Aduertendum est vero istud non habere locum, quando tale secretum postea esset alia via cognitum: quia tunc detegi deberet iudici legitime interroganti: quandoquidem pactum de secreto seruando obligauit solummodo ad celandam notitiam, quæ fuit cum eo commissio: sique per illud intentum fuit aliud, ipsum, tanquam turpe, obligatorium non fuit, eadem ratione qua ante dictum de promissio non reuelandi secretum tertii modi: cuius naturam habet ea ex parte.

Aduertendum est præterea, illud quod dicitur respectu eius cui commissum est secretum, non posse nec debere illud detegere etiam Iudici, &c. intelligendum esse pariter dictum respectu tertii, cui prior ille contra fidem à se datam, id ipsum reuelasset, siue præmissio pacto de non detegendo, siue non præmissio. Ratio est: quia talis cognitio quam tertius ille haberet, oriretur à praua manifestationem facta contra promissam fidelitatem: vt ex eo patet, quod nõ faceret fidem, nisi dependenter à confirmatione eius qui infideliter secretum reuelauit, vt iusque igitur par est obligatio. Atque adeo, quia iniuriam illius qui primo manifestauit, cederet vlterior manifestatio facta tale secretum reuelando, ipse tertius, perinde ac secundus cui secretum commissum fuit, si vltorius reuelet, tenebitur ad restitutionem damnorum, quæ ex sua reuelatione secuta fuerint, nisi ignorantia inuincibilis ipsum excuset à culpa (vt aliquando potest eum qui à Iudice interrogatur) quia consequenter excusabitur ab onere resarcendi damnum natum sequi ex iniusta acceptionis radice.

Aduertendum est tertio, Ea quæ de hoc quarto modo dicta sunt hæcenus, esse intelligenda dummodo secretum quod committitur, non sit de delicto ex quo periculum reip. vel alicui priuato imminet, quod aliter impediri nequeat, quam detectione secreti commissi: vt prodenda sit ciuitas, aut aliquis occidendus, &c. quia sciens tenetur tunc reuelare quantum opus est, vt illa impediatur: maxime interueniente Superioris præcepto iuxta tradita in præced. cap. 3. sect. 5. docum. 4. Quod tamen intelligi debet locum habere, quando talia mala imminet ex nequitia committentis secretum, qui desistere non vult ab incepto: tunc enim talis reuelatio efficitur necessaria ad propulsandam iniuriam in quam ille actus incumbit, & à qua non vult desistere, prout tenetur. Nam ratio naturalis dicitur, innocentem tunc esse ab iniuria eripiendum, etiam cum nocentis iactura: contra quod dictam facta promissio, tanquam bonis moribus contraria, non est obligatoria.

Nihilominus si ex alicuius peccato præterito damna aliqua per accidens vicimminent, vt ipse non tenetur illa impedire, detegendum non est secretum ab ipso commissum.

Exempli gratia: Petrus interfecit Ioannem, cuius mors imputatur Paulo innocenti, & ideo vita huius periclitatur, si detegatur Petrus qui secreto alicui reuelauit se talis homicidij auctorem esse, tale secretum regulariter detegendum non est, quando quidem Petrus regulariter non teneatur prodere se ipsum ut vitam Pauli conseruet, cum tanto suo damno, prout docet *Sot. lib. 4. de iust. & iure quæst. 6. art. 3. ad 4.* adeo ut permittens talem mortem sequi, non sit in deo in culpa. Verum si talis in loco tuo collocatus esset, teneatur consulere vitam innocentis, detegendo se occidisse: vel permittendo ei cui secretum suum commisit, veritatem detegere. Quod si ipse nolit, eum possit sine graui suo periculo, hic detegere debet tale secretum ad liberandum innocentem, qui ob eius a quo commissum est actuale culpam, exponitur imminenti mortis periculo, quod aliter impediri non potest; quam per eiusdem detectionem.

Atque hoc ipsum quod dicimus de reuelatione secreti licita, ad impediendum mala ingruentia quæ nequeunt aliter impediri, procedit ex Nauar. ad cap. Sacerdos, De penit. dist. 6. num. 37. etiam si secretum commissum fuerit accepto iuramento: Nam iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis, ut confirmatum est paulo superius per 58. reg. iuris in 6. In tali casu vero iuramentum fiet vinculum peccati, quod committeretur non subueniendo proximo in sua graui necessitate, cum id fieri potest sine graui nostro vel alieno incommodo. Addendum similiter est procedere, quantumcumque is qui secretum committit, dicat se illud aperire in confessione etiam facta signo crucis, absque proposito tamen consistendi peccata, & recipiendi Sacramentum penitentiae. Neque enim ex tali reuelatione resultat sigillum sacramentale quantumcumque quis dicat se sub eiusmodi sigillo secretum recipere prout a nobis traditum est in prima par. lib. tertio, cap. 1. num. 5.

Memnisse vero oportet, quod etiam si reuelandum sit secretum ad obuiandum damnis ingruentibus, præhabendum est, reuelationem tamen ita faciendam esse, ut illud solum præcise manifestetur quod satis fuerit ad obuiandum istidem damnis. Quare si ad id sufficiat reuelatio delicti committendi, sine reuelatione personæ, hæc reticenda erit: sique per priuatum admittentem perpetrato delicti impediatur non est vituperanda reuelatio secreti, iuxta tradita per Nauar. ad cit. cap. Sacerdos num. 23. 24. & 25. Quod si necessarium fuerit personam delinquentis manifestare ad obuiandum damno imminenti, ut ad euitandam necem quæ alicui inferenda est, nec poterit aliter ab eo vitari, ipsa quoque debet modo antedicto manifestari, ex Caiet. in verbo *Homicidium cap. 2. sub si rem.* Item si propter periculum necesse fuerit, potest absque alia monitione fieri reuelatio, ut in conditionibus, & in hæresis crimine ex Nauar. in *Enchir. cap. 24. num. 14.*

Postremus modus quo contingit obligatio seruandi secretum oritur ex lege diuina positua, illius reuelationem prohibente. Nam eadem lege qua Christus constituit Sacramentum penitentiae, & ad confessionem secretum Sacerdoti faciendum, obligauit prohibuit etiam detectionem eorum quæ per sacramentale confessionem sciuntur, ne sacramentum ipsum penitentiae, ex manifestatione acciperet detrimentum in eo quod homines auocarentur ab illius vsu: qua ex parte talis detectio rationem habet sacrilegi, & peccati contra virtutem religionis: sicut ea ex parte qua fit in detrimentum contentis qui crimen suum ex lege & pacto tacito reuelat, ut *Confessarius illud non derogat.* rationem habet perfidiae & peccati contra iustitiam, inducens obligationem ad restitutionem: tam famæ, quam cæterorum damnorum in aliis bonis sequentium eiusmodi reuelationem. Sed de his quæ ad sacramentale secretum pertinent dictum est abunde in prima parte lib. tertio.

Superest pro complemento huius capituli, ut satisfaciatur obiectioni, quæ aduersus antedicta fieri potest: quod Christus in cena Ioan. 13. manifestauerit peccatum Iudæ occultum, quod esset ipsum traditurus: vnde sequitur quod cum Christus peccare non poterit, reuelatio secreti non sit censenda peccatum. Respondetur ergo, vel Christum non detexisse peccatum secretum quod erat in Iuda, sed

spiritu prophetico prædixisse peccatum quod erat futurum, ut intelligeret sua sponte se obtulisse morti, cum præuideret media quibus ea futura erat: possetque eam vitare, vel detexisse iusta de causa nimirum ut confirmarentur corda discipulorum dum cererent rem euenisse sicut prædixerat. Et certe Christus cui omnia tradita sunt à Patre, cum fuerit dominus famæ Iudæ sine iniuria potuit illam ei auferre.

Appendix de euulgatione libellorum famosorum, & de apertione alienarum literarum, tanquam circumstantiis aggrauantibus peccata, de quibus dictum est proxime cap. i. us.

S V M M A R I V M

- 116 Quid significetur nomine libelli famosi.
- 117 Qual. peccatum omni tratur compositione & euulgatione libelli famosi, qui, ne in illud incur. ant.
- 118 De obligatione quam inducit ad restitutionem.
- 119 Quæ peccatum sit aperire literas alienas.
- 120 Cause rationales excusantes à tali peccato.
- 121 Peccatum quod est inuitari legendo chartam, in qua quis memoria gratia scripsit sua peccata.

Inter modos quibus proximi fama læditur facto, vnus est per libellos famosos, exprimentus in confessione, eo quod talem læsionem aggrauat sufficienter ad immutandum Confessarii iudicium de penitente: vnde requirit specialem considerationem: ut & apertio literarum alienarum, similiter aggrauans secreti reuelationem, quæ per eam fit. Quocirca consultum est ad antedicta addere aliquot documenta, ex quibus possit de illis iudicari.

Documenta de euulgatione libellorum famosorum.

SECTIO PRIOR.

Primum est, nomine libelli famosi intelligi scripturam continentem alicuius infamiam nondum publicam, ut publica fiat: siue res effectum sortitur, siue non. Hinc aduerte literas ad aliquem priuatum missas, non habere rationem libelli famosi, etiam si in eis detrahatur de alicuius fama: quia nisi scriptæ sint ut publicarentur, perinde est ac si verbo detraheretur. Schedules vero quæ continent alicuius crimen occultum, euulgantur, ut ea via ipsum in aliorum notitiam, siue statim sine paulatim veniat, censerit libellos famosos, etiam si lacerentur ab aliquo aut exurantur aliave ratione impediatur publicari. Eius generis (prout plenius declarat Lud. Molina *De iustitia & iure tract. 4. disput. 35. num. 2.*) sunt etiam schedules quæ de occulto crimine deferuntur ad iudicem vel Prælatum, ut pro suo munere super eo inquirat, ut publica scientia effectum notum, possit pro sua potestate, illud in proprio subdico punire. Ad hoc facit quod in cap. Inquisitionis §. Ad hæc de accusationibus, eius generis scheda appelletur libellus diffamationis, & ibidem prohibeatur ne ex eo procedatur ad inquisitionem.

Secundum documentum est, Euulgationem libelli famosi seu compositi in alicuius infamiam, peccatum esse mortale suo genere. Est enim de se contra charitatem & iustitiam, læsiva proximi in bonis suis honorariis & nonnumquam etiam in pecuniariis: malitiamque habet detractio- nis, aggrauatam duabus conditionibus, nimirum quod ea facile serpat & capiat incrementum. Item quod ea læsus so- leat talem iniuriam egerrime ferre, tanquam ignominiose infamatus: cuius aggrauationis indicium sunt variæ penæ constitutæ aduersus talem nequitiam: de quibus ad exter- num forum spectantibus, videat qui volet Ludo. Moli- ni seq. disput. 39.

Tertium documentum est, in prædictam culpam incur- reretur eum qui librum famosum confecit ut euulgaretur, aut quouis modo cooperatus est ad illum conficiendum: tum eum qui manifestat illum, aut qui infamia nondum ex- istente publica, in causa est ut alterius manifestetur: tum et- iam eos omnes qui aliquid talium efficere interius statuunt. Na-

ij omnes consentiunt in eiusmodi peccatum. De quorum numero esse censendi sunt, qui canunt & referunt quæ composita sunt in alicuius ignominiam: si id quod canitur aut refertur non sit iam publicum. Quod addo, quia si iam sit publicum amissa erit fama: ideoque non lædetur per id quod canitur aut dicitur, aut etiam scribitur. Id quod Molina notans in citata disp. 35. num. 4. Additrationi congruenter, in idem crimen incurrit eum, qui signum aliquod apponit, quo significetur quidpiam infamatorum: ut si ad fores alicuius appendat cornua, ad significandum uxorem fallere ipsi fidem, adulteramve esse: nam tale quid non minus laesivum est famæ, quam scriptura qua illud idem significaretur.

118.

Quartum documentum est. Quando ex libello diffamatorio infamia secuta est reipsa, aut aliquod vltierius damnum, incurri obligationem ad illorum restitutionem; prout patet ex communi doctrina de restitutione, tradita in præced. lib. decimo. Quæ obligatio iuxta eandem doctrinam, cadit in omnem eum qui talis libelli quouis modo causa fuit, aut euulgavit: itemque in eum qui ad illius compositionem aut euulgationem cooperatus est.

Quintum documentum est, quod Molina habet in sine citata disp. Eum quidem qui libellum famosum composuit, aut primo euulgavit, teneri ad restitutionem læsionis famæ, aliorumque damnorum inde secutorum: non tamen omni ex parte ante alios: quia si quis vltierius libellum ipsum euulgaverit, talis tanquam executor, censetur primaria causa damni ex ea vltiori divulgatione secuti: is vero qui composuit, aut primo euulgavit (nisi eandem vltiorem divulgationem mandaverit) tanquam cooperator qui præbuerit executori instrumentum, restituere tenebitur tantum in illius defectum.

Documenta de aperiitione literarum alienarum.

SECTIO POSTERIOR.

119. **P**rimum est. Semper esse peccatum literas alienas sine rationabili causa aperire: nisi id fiat de consensu mittentis, aut eius ad quem mittuntur. Idemque est, si quis legeret aliquod scriptum alienum etiam non clausum: si quidem præsumeret eum cuius illud est, legi nolle; quia cum is idem habeat ius ad noscendum, sit ipsi iniuria, illud violando contra ipsius voluntatem. Erit vero peccatum mortale literas alienas aperire, aut legere, quando timeri potest inde eveniturum aliquod notabile damnum infamæ, aut quodcumque aliud: vel quando iuste timeri potest ea via deveniri posse in cognitionem alicuius rei, quam secretam esse multum expediret, vel quam merito is cuius sunt literæ, vel is ad quem mittuntur ita clausæ, multum optaret esse occultam. Nam quamvis ex ea aperiitione nullum sequatur damnum: iniuria tamen quæ fit illas aperiendo, tanta aliquando esse potest, attenta qualitate rei quam quis vult esse secretam, ut pertingat ad culpam mortalem. Quando vero ex aperiitione, vel lectione literarum nihil tale iuste timeretur, solum esset veniale peccatum illas aperire aut legere. Quod si ex iniusta aperiitione, aut lectione damnum aliquod sequatur: quia causa huius per illam dabitur, sequetur quoque obligatio ad eiusdem damni restitutionem.

120.

Secundum documentum est. Si ad fuerit causa rationalis, tamen aperiitionem aut lectionem posse fieri sine peccato, ut quando Prælati Religiosorum vel Religiosarum, ex sue religionis statuto potest cum iudicaverit expedire, literas quæ ad subditos suos mittuntur aperire, & eas quas iidem subditi ad alios mittunt, legere. Item quando tempore belli in locis finitimis hostium, aperiuntur literæ à ministris ad id à repub. deputatis, aut alias, quoties ex aliqua gravi causa iudicatur ita expedire reipub. aut bono communi. Tenentur tamen prædicti ministri quæ secreta legerint, non propalare, perinde ac alia secreta. Immo si certo scirent nihil contineri in talibus literis quod reipub. noceat, tenentur desistere ab earum lectione: quoniam illud solum licitum est, quantum sufficit ad prospiciendum bono communi.

Privatus etiam licite aperire potest literas alienas, ex quibus iuste timet, aliquod damnum sibi iniuste parari, ut illud fugiat aut impediatur. Immo quando iuste timeret parari pro-

ximo, ut illud impediret. Nō iiceret tamen plus in eis legere, quam satis esset ad tale damnum iniustum cavendum. Item quando ex consensu expresso vel præsumpto eius qui mittit, aut eius ad quem mittuntur, literæ aperiuntur: ut cum amicus ad amicum vel socium literas missas aperit, de illius negotia iacturam gravem pariantur, vel ut ea melius fiant: bona fide interim credens nullum isthic esse, à quo ille ad quem mittuntur, malit eas aperiri, quam ab ipso, i-taut ipsi talis aperiitione videatur placitura. Hæc omnia habentur ex Sylvest. in verbo Falsarius quæst. 1. Caiet. & Armilla in verbo Literas, Navarr. ad cap. Sacerdos, De penitent. distinct. 6. num. 10. & aliquot sequentibus.

Tertium documentum (quod Molina proponens in citato sequenti di. par. 36. notissimum merito ait.) est. Illum qui intantum chartam in qua memoria gratia descripta habentur alicuius peccata, mortaliter peccare legendo illam, si antequam legat aut cum legere cœperit, aduertat quidnam id sit, nec abstinere à legendo. Peccat enim graviter contra iustitiam, comparans sibi notitiam, quæ talis est aut esse potest, ut proximis cuiquam committi nolit tanquam sibi damnosam. Adde in eo iniuriam fieri Sacramento penitentiae, ad quod ordinatur talis scriptio facta ad habendam peccatorum memoriam. Quæ de realibus in 1. parte lib. 3. plenius. Multo vero maius peccatum erit talem chartam alios ostendere, vel alia ratione peccata contenta in ea detegere: quia tunc magis datur occasio infamæ & aliorum damnorum, si quid reveletur alicuius momenti. Quæ damna si ea refarci debent restitutione, ut manifestum est.

CAPUT VII.

De pertinentibus specialiter ad rationem iudicandi de peccatis in iudicio commissis.

Septem sunt personæ quæ in iudicio forensi possunt peccare: Iudex, Aduocatus, Procurator, & Notarius vna ex parte; & accusator, reus & testis ex altera. Quæ autem ad illos pertinent trademus in fine libri sequentis, ubi de officiis ipsorum instituetur tractatus: quæ vero ad hos pertinent in presentiarum persequemur, sequentes præcipientem Gregorium Sayrum ad Decalogum libro vltimo, ubi de iisdem personis elaboratam habet tractationem: ita plenam, ut ei addenda, vix occurrerint.

SYMMARIUM PARS PRIMA.

122. Unde dicitur accusator, & illius definitio.
123. Solemnitas cum qua iuris civilis præscripto, accusatio fieri debet.
124. Licite qui de privatus potest alium de iniuria sibi illata accusare, sed ad id non tenetur.
125. Obligatio accusandi quando crimen vergit in detrimentum boni communis.
126. Si ad remedium sufficit denunciatio, non est usurpanda accusatio.
127. Quæ sit obligatio privatorum, cum crimen vergit tantum in damnum privatum, & quæ officialis publici.
128. Qui reiciantur ab accusando.
129. Quilibet admittitur ad accusandum de heresi.
130. Ad licitam accusationem requiruntur debitis modis probandi, & recta intentio.
131. Requiritur quoque iustitia, qua violatur ad emnia, præiudicatione & tergiversatione, & quid sit calumniari.
132. Quid præiudicari, quidque tergiversari.
133. Quatuor modi quibus accusator potest ordinare, & cum ista causa ab accusatione desisteret.

De accusatore.

SECTIO I.

ACCUSATOR, ut habetur in cap. Forus, De verborum signific. vocatus est, quasi causator, quia ad causam vocat, eum quem appellat. Quod autem sit, satis intelligitur ex definitione accusationis, qua definitur maleficio alicuius apud Iudicem delatio ad iudicem publicam. Eius prior pars tenens locum generis, indicat illud in quo accusatio convenit cum actione proprie dicta, & cum

denunciatio.

denunciacione. Nam & hæc possunt esse delationes maleficij apud Iudicem. Posterior pars vero indicat illud in quo differt ab illis. Etenim accusatione aduersus Reum agimus ad vindictam publicam; non autem vt nobis aliquid detur aut fiat. Actione vero proprie dicta, rem nostram commodumve proprium persequimur. Exempli gratia: si quis aduersus furem agat, vt quadruplum rei sibi ab eo ablata consequatur, actionem seu iudicium civile instituit: sin ad id potissimum agat vt fur flagris cadatur, aut ad aliquam pecuniam fisco applicandam condemnetur, instituit accusationem seu iudicium criminale. Denunciacione demum, deferimus eundem non ad vindictam, seu vt puniatur; sed solum ad emendationem, seu vt Superioris prouidentia nocere impediatur. Cæterum pro ratione iudicandi de peccatis accusatoris duo præcipue nobis occurrunt consideranda: obligatio accusandi, & quæ necessaria sunt vt accusatio licite fiat.

De solennitate autem, cum qua debet accusatio fieri ex præscripto iuris ciuilibus, sufficit monuisse eam potissimum consistere in solemnibus protestatione libello inscripta (vnde dicitur inscriptio, eosensu quo tam digestis quam codice ponitur titulus De accusationibus & inscriptionibus) quæ accusator proficitur se accusare reum, huius vel illius criminis, hoc tempore & modo commissi. Per eam autem (licet id sit non aduiciat) tacite obligat se ad subeundam, si non probauerit, eandem penam quam si ipse probauerit, subitus est reus. Eaque de causa debet tanquam correns, pendere iudicio in carcere detineri, aut fideiussores dare. Ita habetur ex lege penul. & vltima Cod. De accusationibus. Addendum etiam est. quod Gregorius & Valent. ex Sorothabet 22. dist. 5. quest. 12. in fine, longo vsu accusationem desilisse seruari, secundum solennitatem iuris; & introductum esse querimoniam faciendam denunciacione verba. Nam tum ad bonum commune, vt facilius reus accusatoribus puniatur delinquentes; tum ad bonum priuatum, vt obicitur in commodis eorum qui nocentes crimina, ad Iudicem ea deferrent; introducitur ac constitui cæpti sunt Procuratores fiscales qui ex officio crimina quæ populares priuatim accusare debent, ipsi ad iudicium deferrent, accepta ipsorum denunciacione criminali, ratione cuius possent in reles induci contra delinquentem. Quod inuentum accommodatissimum fuit aduersus in commodum quo crimina in repub. manerent impunita: cum vix vllus priuatus inueniatur qui cognoscens crimina, velit ea ad Iudicem deferre ea conditione, vt si defecerit in probatione, eandem penam subire debeat: quam si probauerit, subire debet is quem deserit: ac etiam multorum inimicitias, odiaque incurere.

De obligatione accusandi.

SECTIO II.

Rationem specialem de peccatis ex hac obligatione iudicandi, complectemur aliquot documentis. Primum est, licitum esse quidem priuato, alterum de iniuria sibi illata accusare, ad id tamen non obligari. Huius prior pars ex eo patet; quod accusatio vindicatioque iniuriarum autoritate publica, actus sit iniustitiae, si fiat debitis circumstantiis seruatis, de quibus supra. Posterior vero patet ex eo, quod Dominus in oratione Dominica Math. 6. docuerit nos petere, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. & D. Paulus ad Rom. 12. moncat nos, inquiens, non voluimus ipsos defendite charissimi, sed date locum iræ. Ratioque aperta est: quia cum quisque sit bonorum suorum dominus, liberum est eisi velit condonare iniuriam in eis sibi illatam: nisi tanta premeretur paupertas, vt se & familiam alere non possit condonans sibi iniuste ablata: quia tunc charitas exiget, etiam interuentu accusationis si opus esset, ea repeti. Aduerte vero obiter, memorata sacre Scriptura loca consilium continere non præceptum, satis intelligi ex eo quod temporibus etiam Apostolorum, accusatio fuerit in vsu: vt patet ex verbis D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 5. Accusacionem aduersus presbyterum noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

Secundum documentum est: Quando crimen directe

immediateque vergit in detrimentum boni publici, siue spiritualis, siue temporalis: estque in fieri, vel in prociectu, vt fiat: cum qui sufficienti testimonio illud probare potest, teneri authorem eiusdem accusare apud Iudicem. Hoc aperta ratio docet, quia vnicuique iure naturæ incumbit cura boni communis, eiusque detrimentum, siue spirituale, siue temporale omni modo quo potest impedire. Aliquando autem accidit, vt non possit aliter id facere, quam accusando apud publicam potestatem, authorem criminum in eiusdem boni graue detrimentum directe immediateque vergentium: qualia censentur disseminatio prauorum dogmatum, expilatio rerarum publici, proditio patriæ, coniuratio in regem, falsificatio monetarum, homicidia per Assassinos, grassaciones latronum, & id genus alia quæ versantur in quadam impugnatione boni communis. Quocirca tali casu occurrente, quisque valens probare sufficienti testimonio, tenebitur accusare, nulla habita ratione priuati amicitiae, cum in tali casu, nec habenda sit propria vita, quæ periculo exponenda est, quando pro tuendo bono communi necessarium fuerit; sicut brachium in corpore humano, naturæ instinctu exponit se periculo, pro tuendo capite.

Aduerte vero quod etiam si crimen sit contra bonum publicum: si tamen iam sit omnino completum, itaut nullo modo actu maneat, non esse obligationem illud accusandi aut denunciandi (vt pote boni communis per illud oppugnatione desinente, ac desiciente) sed tantum ferendi super eo testimonium si interrogatio fiat secundum formam iuris id est, ab habente potestatem & præuia infamia, vel indicis manifestis, vel semiprobatione. Atque hinc, vt ait Tolitus in summa lib. 5. cap. 57. si cognoscas aliquem qui fuerit falsificator monetarum, aut lapsus fuerit in hæresim, simulque scias respuisse omnino à tali peccato, non teneris illum accusare.

Tertium documentum est: Non esse locum obligationi accusandi quando ad remedium detrimenti communis, sufficere potest simplex denunciatio facta Superiori, cuius est illud adhibere. Ratio est: quia sicut in medendis corporibus male affectis, non est vtendum medicamentis a prioribus, quando leniora sufficiunt: ita nec in propulsandis aliis malis, vtendum est remediis molestioribus, cum suauiora sufficere possunt: prout ad propositum remedium adhibendum per Superiorem, sufficere potest vt torrens ei denunciatur; nisi ad sit casus in quo denunciatio nõ censetur bonum exitum habitura, propter Rei astutiam vel potentiam; alidve eiusmodi: estque res valde grauis, ac negotij circumstantiæ tales essent, vt si ipsum per viam tantum denunciacionis, ad Iudicem deferretur, maxima ex parte elaberetur occasio succurrendi bono communi, impediendique mala magna quæ à communitate arceri magni referat. Quod si non sint mala magni momenti; non esse vtendum accusatione (quæ graue malum est) habet ex communi sententia Gregorius & Valent. 2. 2. dist. 5. quest. 12. punto 1. versa. Nihilominus. Quando vero detur obligatio faciendi denunciacionem, & quando non detur, intelligendum est ex documentis traditis in præcedenti cap. tertio se & 6.

Quartum documentum est: Quando crimen vergit in detrimentum priuatum, seu alicuius tantum priuati personæ, vt mendacium perniciosum, adulterium, homicidium, simplex furum, cum qui illud nouit, dum est in fieri, aut in prociectu vt fiat, & probare potest sufficienti testimonio, teneretur ad accusationem: nisi aliam viam commodiorem habeat, per quam impediatur damnum secuturum; vt si per solam monitionem criminosi, possit ipsum adducere ad resipiscenciam; aut sufficere illum secreto denunciare Iudici: aut de periculo monere eum qui periclitatur: nõ nominata tamen persona à qua illud imminet: quia neminem licet fama ledere priuata autoritate, vt nec in vita, aut in aliis suis bonis. Illiusmodi obligationis ratio est: quod vnusquisque debeat quantum potest, vialicita proximum ab omni damno & iniuria illatum tueri; in xta illud Ecclesiasticus 17. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Procedit autem documentum istud, etiam in casu quo quis iurauerit se seruaturum de tali re secerum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 33. Et ratio est:

quia tale iuramentum nullum est, tanquam vinculum ini- quitatis. Ad eisdem vero intelligentiam plenior, ei accom- modanda sunt antedicta pro explicatione duorum præcedentium documentorum.

Quintum documentum est: Priuatum quidem, omif- sione accusationis in casu quo ad eam obligatur, peccare solummodo contra charitatem, ideoque non teneri ad res- titutionem damnorum siue reipub. siue priuatæ personæ inde secutorum. Officiale publicum tamen, qui ex officio obligatur accusare, teneri ad restitutionem, cum peccet et- iam contra iustitiam, ex cuius violatione obligatio ipsa ad restitutionem confurgit. Et ita eidem officiali perinde vsu- uenit ac custodi vineæ, qui pro debito sui officij non de- nunciens domino damnus vineæ, peccat & tenetur ad res- titutionem eiusdem damni. Vide dicta in præcedenti lib. decimo num. 96. & 97.

128.

Sextum documentum est: Non omnes ad accusationem admitti sed aliquos ab ea repelli. Alios quidem in pœnam suorum delictorum: vt infames, per cap. Prohibentur, 2. quæst. prima, & per legem Qui accusare, aliquotq; seque- tes, ff. De accusationibus. Et ratio est: quia accusatio requi- rit auctoritatem in accusante, qua tales carent; vt reipub. proditores, concubinarij, vsuarij publici, ac illi qui subor- nati falsum testimonium dixerunt. Alij vero ob indecentiam: sicque subditi prohibentur accusare suos Prælatos, ser- uo dominos suos, & filij parentes suos ex citato c. Prohibentur, & multis alijs, in sequenti quæst. 7. Alij autem ob sexum vel ætatem: vt mulieres & pueri ex eod. cap. Prohibentur. Alij demum ob reuerentiam status ipsorum. Sic enim Clerici nisi clericatui renuncient (vt possunt, nondum in iurati sacro Ordine) nequeunt accusare, ne quidem laicos maxi- me in causa sanguinis, iuxta cap. Sicut Sacerdotes in citata quæst. 7. & cap. His à quibus 23. q. 8. & cap. Sententiam, Ex- tra ne Clerici vel Monachi. Ratio vero est ex D. Thoma. 2. 2. quæst. 64. art. 4. quod Clerici ad ministerium altaris electi sunt, in quo repara sentatur passio Christi, qui vt habetur 1. Pet. 2. cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Vnde intelligi potest, accusationem, maxime in causa sanguinis, alienam esse à statu Clericorum. Quamquam ex cap. Prælati, De homicidio in 6. permis- sum est illis, apud Iudicem seculari de laicis malefactoribus suis deponere, petendo emendam sibi fieri & prouideri ne contra ipsos talia de cæterò præsumantur; interca prote- stando expresse, quod vindictam seu pœnam sanguinis non intendant.

129.

Aduerte autem ad accusationem de crimine hæresis, ob illius summam perniciem, quemlibet admitti in fauorem fidei sine qua impossibile est placere Deo ad Hebr. 11. De qua re textus est apertus in cap. Præsumunt, 2. quæst. 7. & facile de- ducitur ex cap. In fauorem, De hæreticis in 6. Non admitti autem similiter ad accusationem de cæteris criminibus, et- iam si essent in perniciens reipub. Sotus ex preffit li. 5. De iust. & iure quæst. 5. art. 1. ad 3. Et ratio est: quia illi quos ius exclu- dit sine exceptione, iuridice procedendo, non possunt ad- mitti. Iidem nihilominus tale crimen (nisi sst solummodo no- tum eis ex sacramentali Confessione) tenentur Iudici denun- ciare, vt ipse faciat id quod ex officio debet ad obuiandum tali incommodo. Id quod Sotus ibidem addit ex D. Thoma & Caietano 2. 2. quæst. 68. art. 1. Et probatur: quia ius posi- tium non repellit illos à tali denunciatione: atque ius natu- rale ad eam stimulat eo ipso, quod ratio dicit, esse pro- ut possimus obuiandum damnis non modo publicis; sed etiam priuatis: quandoquidem naturali etiam lumine in- genij notum est illud quod habetur Matth. 7. Omnia quæ- cumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.

De conditionibus requisitis ad accusationem licitam.

SECTIO III.

130.

Tres sunt illiusmodi conditiones; debitus modus probandi veritatem, recta intentio, & iustitia. Circa primum notandum est: Accusatorem teneri non tantum dicere verum, sed etiam illud veritatem confirmare, non autem mendacis, aut testibus vel instrumentis falsis, in quo pecca-

ret mortaliter mendacio pernicioso, de quo dictum in præ- ced. cap. 3. sect. 2. & ad restitutionem tenetur: nisi quod in iudicio ciuili per falsam probationem quod sum est recu- perans, etiam si peccet peccato mendacij, non tenetur ta- men recuperatum restituere: quia non est alienum. Hoc Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 32. expressit.

Circa secundum notandum est: Bonam eam intentionem positam esse in eo, vt ad defensionem boni publici, vel pri- uati, siue proprij siue alieni iustam recuperationem, accusatio instituat; idque zelo iustitiæ, non autem priuatæ vindictæ (qua aliena est à Christiana religione, iuxta cap. 116. 11. quæst. 3.) aut alio affectu mortaliter malo. Qua tamen in re quan- tumuis mortaliter peccetur, non incurritur obligatio resti- tuendi ex Nauar. in præced. num. 31. Et ratio est: quia in eo non est læsio proximi iniusta.

131.

Circa tertiam notandum est, quod sub initium cap. Si quem, 2. quæst. 3. citatur ex lege 1. ff. ad Senatusconsultum Turpillianum, iustitiam in accusando violari: tum calum- nia, tum præuicatione, tum tergiversatione. Dicitur au- tem in calumniari, qui alteri falsum crimen imponit; idque scienter & ex malitia. Quod addo, quia is qui obicit alicui crimè quod bona fide putat esse verum, non calumniator, sed accusator temerarius dicitur, etiã si leuiter crediderit; quippe qui tantummodo audiuerit ab alio, neque vltus sit dili- gentia in examinando, an verum esset: adeoque peccauerit mortaliter, si res de qua accusat sit grauis: atque tenetur ad restitutionem detrimentorum inde secutorum.

132.

Præuicari vero dicitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 68. art. 3. ad 2. qui fraudulenter occultat crimina de quibus instituit accusationem, colludens cum Reo, dissimulando vel non inducendo, quas habet contra eum, & veras legitimasq; pro- bationes; vel acceptando falsas exceptiones, vt vincatur. Qua in re perniciosum mendacium committi genere suo mortale, ac inducens obligationem ad restitutionem damno- rum inde secutorum, siue reip. siue priuatæ personæ. Dicitur denique tergiversari ex eodem D. Thoma ibidem ad 3. qui inordinate & absque iusta causa desistit ab accusatione ad quam obligatur ratione boni communis, aut saltem præ- cepto Iudicis, ex officio in tali causa procedentis: qua in re tanquam inferens iniuriam bono communi, perinde ac præuicando peccat peccato mendacij perniciosi.

133.

Verumtamen aduerte quatuor modis accusatorem posse ordinare, & cum iusta causa ab accusatione desistere. Pri- mo quidem in causa propria, seu in qua de priuata iniuria sibi illata accusat. Nisi enim sequatur scandalum aut detri- mentum aliquod boni communis, aut priuati tertij perso- næ (quo casu nec Iudex nec accusator desistere potest à causæ pro- secutione, vt nec de tali bono disp. nere) liberum est ei, etiam in criminalibus, si Iudex consentiat, cessare ab accusatione, si- ue condonando liberaliter iniuriam; siue accipiendo pecu- niam in illius compensationem secundum quantitatem dam- ni: Medina, in Cod. De rebus restit. q. 29. in fine, & Covar. in lib. 2. var. resolut. cap. 10. nu. 7. vtriusque secundum. Ad idque facit lex Transigere, Cod. De transactionibus. Secundo vero modo, quando quis initio accusationis bona fide accusauit: sed in progressu aduertit se deceptum esse, siue ab Aduocato, siue à testibus, aut certe putat Iudicem non recte iudicatum. Tunc enim potest desistere; vt ex cap. Si quem præuicauerit, 2. quæst. 3. habetur. Tertio, quando metus cadens in con- stantem virum iriget accusatorem desistere ab accusatione. Neque enim cum tanto dispendio tenetur persistere, nisi ad sit tanta necessitas publica, vt illud subeundum sit: Postre- mo propter auctoritatem & imperium Principis summi, quæ tanta est vt possit, & in principio accusationem impe- dire: & ceptam abolere iusta de causa: vt quando personæ criminosa dignitas aut vtilitas vel necessitas reipub. expol- lit: magisve expedit bono communi, talem personam ab- solui quam puniri.

SVMMARII PARS SECVNDA.

134 Cum reus scit se contra ius interrogari, aut de eo probabili- ter dubitat, non tenetur respondere. 135 Quando reus censetur inter- gari contra ius: & quod ex illius responsione per vim aut fraudulenter extor- a con- tra ius, Iudex nequeat procedere aduersus ipsum.

136 Quod

- 136 Quod non procedit si vis aut fraus extra iudicium proveniat a persona privata: Et cur perinde sit siue a Iudice siue a ipsius ministris vis aut fraus proveniat.
- 137 Casus in quo ex responsione per vim & fraudem extorta a reo in iudicio, Iudex potest contra eum procedere.
- 138 Iudici licet cum reo dissimulatione bonoque dolo uti, nec impeditur contra reum procedere, si ex levitate, nec gravi metu compulsus, nec magna fraude circumventus, crimen suum confessus sit.
- 139 De obiectione quam eius potest facere testi ad infirmandum ipsius testimonium.
- 140 Quod eam potest facere quantumcumque testimonium verum sit: intervenientibus tamen tribus conditionibus, & quibus.
- 141 Reus convictus in iudicio de vno crimine, non tenetur respondere: Ipsi à se commissis interrogatus, quando contra eum de re libris non procedit infamia, aut semiprobatio, vel indubia equitas lenitas.
- 142 Duo casus in quibus id patitur exceptionem.
- 143 Reus de crim. Lib. 1. omnino occultis interrogatus, non tenetur respondere, tanquam non interrogatus iuridice.
- 144 Nisi sit criminosa de iustis, seu vergens in grave reipub. damnum.
- 145 Ad quid teneatur reus, qui mentiens in iudicio euasit poenam ad quam erat condemnatus.
- 146 Non tenetur reus iniuste condemnatus perinde parere iudici, aut in se condemnatus: sed interdum potest defendere, & quomodo, ac quando.
- 147 Quatenus licitum sit reo à lata in se sententia appellare.
- 148 Quando reus in carcere coniectus, possit vel non possit ex eo egere.
- 150 An talis fuga obstat, incommoda custodibus securura aut eorum deceptio, aut effraus compodum, vel ianuarum, vel parietum carceris.
- 151 Quatenus licitum sit vel non sit ipsum in eare iniurare.
- 152 An inde sequatur aliqua obligatio ad restitutionem.

Derec, quoad ea ad que ipse tenetur antequam sit convictus de crimine.

SECTIO IV.

144. PRO ratione iudicandi de peccatis quæ reus committere potest in iudicio, ad antedicta in cap. 3. sect. 4. addenda sunt aliquot documenta. Primum est: Reum non teneri ad confessionem delicti, si sufficienter sciat eam contra ius præcipi. Ratio est: quia tale præceptum cum sit iniquum, aduersatur Dei præcepto ac proinde non obligat. Nec item teneri si de eo prudenter dubitet. Ratio esse potest: quod in dubiis melior sit conditio possidentis: ideoque sit fauendum Reo manenti adhuc in possessione honoris, famæ, & vitæ. Pro quo etiam facit, quod quisque ius habeat vt bonus existimetur quamdiu non probatur malus. Attamen si crimen cuius confessionem Iudex exquirat a reo, esset in damnum publicum, vel priuatum alterius, quod vel imminet, vel sit in fieri, tunc Reus ipse tenebitur aut desistere omnino à tali damno inferendo: aut debite interrogatus, id ipsum crimen confiteri: quia Superior quamdiu recipit, aut alteri damnum imminet, habet ius interrogandi, ad propulsandum illud: & per consequens subditus ipsius adstringitur debito respondendi ei. Quod quidem ius, cum in Iudice cesset cessante omni periculo damni per ipsum propulsandi (vt cessat per penitentiam seu respicientiam plenam criminosis) cessabit quoque in subdito debitum respondendi.

135. Secundum documentum est, Confessionem delicti censei contra ius, iniuste præcipi reo, quando præcipiens non habet ad id auctoritatem, aut nulla infamia publica, vel semiprobatio vel inditia externa sufficientia præcedunt. Pro quo faciunt tradenda in capite 54. lib. sequentis de eadem auctoritate, ac de forma iudicij. Sed occurrit difficultas, An Iudex possit ex tali confessione procedere ad punitionem rei. De qua auctores & rationes in vtramque partem habet Petrus à Nauar. lib. 2. De relli. cap. 3. num. 242. & aliquot sequentibus.

Ceterum putarim dicendum: Quando Iudex minis vel tor-

metis, aut promissionibus fictis, aliisve mendacibus deceptiombus, vt dicendo se iam habere sufficientem probatorem, inditia ac testes fide dignos, cum non habeat, siue per se siue per suos administratos sine præmiis antedictis, à reo extorqueat in iudicio confessionem delicti: non posse regulariter ulterius ad inquisitionem & punitionem inde procedere: sique forte bona fide ab initio processerit, eo quod clam se, à suis deceptio facta sit, debere ab intercepto desistere. Ratio est: quia effectus ex causa iniqua proveniens, est iniquus: vis autem illata contra ius, & deceptio in magnum detrimentum alienum, iniqua est. Ergo & inquisitio ac punitio inde procedens. Et confirmatur: quia ex illa non habetur ad hanc auctoritas per quam censei debet iuste fieri. Etenim sicut latro non acquirit dominium pecunie, quam minando mortem accipit à viatore: ita nec Iudex in reum auctoritatem acquirit ex confessione per vim aut aliam rationem iniquam extorta: ita ut teneatur illum in eadem immunitate relinquere, in qua fuit ante acceptam illam iniuriam; præsertim cum maius scandalum sit, & magis reipub. perniciosum, Iudicem abutendo potestate sua, iniuriam facere in iudicio: quam reum per iniquitatem confessum, dimitti impunitum. Nec enim, ex cap. Qualiter & quando 1. De accusatiombus, fas est inde nasci iniurias, vnde iura nascuntur.

Dixi autem per se vel suos ministros: quia si Iudex sciret crimen Rei, detectum quidem per iniuriam eidem Reo illatam, sed à priuata persona extra iudicium, & cui Iudex ipse nullo modo sit cooperatus: potest iuridice præcedere in inquisitione & punitione delicti, quod non est amplius occultum. Nec obstat quod detectum sit alterius malitia & iniquitas: quia id per accidens est: perinde ac si ab aliquo qui perpetrari vidisset, detectum esset per imprudentiam, qua de eo aliquid ex ore exciderit. Aduerte autem perinde esse in hac re: siue per Iudicem ipsum siue per ipsius ministros, etiam absque illius culpa, vt aut fraudereus ad confessionem delicti inducatur: quia sicut instrumenta ad causam efficientem reducantur, ita actus ministrorum iustitiae, reducantur ad actus Iudicis (inde enim iudiciales censentur): ac proinde quando ij iniqui fuerint, Iudex vtendo illis ad inquirendum aut puniendum, inique agere censebitur.

137. Addidi vero particulam, regulariter: quia quando delictum est in magnum reipub. damnum & imminens, aut adhuc possum in fieri: ad illudque auertendum ac populi scandalum, vitandum, necessaria est punitio. Iudex potest ad eam procedere: quantumcumque per iniquitatem innouerit ei delictum: vt sic hoc sit disseminatio hæresis, proditio ciuitatis, aut aliud simile. Ratio est: quod tanta vis sit boni communis, vt ad illius conseruationem Iudicibus liceat aliquando præter iuris ordinem procedere: quando nimium eidem bono prospicere ipsi aliter non possunt. Memineris autem, ne quidem in tali casu, licitum esse Iudici procedere, cum crimen innouit ei per solam confessionem sacramentalem, vt si Sacerdos homicidium, de quo quis apud ipsum confessus est sacramentaliter, aut alius qui audiuit de eo confitentem, reuelarit illud siue in iudicio siue extra iudicium. Qua de re iam ex instituto diximus in præced. lib. 3. cap. 2.

138. Memineris etiam antedicta non obstat quin licitum sit Iudici dissimulatione, bonoque dolo vt ad notitiam veritatis delicti, etiam si non liceat eam à reo extorquere mendacibus promissis. Pro quo facit cap. Vtilem, 22. quæst. 2. cum dicitur homines iustos aliqua simulare pro tempore ob suam vel aliorum salutem; exemplo Domini nostri, qui non habens peccatum nec carnem peccati, simulationem peccatricis carnis assumpsit; vt in carne condemnans peccatum, nos in se faceret iustitiam Dei. Ibidem quoque in argumentum adfertur ex 1. Reg. 21. quod David immutauerit os suum coram seruis regis Geth, ad euadendum manus illorum: & quod ex 4. Reg. 10. Iehu, ad tollendum de medio omnes prophetas Baal, simularit se velle eidem seruire. Facit etiam, quod dolo bono gestum est à Salomone lib. 3. Reg. cap. 3. & citatur in cap. Afferte, De præsumt: Is enim contententibus coram se mulierculis duabus de infante, quem vtraque suum esse vrgebat; veritatem detexit dolo bono, quo iussit eundem infantem medium diuidi & vnicuique partem dari: cui diuisioni cum vna consentiret, &

differtret altera: huic tanquam veræ matri infantem ipsum adiudicavit.

Memineris demum quod si ex animi leuitate reus crimē suum detexerit, nullo graui metu compulsius, nec fraude magna circumuentus, nihil ipsum iuuare, quod non sit cum eo seruatus ordo iuris: argumento ea. primi De accusationibus in 6. vbi statuitur eum, qui coram Iudice confessus est peccatum suum, non posse punctionem quam iustitia suadet euadere, allegando quod sine infamia (atque adeo contra iuris ordinem,) interrogatus sit. Adde obiter quod si Iudex dubitaret de sua potestate, aut de infamia vel indicis sufficientibus, debeat abstinere ab interrogatione Rei, tanquam acturus alioquin contra conscientiam dubiam iudeoque peccaturus.

139. Tertium documentum est, Cum multi sint (prout traditur in sequen. scct. 8.) qui de iure non admittantur ad ferendum testimonium in iudicio, quos Iudex tanquam iuriscultos, & legis executor sibi oblatos tenetur repellere: Reum ad infirmandum testimonium contra se latum, posse obicere testi aliquid de quo constat, manifeste, aut quod in iudicio sufficienter probare potest, si illud sit de numero eorum quæ reddunt inhabilem ad testificandum. Vbi aduertendum est: nunquam, ne quidem ad mortem euadendam, esse licitum obicere testi falsum crimen ad infirmandum ipsius testimonium. Ratio est: quod mendacium sit intrinsece malum, & ideo nunquam licitum, ne quidem tunc cum falsum testimonium latum fuerit nec iuris ordo seruatus. Licitum autem esse obicere crimen verum, etiam occultum, quod possit in iudicio probare. Ratio est: quia tunc reus vim vi repellit, sibiue à læsione cauēt vitando remedium sibi iure etiam naturali concessio, iuxta legem Vt vim, ff. De iust. & iur: de quo Couar. ad Clemen. Si furiosus 3. par. §. vnicō num. 1. Procedit autem non modo cum testis falsum dicit ex malitia, sed etiam cum ex ignorantia inuincibili: quæ licet à peccato excuset, non oblat tamen quin testimonium sit de se iniquum ac perniciosum, & habeat rationem iniustæ inuasionis quam propellere possit, inuasori resistendo cum moderamine inculpatæ tutelæ. Neque obstat innocentia inuasoris: quia in pari casu innocentia mihi plus teneor quam ipsi. Sic enim si furiosus in me irruat occisurus, etiam si non peccet, vt pote carens iudicio, possum ipsum occidere, si nequeam aliter euadere mortem, quam mihi allaturus est.

140. Quinimo procedere etiam, quando testimonium fuerit verum, ex eo docetur, quod Reus non peccet, ad propriam defensionem ei à iure concessam, obiciens testi verum crimen (etiam si occultum, dummodo illud sufficienter possit in iudicio probare) quo testimonium ipsius eneruet. Ad quod confirmandum facit, quod si testis inde infametur, debeat imputare non quidem reo, qui in eo vitat beneficiō sibi concessio, sed potius sibi, quod sciens tale damnum sibi ex sua testificatione imminere, voluit testificari, quamuis ad id non teneretur (iuxta ante habitam in cap. 3. num. 48.) cum tam graui suo incommodo, nisi forte bonum communi exegerit.

Veruntamen aduertendum est quod attingit Sotus l. 5. De iust. & iure quest. 7. art. 3. & post eum vltra alios Gregorius à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 14. puncto. 3. tres conditiones requiri ad propositam criminis occulti obiectionem licitam. Prima est, vt reus illa tantum crimina testi obiciat quæ faciunt ad inuadendum ipsius testimonium. Cetera enim illi obicere, quæ ad propositam propriam defensionem necessaria non sunt, peccatum est non tantum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, tanquam læsio proximi sine causa iusta. Secunda conditio est, vt reus non possit alia ratione se defendere, quam eiusmodi obiectione. Non enim licet vim vi aliter repellere, quam cum moderatione inculpatæ tutelæ; quæ tunc non seruatur, cum ad defensionem infertur damnum, ad id minime necessarium; itaut inferens non defensor sed inuasor censetur. Tertia est, ne talis obiectio, pro vitando leui damno Rei, fiat cum graui damno testis, vt v. g. exponendo ipsum periculo pendendi vitam, vel maiorem partem suorum bonorum, & sic de similibus.

De Reo, quoad ea ad quæ tenetur conuictus de crimine.

SECTIO V.

141. Quartum documentum est (pro quo autores refert Petrus à Nauar. lib. 2. De ressit. c. 4. n. 170. quibus accesserunt Gregorius à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 13. puncto 2. & Toletus in lib. 5. Instruct. Sacerdot. cap. 58. alique recentiores) Reum de vno crimine in iudicio conuictum, de aliis occultis à se commissis interrogatum, non teneri respondere, si de illis nec infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia præcesserint. Ratio est: quia tunc non interrogatur iuridice: cum interrogatio iuridica æquiualeat iuridicæ inquisitioni speciali, quæ requirit præuiam infamiam aut semiprobatorem, vel æquivalentia indicia prout latius declarabitur in sequenti libro num. 648. aliquotque sequentibus. Et certe cum nihil oblat quin diffamatus de furto bonum nomen habeat, famamque retineat respectu aliorum criminum quæ commisit, iniuria ei fieret si per interrogationem compelleretur ea reuelare ac se infamare. Sicut ergo quantumcumque de vno crimine sit quis diffamatus, nihilominus peccato detractionis peccatis, qui alia peccata ipsius occulta reuelat: vt pote, valde lædens famam eius, quam habebat circa ea illæsam: ita etiam peccat qui diffamatus de vno crimine, aliud occultum circa quod non habet famam læsam, interrogatione compellit reuelare, cum in eo causam det læsioni famæ proximi. Accedit quod durum sit, vt hoc ipso quod quis de aliquo crimine diffamatus est, ipse teneatur quæcumque alia à se commissæ fieri in foro externo, cum famæ, & cæterorum sorte bonorum suorum iactura graui. Vnde in cap. Cum oporteat De accusationibus, prohibetur inquisitio aduersus quemdam fieri, si non esset infamatus de eo quod inquirendum fuit.

142. Patitur autem exceptionem documentum illud in duobus casibus. Prior est, quando crimen confessum, fuerit sufficiens indicium aliorum criminum de quibus interrogatur: vt si quis conuictus esset de adulterio, & postea adulteræ maritus inueniretur occisus in suo cubiculo, talis reus posset non tantum interrogari, sed etiam cogi ad fatendum an occiderit. Posterior casus est, quando crimen de quo conuictus est Reus, ita est moraliter annexum cum alio, vt sit illius indicium sufficiens ad inquirendum, vt si quis conuictus sit occidisse hominem qui inuentus est spoliatus, interrogari potest de eiusdem spolio: & si quis conuictus sit de furto commissio in Ecclesia, potest interrogari num ipse sit qui fores illius fregerit.

143. Quintum documentum est, Reum qui crimen confessus est in iudicio, interrogatum de sociis criminis, ita occultis vt nulla sit de eis infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia, non teneri respondere. Ratio est: quia talis interrogatio non est iuridica. In quam sententiam Petrus à Nauar. in citato cap. 4. num. 173. aliquot autores commemorat. Quibus adde Angelum in verbo Confessio delicti num. 4. & Nauar. in Echir. cap. 17. num. 58. & 59. ac Toletum. in supra memorato cap. 58. Est autem documentum, hoc consequens ex præcedenti. Namque eadem ratione qua reus non tenetur detegere crimen suum omnino occultum, nec etiam tenetur alienum. Et confirmatur: quia proximum in plena possessione suæ famæ existentem infamaret læderetque sine iusta causa: immo & contra præscriptum iuris, vt patet per illud in cap. finali 15. quest. tertia Nemini (præterquam de crimine læsæ maiestatis.) de se confessio, super alienum crimen credi oportet: quoniam eius atque omnis Rei confessio periculosa est & admitti aduersus quemlibet non debet. Item per illud in cap. 1. De confessis. De se confessi super aliorum conscientis interrogari non debent: & (crimine læsæ maiestatis excepto) de reatu proprio periculosa confitentis confessio, non est aduersus quemlibet admittenda. Aduere autem primo: modum quo periculosa sit eiusmodi confessio, haberi ex lege finali Cod. De accusationibus: nempe quod faciat aliquando ad se vindicandum de suis inimicis, aut deis quorum opem implorauit, nec fauerint: aliquando vero ad se liberandum, accusando tanquam

tanquam complices viros graues & potentes, spe concepta se eadem via liberandum quia illi.

144. Aduerte secundo, exceptionem illam de crimine læsæ maiestatis, complecti omnia crimina vrgentia in commune reipub. damnatum: qualia censentur hæresis, prodition ciuitatis, coniuratio in Principem, falsatio monetæ, latrocinium publicum, seu quo latrones vias publicas obsident, conspiciant que depradari quoscumque potuerint, & id genus alia, quibus obuiare Iudex tenetur ex officio, in eoque consulere bono communi, quocumque priuati in commodo non obstante. Adeout cognoscens in eam rem opus esse reuelatione complicum, debeat illam exigere à Reo, qui eam tenetur facere, etiam non interrogatus, ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæst. 70. art. 1. ad 2. Non obstante item, quod forte sine iuramento promiserit se non reuelaturum complices ipsos: quia iuramentum non obligat quando seruari nequit absque peccato: quale est quod contra rationis dictam. en committitur, posthabendo bonum commune priuato.

Aduerte tertio, ex Petro à Nauar. lib. 2. De resusc. cap. 4. par. 2. dubit. 6. hanc regulam dari posse. Vt quoties ex non inquirendo maius malum commune consequitur, liceat sine præiudicio infamia procedere inquirendo. Ex quo, in præced. dubit. 5. nu. 173. & 174. adde: in criminibus priuatis qua complicem ex sua natura requirunt, Reum de complicibus Iudice interrogatum tenetur respondere eique parere, quando necessarium fuerit ad bonum commune peccatores occultos detegere. Ratio est quia necessitate exigente, inferiores tenentur Superioribus cooperari in conseruatione boni communis. Et certe quando crimen, quod nequit sine facio perpetrari publicum est, & constat de vno auctore illius, consequenter publicum est, alium aliquem esse cum eo eiusdem criminis reum: vnde nisi de illo Iudex inquireat officio suo satisfaciens: populus occasione capiet exilimandi quod ipse velit relinquere peccata impunita, quæ æstimatio impunitatis in magnum reipub. damnatum cederet. Jam si nulla necessitas vrget, secretum, procuratio dictat, seruandum est: ita ut nec Iudex debeat interrogare, nec reus teneatur interroganti respondere.

De Reo, quoad ea, ad qua tenetur postprolatam in ipsum Iudicis sententiam.

SECTIO VI.

145. Sextum documentum est: Reum qui legitime interrogatus veritatem negauit, & ideo absolutus est à Iudice non teneri in conscientia soluere pœnam ad quam condemnatus fuisse veritatem confitens, si ea esset corporalis vt mors, mutilatio, exilium, &c. tum quia non tenetur ad talem pœnam ante Iudicis condemnationem, vt receptum esse notat Nauar. in Enchir. cap. 8. num. 49. tum quia talem pœnam in seipsum exequi, vt seipsum occidat, vel mutilare, est quid immane, & à quo abhorret natura, vel saltem est valde durum: vt cum est diffamatiuum sui, vt v. g. a bire in exilium. Intereffe autem pecuniarium si quod ex tali mendacio quis iniuste patitur tenebitur refarcire: vt quando ex lege condemnandus erat ad multam pecuniarium in alicuius vtilitatem, aut compellendus erat rescindere aliquem contractum alicui damnosum, aut refarcire damnum aliquod temporale, quod intulit delinquendo; & sic de similibus, in quibus inuenitur proximum læsisse contra iustitiam. De quo vide dicta in præced. lib. 13. num. 293. Et aduerte obiter pro praxi, quod Nauarrus habet in Enchir. cap. 25. num. 38. cum qui rite interrogatus negauit delictum, quod confiteri tenebatur, & nihilominus damnatus ducitur ad supplicium, non teneri illud confiteri, nisi inde aliquid notabile damnum alioqui sequeretur: quia nullo iure contrarium euinci potest, ita ut ad salutem animæ sufficiat ei debita confessio, cum absolute sacramento iuxta cap. Quem pœnit. De pœnit. dist. 1.

146. Septimum documentum est. Reum iuste condemnatum teneri in conscientia parere Iudici, nec posse per violentiam resistere, iuxta illud ad Ro. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem

acquirunt.] Iniuste damnatum vero non teneri parere, posseque licite Iudici resistere tanquam iniuratori, & eo iniuriosissimo: vt pote qui iniuriam inferat quam propulsare deberet. Quamquam si talis resistentia reipub. perturbationem pareret, esset ab ea abstinendum, præferendo bonum commune priuato. Habent hoc documentum D. Thomas 2. 2. quæst. 69. art. 4. & cum eo Caietanus & cæteri interpretes ipsius ibidem, ac Sotus in 5. De iust. & iure quæst. 6. art. 4. ac Gregor. à Valent. disput. 5. quæst. 13. puncto. 4. Habet item Gabriel in 4. dist. 13. quæst. 6. art. 2. concl. 6.

Aduerte autem ex Soto ibidem, innocentem qui secundum allegata & probata conuictus nocens ad mortem damnatus est, etiam ob innocentiam suam licite possit se defendere, vel fugiendo vel recipiendo se in locum aliquem munitum, aut connitendo dum capitur, liberare se à satellitum manibus: non posse tamen per vim resistere, inferendo mortem aut vulnera infligendo Iudici, vel aliis iustitiæ ministris. Ratio Soti est, quod cum Iudex in iudicio probatum nocentem iuste condemnare possit (prout habitum est in præced. lib. 21. num. 30.) si condemnatus possit etiam vi & armis se à Iudice aut à ministris ipsius defendere, daretur in eo bellum ex vtraque parte iustum. At non ita est, vt patet ex eo, quod talis innocens se defendendo se per vim, si Iudicem aut ministros eius vulneraret, iuste puniretur (etiam cognita postea ipsius innocentia) tanquam si qui Iudici vti iure suo in eo condemnando, fecerit iniuriam. Veruntamen si condemnatus Iudicem roget vt veritatem melius exploret, indicata ei aliqua via, qua probabiliter possit eam detegere, nec velit acquiescere, sed persistere in executione condemnationis, poterit contra eum tanquam iniustum iniuriam se per vim tueri: nisi obstat inde securata perturbatio reipublicæ.

147. Octauum documentum est: Reum scientem se iniuste à Iudice grauari, posse licite ab ipsius sententia ad Iudicem superiorem appellare: prout patet exemplo D. Pauli qui Cæsarem appellauit Actorum cap. 25. Et confirmatur ratione, quia iure naturali vnicuique concessum est defendere seipsum meliori quo potest modo: atque oppresso per iniustam sententiam, tanquam vnus valde bonus, conceditur appellatio: per illud in cap. Omnis oppressus 2. quæst. 6. Omnis oppressus libere Sacerdotum si voverit appellet iudicium, & à nullo prohibeatur: sed ab his fulciatur, & liberetur & audiatur. Neque obstat, quod appellatio sit pro uocatio ab inferiore ad superiorem Iudicem, vt sententiam illius male iniusteque latam reformet: quia Iudex inferior imputare sibi debet incommodum, quod ex tali appellatione fecutum ei fuerit. Cum enim in mortalibus iudicia inferiora pendeant à superioribus à quibus dirigantur ac corrigantur, is nullam iniuriam facit inferiori Iudici, qui per sententiam ipsius iniuste grauatus, prouidet sibi appellatione ad superiorem, confidens quod suam innocentiam cognoscat.

Quod si reus sciens iuste latam esse contra se sententiam, appeller ad eam repellendam, vel differendam illius executionem: tanquam calumniose defendens se, peccat mortaliter, tum violando obedientiam Iudici debitam, tum etiam faciendo iniuriam eidem; quasi sententiam falsam tulerit; & testibus, quasi falsum testimonium dixerint, tum denique aduersario, perturbando ius ipsius, cui tenetur refundere expensas quas ideo fecerit, prout expressum est in cap. Omnino, 2. quæst. 6. Quod si dubia sit sententiæ æquitas iudicio patronorum, non erit illicita appellatio in criminalibus: in quibus Iudex inclinare debet in Rei fauorem, iuxta illud in regula 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo potius fauendum est, quam auctori.

In ciuilibus vero, et si idem possit habere locum, quando Iudex in iudicando sequutus est opinionem minus probabilem, aut etiam probabilem æque ac contrariam (cum tunc Iudex superior possit ipsi appellanti perinde fauere ac Iudex inferior à quo appellat, fauit suo aduersario habenti tantum ius æquale) non tamen quando iudicauit secundum communem, probabilioremque opinionem: quia tunc prout debuit, sententiam tulit pro eo qui fuit potior in iure. Hoc etiam documentum locis citatis habent D. Thomæ & ipsius interpretes, habent item Sotus in præced. art. 3.

Gregor.

Gregor. à Valent. puncto 3. & Gabriel in eadem conclusio-
ne sexta.

De fuga rei ex carcere.

SECTIO VII.

148.

Nonum documentum est (quod habent adhuc memo-
rati auctores locis pro septimo documento citatis. &
alij quorū meminit Couar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. nu. 10.)
Reum criminis sicut ne in carcere coniciatur à iustitiā in-
iustis potest eadere ex eorum manibus, dummodo ipsis
cum non sint iniusti aggressores, non inferat vim percutiendo,
vulnerando, occidendo: ita etiam captum & in carcerem
coniectum, posse vitā suā, de qua periclitatur, consulere
et eadendo ē carcere; dummodo id faciat sine vi custodibus
illata. Ratio est: quia in eo vitur iure quod habet conser-
uandi vitam, nec in eo est inobediens; quia carceri à Iudice
mancipatur, non quidem puniendo ipsum, sed custodi-
endo puniendum. Quod si puniret iuste condemnando ipsum
ad carcerem siue temporalem, vt donec soluat debitum: si-
ne illud perpetuum (ea scilicet ratione, qua Ecclesia materna be-
nignitate à pena mortis abstinens crimina grauiora ne im-
punita maneat, pena perpetui carceris punit, congruen-
ter cap. Quamuis De penis in 6.) reus teneretur obedire;
nec licite posset exire: prout expresserunt in iisdem locis Caiet.
dubio 2. & Sotus circa medium illius articuli 4. præfer-
tim cum pena carceris sit eius conditionis, vt non egeat
executione alterius quam puniri: vnde fit vt ad eam dam-
natus, teneatur sua cooperatione illam subire, perinde ac
multatus exilio, tenetur in exilium ire, & prohibitus exire
ciuitatem, tenetur in ea permanere.

149.

Nisi forte sententia fuerit iniusta, lata ne seruatō le-
gitimo iuris ordine: ita causa iusta detur excusans ab illius
obseruatione: qualis est ex Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 101.
in eo qui ob debita damnatus ad carcerem, nihil omnino
habet vnde soluat. Quod præferim verum est, si fugiat cum
bona intentione dandi operam vt suo labore, aut aliter ac-
quirat vnde satisficiat creditoribus: quod quidem rationa-
biliter his displicere non potest: cum sic negotiorū illorum
melius geratur, quam ipso manente in carcere. Qualis item
est in eo, cui ad perpetuum carcerem damnato, custos car-
ceris inique detrahit necessarium cibum, aut aliquid cate-
rorum, sine quibus nequit sustentare vitam. Nam quamuis
sententia iusta fuerit, modus tamen exequendi eam, est tunc
iniustus, ideoque subici ei necesse non est.

Decimum documentum est: Dubitationem quidem ef-
se, ac dissensionem inter Doctores, vtrum liceat reo fugere
ē carcere non obstantibus in eodem quae custodibus
inde subsequenter; aut in eum finem, eosdem custodes
aliqua arte fallere, vt largum potum & cibum illis procu-
rando vt contingat ipsis tunc dormire cum adierit occasio
fugendi: aut etiam compedes limare fores effringere, aut
murum perforare. Partem autem affirmantem sufficienter
probabilem esse ad hoc vt reus eam sequi volens, non de-
beat molestari in confessione, recusando ei absolutionem.
Ratio est: quia licet magnae virtutis esset (contrarium tenen-
do) nolle obsequi naturali propensione, quam quisque valde
vehementem habet ad vitam propriam tuendam: sed vel-
le mori pro iustitia, id est, poenam suo peccato iuste debi-
tam exolere in exemplum aliorum: ad id tamen non tene-
tur, neque tale quid ab eo exigendum est, tanquam durum
valde, nimirum arduum habita ratione humanæ infir-
mitatis.

Neque vero fuga quae ex præcedenti documento licita
est, redditur illicita per sublepturam custodibus incom-
moda, vt docent Caiet. 2. 2. quæst. 64. art. 4. & Sotus lib. 5. De iust.
& iure quæst. 6. a. 1. q. ad 2. hac ratione: quod talia incom-
moda ex ea fuga non sequantur intentione fugientis; sed per
accidens, dum reus ipse vitur iure suo conseruandi propria
vitam. Nec reddi illicitam deceptione custodum, signi-
ficant Angelus in verbo Fugere, num. 1. & Tabiena in ver-
bo Accusatio, quæst. 10. Id quod intelligendum est, dum-
modo abit omne mendacium siue verbi, siue facti, siue
cuiuscumque signi: quia cum illud intrinsece malum sit,
nulla ratione licere potest: adeo ut talis deceptio debeat cō-

littere in aliquibus æquiuocationibus siue dictorum, siue
factorum, siue quorumcumque signorum externorum, ad
quas si custodes non aduertant, stultitia ac negligentia ip-
sorum possit attribui. Nec demum reddi illicitam ob effra-
ctionem compedum, & carceris (dummodo nulla vis illata
fuerit custodibus ipsis, ligando eos, obturando eos ne cla-
ment, percutiendo, aliove corporali damno eos afficiendo)
præter cæteros tenent Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. dubio 3.
ac cæteri D. Thomæ interpretes, ad eundem articulum, Sotus
loco citato, Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 102. Gregor. à
Valent. 2. 2. disput. 5. quæst. 13. puncto 4. ad 5. contra 3. con-
clusionem, Toletus in instruct. Sacerd. lib. 5. cap. 58. Quo-
rum fundamentum est; quod habens ius fugiendi ad vitæ
sue conseruationem, possit tollere fugæ impedimentum,
dummodo nullum in eo visum iniuste inferat.

Eorum autem qui contrarium tenent (inter quos est Co-
uar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. nu. 14.) præcipuum fundamen-
tum est ab eodem Cotar. propositum; quod leges ciuiles
(eas ipse refert) imponant talibus effractoribus penas gra-
uissimas, quæ iniuste essent, tanquam impostæ ob nullam
culpam. Ad quod respondendi potest; propterea tales leges
non esse iniustas: quod iusta de causa imponantur, nempe
ad consulendum bono communi, pro quo priuatum gra-
uare sine sua culpa, non est de se iniustum.

Atque tenentes licitam esse talem effractionem, consequen-
ter tenent licitum esse aliis illam effractori consulere: nisi ex
officio tenentur tanquam ministri iustitiæ eadem impe-
dire: quia in eo grauius peccarent peccato infidelitatis.
Iidem vero dissident in eo, quod Caiet ad eundem art. 4.
in explicatione quintæ dubitationis, nonnullique alij D.
Thomæ interpretes concedant: amicos ad talem effra-
ctionem suppeditare posse Reo instrumenta, quantumcumque
non possint eis vt in eum finem: quia id esset potestati pub-
licæ vim inferre, iustitiæ ordinem perturbare, nihilque tu-
tum iudicibus relinquere. Sotus vero loco citato (cui Greg.
à Valent. assentitur loco citato in responsione ad secun-
dam probationem) negat tam illud prius quam istud posse
ius esse licitum. Cæterum in vsu fori poenitentialis excusa-
tionem teneri posse Caietani sententiam, quoad eum, qui
neque ex obligatione sui officij, neque ex mandato regis aut
alterius Superioris, neque ex qualitate delicti, neque ex
alia re particulari prohibetur tale auxilium præbere, at-
que probabiliter credit, quod reus sine corporali poena
resipiscat à peccato. Etenim cum his conditionibus po-
test ipsum iurare ad euadendum manus ministrorum ius-
titiæ, prout habet Nauar. in seq. num. 103. antequam capia-
tur; vt v. g. commodare illi equum ad fugiendum, dare
illi seruum comitem per quem introducatur in aliquem
locum tutum. Et certe si non esset licitum præbere reo in-
strumenta quibus tollat fugiendi impedimenta, nihil esset
cur censeretur licitum suadere ei fugam cum effractione
vinculorum & carceris, cum instrumenta ad talem effra-
ctionem necessaria vix moraliter possit habere aliunde
quam ab amicis.

In questione autem quæ moueri potest, An reus teneatur
ad restitutionem damni, quod in carcere fecit, frangendo:
nihil est quod immoremur: quia, vt loco citato ad 3. dubit.
in fine Caiet. ait, non se præbebit in ea re difficilem si
possit; aut si non possit, excusabitur facile in conscientia:
præferim cum illud intulerit vacando rei licitæ, vt ensiu-
re quod habuit conseruandi vitam; perinde ac si hostes
se insequentes fugiens, conculcasset alienas sēgetes. Quæ
ratio ostendit quod Gregor. à Valent. loco cit. infirmat
paulo ante quartam conclusionem: non esse certum, dari in
tali casu obligationem ad restitutionem; quia cum in eo
non peccetur, nec committitur iniustitia, quæ sit radix talis
obligationis.

Pari quoque ratione idem ab eadem excusari posse vi-
detur, si ex portarum effractione, aliqui pro debitis in car-
cere simul detenti fugerint, & creditoribus illa perierint:
quæ cur is restituere teneatur (nisi forte nolentibus fugere,
præstauerit fugam) ratio non satis apparet. Tunc enim per-
inde contingit ac cum hostes, cum ipso plures alios per-
sequerentur, ipseque fracta sepe qua cingitur ager, per me-
dias segetes fugiat, illique alij videntes, eum sequantur &

segetes

segetes conculcentur. Ad quod damnum reparandum aemo facile dixerit ipsum teneri, cum illius causam non aliter dederit, quam vtendo iure iuro.

Ceterum licet non desint, qui his contradicant: nobis tamen sufficere potest, quod non careant fundamento sufficienti ad probabilitatem moralem; cui quoad forum conscientie possit reus se conformare, sine obice sacramentalis absolutionis, maxime cum in fauorem illius sit inclinandum in dubio, iuxta illud in cap. Alligant. 2. 6. quæst. 7. Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem. Et illud ex cap. finali De sent. & re iudicata, quod in debito præferatur sententia inclinans in fauorem Rei. Adde & regulam 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo fauendum est potius quam actori.]

SVMMARII PARS TERTIA.

- 153 Non omnes idonei sunt ad testimonium ferendum; & qui reiciantur ob malos mores.
- 154 Quis h naturam, & quid fortunam.
- 155 Quis ob affectum voluntatis inordinatum.
- 156 Qui ob suum statum, & de casu in quo ad testificandum admittitur is qui est iure inhabilis.
- 157 Quando quis vocatus in test. in coram iudice, teneatur vel non teneatur testificari non habens contestes.
- 158 Duo casus in quibus is qui. Lus nouit aliquid c. imen, teneatur illud iudici reuelare.
- 159 Quando quis teneatur reuelare quod promisit & iurauit se seruaturum secretum.
- 160 Quando non possit.
- 161 Obligatio est ex charitate offerendi se in iudicio ad ferendum testimonium, cum id fieri potest sine proprio in omnimodo graui.
- 162 Quædam circa id ipsum aduertenda.
- 163 Quando celans veritatem quam reuelare tenetur incurrat obligationem ad restitutionem.
- 164 Quando non incurrat.
- 165 Facto edito sub excommunicatione vt aliqua scriptura proferatur, quando is qui illam habet teneatur, & quando non teneatur proferre.
- 166 Differentia inter testimonium debitum solum ex charitate, & delictum etiam ex iustitia.
- 167 Explicatio dulij, An qui testimonio suo falso exposuit aliquem condemnationi ad mortem, teneatur seipsum retractare, cum vite proprie periculo.
- 168 Duo casus in quibus tenetur, quando tulit cum aliis falsum testimonium.
- 169 Tres in quibus tunc non tenetur.

De teste.

SECTIO VIII.

De hoc agunt Canonistæ ad titulum De testibus & attestacionibus, D. Thomas & interpretes ipsius. 2. 2. quæst. 70. artic. 3. Sotus in 5. De iust. & iure quæst. 7. Gregorius à Valent. disp. 5. quæst. 14. Summularij in verbo Testis, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. & aliquot sequentibus, Toletus in instruct. Sacerd. lib. 5. cap. 59. atque alij.

Principio autem aduertendum est, non debere quemuis ad ferendum in iudicio testimonium indifferenter admitti: prout patet, tum per illud quod Exodi 23. prohibetur in iudicio plurimorum acquiescere sententiæ; tum etiam quia ratio dicit, illum tantum esse in testem adhibendum, qui dignus sit, cui fides adhibeatur in iudicio. Vnde fit, vt expendere oporteat, an aliquis sit, quod ipsum suspectum ac testimonium ipsius, tanquam indignum audiri in iudicio, inefficax reddat. Modus vero expendendi est: vt in eo considerentur mores, natura, fortuna, animus, & status. Quæ quoad mores consideranda est hominis malitia: quæ eum faciat illum male affectum ad Deum reddi: pariter suspectum de defectu bonæ affectionis erga proximum. Qua ratione à testificando contra Catholicum, reiciuntur infideles; & ita ij qui ad testificandum admittuntur fideles esse debere, statuitur in cap. primo testibus, & attest. & ab eo

numero nominatim excluduntur Iudæi in cap. Non potest. 2. quæst. 7. & cum eis tam pagani quam hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduersus se inuicem vero iidem testari non prohibentur. ex cap. Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reiciuntur infames, tanquam homines nequam, etiam si orthodoxi. Pro quo textus habetur in Cap. Alicui erroris, eadem quæst. 7. & in cap. Præterea De testibus cogendis, §. secundò.

Quoad naturam: consideranda est ex ea dependens inopia consilij: ob quam impuberes (& pari, vt etiam maiori ratione furiosi) excluduntur à munere testificandi, 4. quæst. capit. 1. his verbis. Ad testimonium autem infra annum 14. lue ætatis constituti, non admittantur. De quo videnda est glossa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæst. 4. idque in causa criminali, vt glossa ibidem notat: addita exceptione casuum in quibus ob enormitatem criminis, ad testimonium admittantur etiam infames: sicut meretrix ad testimonium admittitur aduersus simoniacum, ex cap. Tanta, De simonia. Aduerte obiter commune esse mulieri cum impubere ac quibusdam alijs, vt in testamento non debeat testis adhiberi; ex titulo De testamentis §. Testis, Instituitis.

Quoad fortunam: consideranda est conditio tum seruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à testimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. quæst. prima. Quod ibidem glossa ad verbum Paupertatem temperat limitatione hac. Dummodo ratione paupertatis sint suspecti: quæ insinuat in cap. Si testes §. Item testium 4. quæst. tertia, illis verbis. An etiam egenus sit vt lucri causa quid facile admittat. Ob illam vero, seruitutem inquam, in eodem cap. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, testes illi quibus imperari potest vt testes fiant, prout seruis, potest à dominis. Verumtamen, vt in sequenti §. additur, serui responso tunc est credendum, cum ad eruendam veritatem non est alia probatio. Adde & tunc, cum casus adfuit in quibus etiam contra dominos, testari possunt. Qui tres sunt, adulterij, defraudati census, & læsæ maiestatis, ex cap. Quæstionem; 12. quæst. 2.

Quoad animum affectumque voluntatis: considerandum est num is inordinatus sit, & ideo perturbet iudicium: quando quidem in teste est cauendum. Et sic iura non permittunt, quemquam esse testem in re propria, ex cap. Si testes §. Item omnibus 4. quæst. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur testis contra illum, tanquam suspectus ne nocere cupiat: & læsus, se vlci sci velit. De quo est textus expressus 3. quæst. 5. cap. Accusatores 1. Idem esse dicendum de domesticis, familiaribus & consanguineis, habetur ex sequen. cap. Accusatores 3. vbi ratio redditur, quod amor in familiaribus & propinquis suspectus esse debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debite testimonium. Verumtamen si crimen sit læsæ maiestatis humanae, vt proditio ciuitatis, vel coniuratio in Principem, seruis testari potest contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. Ad legem Iuliam maiestatis. Et confirmatur ex eo, quod non stat ipsi iniuria, cum constet ad talia publica damna propulsanda priuatos teneri etiam vitam profundere. Vnde quod dicitur patrem exheredare posse filium à quo criminaliter accusatus est, intelligi debet cum exceptione casus læsæ maiestatis, ex Angelo in verbo Exhereditatio num. 1. & Sylu. Hereditas 2. quæst. 3. Idem maiori ratione dici potest, si crimen sit læsæ maiestatis diuinæ, vt disseminatio hæresis, cum periculosior sit factura salutis animarum quam commodorum temporalium: & Dei honor cuique commodatior esse debeat, quam vita non modo parentum, sed etiam propria.

Quoad statum deniq; duo sunt consideranda. Alterum, quod quia Clericis solent læci esse infecti, hos aduersus illos non admitti testes in causis criminalibus, prout late 2. quæst. 7. tractatur ex professo. Alterum vero, quod nullus simul possit esse accusator, Iudex, & testis. De quo est textus præclarus, 4. quæst. 4. cap. 1.

Ceterum quia iure naturæ & lege charitatis, quisque tenetur iniuste læso fauere potius, quam legenti qui quis ille sit: quando id læsus indiget auxilio alicuius ex impeditis testificari, vt quando non inuenit alium qui posset testificari,

debere

154.

155.

156.

debere per talem ei subueniri: quia inhabilitas est tantum de iure humano, quod non potest legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem ad sit eiusmodi indigentia, colligendum est ex natura causæ, & ex loci, temporis, ac personarum circumstantiis. Quæ si nequeat ea ratione colligi, standum erit iuramento ipsius indigentis, quo confirmet se non posse alium testem habere: nec enim tunc offert se alia ratio cognoscendæ veritatis. Porro dubium non est, quin ob scandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excusetur à testificando. Hæcque hæctenus de prohibitis testificari. De permissis ad idque habilibus, pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis proposita antedictis incipit. 3. sect. 5. addenda est aliquot dubiorum explicatio.

De teste habili seu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

SECTIO IX

157.

PRIMUM EST, An cum Iudex scitur procedere iuridice, & vnus solus est qui adhibere possit tanquã idoneus ad testificandum, is ab ipso Iudice interrogatus, teneatur veritatem aperire. De quo p. sumus probabiliter tenere cū Soto in 5. de iust. & iure, quest. 7. art. 1. sub finem, non teneri si interrogetur via inquisitionis; nisi infamia sufficienter probata, vel indicia satis manifesta præcedant. Hoc enim est quod D. Thomas 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore, asserit, tunc testem iuridice interrogari, cum de manifestis, vel de iis de quibus infamia præcessit interrogatur. Ratioque est, quod omnino occulta nõ subsint inquirentis iurisdictioni, quæ ad vsum suum requirit vt potestatem, sic & scientiam publicam. Quæ dere videlicet in præced. num. 47. Teneri autem fateri veritatem, si iuridice interrogetur via accusationis, vt censendus est interrogari, quando accusator adest, offerens se ad crimen in iudicio probandũ producendumque testes, & ipse qui solus scit producitur. Quem iuridice interrogatum teneri veritatem fateri, prout expressit Sotus, ratio hæc suadet: quia Iudex ex officio suo obligatur ipsum interrogare: tum vt consulat famæ accusatoris, qui aliqui haberetur calumniator; sicque dampnum referret ex procuracione boni communis: tum ad vitandum popul. scandalum, qui iudicabit peccata impunita relinquere, quod erit reipub. perniciosum: tum ad reprimentam peccandi licentiam, Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ.

Iam vero, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiusmodi incommoda in repub. teneatur exposcente ac urgente accusatore, testem sibi productum interrogare, teneatur testis ipse respondere, siue solus sit, siue sint alij contestes; præsertim cum sufficiens infamia ex eo censeretur possit præcedere in iudicio, quod accusator ad sit omnium exceptione maior, qui protestatur se accusationem suam probaturum. Neque ex eo excusabitur, quod vnus testimonium non faciat plenam probationem: quia licet non sufficiat ad condemnandum reum: sufficit tamen ad extorquendam ab eo, etiam per torturam si aliter non possit, confessionem veritatis, ad quam teneatur antegressa semiprobatione eiusmodi.

158.

SECUNDVM DVBIVM EST, Num aliquando is qui solus nouit crimen aliquod, teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod respondetur, duos casus dari in quibus teneatur. Prior est cum crimen est contra commune bonum reipub. aut notabiliter lædit iniuste personam aliquam priuatam, taleque est in fieri, seu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumque solus noverit, nec à Iudice interrogatur, teneatur ex charitate (nisi nosset tantummodo ex sacramentali confessione) illum reuelare eidem Iudici: tanquam ei cui ex officio incumbit cura boni communis & defensionis innocentis. Nec obstat periculum cui reus ipse exponitur per tale testimonium; quia debet id sibi imputare, non autem testificantem, qui dampnum commune præferre debet priuato; & dampnum innocentis, damno nocentis.

Posterior casus est; quando crimen est notorium, & criminofus occultus, ac Superior generaliter edicit sub graui

pœna (qua scilicet ostendat se strictè obedientiam imponere) vt quicumque sciuerit in particulari talis criminis perpetratores, cum sibi reuelet: quisquis enim scit, etiam si solus, teneatur ipsum reuelare. Ratio est: quod obediendum sit iusto Superioris præcepto: quale merito censetur propositum: quando quidem iustum est præcipere, vt auctores perpetratorum criminum, à quocumque illos sciente, reuelentur. Alias enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: eaque ratione mali passim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte autem priorem casum procedere quantumcunque promiserit quis, ac etiam iurauerit se seruaturum secretum iuxta receptam D. Thomæ doctrinam 2. 2. quest. 70. art. 1. ad 2. Ratio vero est, quod tale siue promissum iuramentum non sit obligatorium tanquam factum de re mala, nempe de transgressione iuris naturalis, obligantis ad postponendum dampnum priuati, damno communitatis, & dampnum criminofosi, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quest. 4. dicitur. In malis promissis rescinde fidem: & Regula 69. iuris in 6. In malis promissis, non expedit fidem obseruari, & cap. Inter cætera 22. quest. 4. & cap. Quanto. De iureiurando, iuramentum non esse institutum vt vinculum esset iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in 6. non esse obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum.

Quod autem posterior casus non procedat illo eodem modo (quæ est etiam D. Thomæ loco citato recepta sententia) ex eo intelligitur, quod tam promissum quam iuramentum de iure naturæ seruandum sit, cum seruari potest sine dispendio salutis. Potest autem in casu in quo nulla imminet læsio boni, siue communis siue priuati: vt cum reus sic est emendatus, vt nihil sit de eo timendum in posterum: & quoad præteritum, paratus sit omnino damnare: facere quantum poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipsum est humanum, & præceptum seruandi promissum ac iuramentum, est naturale: idcoque illi præualeat. Neque item, quod peccatum manebit impunitum: quia cum nulla præuia sit infamia, nec indicia manifesta, vel accusatio, nullum potest inde oriri popul. scandalum. Adde & quod commendabile sit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile dampnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Consiliarios, Medicos, Chirargos, Obstetrices & similes, quibus aliqui sua secreta litium, dubiorum, & morborum aperunt, vt eorum consilio, auxilio & opera iuuentur: nullo modo posse reuelare secreta sibi commissa, testificando contra eos, nisi illa sint in dampnum imminens communitatis, aut tertiæ personæ innocentis; ne si quidem interrogentur à Iudice sub iuramento, quia non habet ad id sufficientem auctoritatem: eum, vt diximus, præceptum de seruando secreto admissio, sit iuris naturalis, ideoque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantum est humanum.

TERTIVM DVBIVM EST, An is qui testis est idoneus, teneatur nõ vocatus aliquando offerre se ad testimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ sententiam. 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore: respondetur affirmatiue: quia lege charitatis quisque teneatur proximo in necessitate existentem succurrere; iuxta illud: Mandauit illis vnique de proximo suo Ecclesiasticis 17. Eristud, Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, Psal. 81. ac illud Erue eos qui ducuntur ad mortem Proverb. 24. Sic autem accipienda est responsio, vt non procedat cum quis prudenter iudicat se nihil profuturum suo testimonio. Item cum reus dampnum passurus, iuste patietur: quia illud debebit sibi imputare, qui illius periculo, volens se exposuerit. Adde quod aduersa pars læsæ, iuste Iudicem, vt sibi satisfiat vrgens, merito possit conqueri non vocatum offerre se ad testificandum, cum ipsius damno non leui. Neque item procedat (nisi grauis reip. perniciosa auertenda exposceret) quando testimonium valde damnosum esset ipsi testificantem: vt si haberet scripturam qua exhibitum in iudicio, multum quidem iuaret aliquam in causa magnæ quantitatis pecuniarum; sed ex illius exhibitione merito

159.

fuis & sibi ipsi timet notabile damnum in bonis suis & suorum temporalibus, in vita, vel in fama: posset non exhibere: quia in casu nimis difficili, præcepti obligatio suspenditur. Secus vero si modicum sit damnum quod sibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari potest ipsius testificatione. Nam per modicum incommodum non suspenditur lex charitatis.

162. Aduerte autem primo, vt sua sic & suorum incommoda graua, excusare ab obligatione testificandi: quia testificationes damnosæ communiter solent generare dissensiones, rixas, & inimicitias: quæ inter sanguine iunctos sunt in re. pub. valde perniciosæ, tanquam in primis obfistentes conseruationi pacis in ea. Et ita si non valeam testimonium ferre de innocentia alicuius, ad liberandum ipsum à morte, nisi patrem aut fratrem meum conuinciam in simile periculum, non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem districto gladio pater aut frater adoriatur; si nequeam aliter defendere quam patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte secundo ex eod. D. Thoma loco citato: quòd quis aliqua de causa non potest innocenti suo testimonio subuenire: debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficiatius possit illum liberare à malo inferendo ei iniuste.

Aduerte tertio ex Nauarro in Enchir. cap. 18. num. 32. non esse iustam causam omittendi testificationem pro innocente, quod nocens exponendus sit vitæ discrimini: quod alioqui euaderet. Exemplum est. Si Titius tanquam homicidij reus sit capite plectendus, nisi ei subueniam detegendo Caium perpetrassè id ipsum homicidium: vnde fiet vt idem Caius subiciatur penæ capitalis, quam alioqui euasisset. Ratio esse potest, quòd innocenti constituto in graui necessitate subueniendum sit ex charitate, cum fieri potest nullo aut modico tantum, nostro incommodo, atque fieri modo profuturo, etoque licito: qualis est in proposito casu; præuia infamia plene probata aut antegressis manifestis iudiciis vel semiprobatone testificari contra vere criminolum, aut certe accusare ipsum, offerendo se ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando potest id præstare obseruatis conditionibus propositis in præced. §. 3. in initio.

163. **QVARTVM DVBYVM EST.** Quando is qui celat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad restitutionem. Pro cuius solutione supponendum est, ea sola damna esse restitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iustitiam. Vnde sequitur primo, ad restitutionem damnorum secutorum teneri eum, qui iuridice interrogatus veritatem negat aut occultat: vt pote qui causa est vt iudex sententiam eulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iustitiam: vt pote quo litigans priuatur testimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam subsidium ex publico debitum ad seruandum ius suum: quo subsidio ipsum frustrare, iniuriosum est.

164. Sequitur secundo ob eamdem rationem, ad restitutionem similiter teneri eum, qui postquam intimatum est ei per ministrum iustitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad testificandum, se per fraudem subduxit. Contrarium autem, quod Testis non improbabile censet, de iust. & iure lib. 2. cap. 30. num. 59. locum habere potest in eo qui ideo se subtrahit, quod alioqui imminet ipsi periculum vite aut iacturæ notabilis siue tam ex, siue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt post docebitur) alterius priuatum. Aut certe quod sciat litigantem habere in promptu alios, qui sufficienter pro ipso testificentur.

Sequitur tertio, eum qui bona fide absuit, & ideo non fuit illi intimatum Iudicis mandatum, quo ad testificandum vocabatur, non esse obnoxium restitutioni. Non enim peccat contra iustitiam tanquam inobediens Iudici: quando quidem mandatum ipsius neminem obligat, donec ipsum fuerit ei intimatum: sicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ.

Sequitur quarto, nec obnoxium esse restitutioni eum, qui dedit opera occultat se, ne vocetur in testem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad vitandum aliquod magnum damnum suum aut parentum & consanguineorum: cum (nisi obset bonum commune pro quo tuendo tale

damnum pati necessarium sit) peccato excusetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod suaue esse oportet, non obligat in casibus illis difficillimis, in quibus ad eius obseruationem, oportet subire periculum mortis, aut grauis infamiae, aut magnæ iacturæ bonorum nulla boni communis necessitate urgente.

165. Sequitur quinto, in casu quo is qui sub excommunicatione iubetur proferre aliquas scripturas, excusatur à peccato causam habens iustam non proferendi: eundem pariter excusari & ab excommunicatione & obligatione restituendi; si non proferat: vt pote qui non peccat contra iustitiam: Casus istiusmodi contingit: tum quando talis scriptura propria est illius à quo proferri iubetur: quandoquidem nemo tenetur aduersario suppeditare arma quibus ipsum impugnet: tum quando fuerit vtrique communis, & cætera sunt paria: tunc enim melior est conditio possidentis: tum demum, cum etiam si propria sit illam exigentis, eam tamen habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniustam condemnationem, quam probe notit se alioqui subiturum. Excusatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui suo damno iniusto, tenetur ad restitutionem ex re iuste accepta. Peccabit vero contra iustitiam, & consequenter ad restitutionem tenebitur, si scriptura sit publica, seu continens causæ acta iudicialia: puta interrogaciones, responsiones, confessiones, aliaque id genus: quoniam taha tanquam maxime pertinentia ad executionem publici iudicii, exhibenda sunt: ita ut ea celans, peccet grauissime, & teneatur refarcire damnum quod inde alter iniuste accipiet. Peccabit similiter si scriptura propria sit partis contrariæ, quam mala fide retineat, vt si eam per se, aut per alium, sit illi suffuratus. Iniquum est enim surripere alteri arma quibus se iuste defendere posset, ita ut damnum inde sequatur tanquam iniuste illatum refarciendum sit.

166. Sequitur sexto, ad restitutionem non teneri eum qui non offert se vtro, ad testimonium ferendum pro liberatione innocentis, quando potest commode: quia etsi grauius peccet contra charitatē, non tamen contra iustitiā sicut ei contingit quando vocatus ad testificandum, & Iudici oblatus, Iudex ipse pro publica sua potestate illum assignat reo, imponitque illi testis officium: ratione cuius ex iustitia eidem reo obligatur ad verum testimonium ferendum in ipsius causa: & ad seruendum Iudici ipsi, in habenda cognitione necessaria: vt valeat iudicare secundum æquitatem. Vnde sequitur quod teneatur de damno quod euenerit ex testimonio sui, ex iustitia debui, defectu iniurioso.

167. **QVINTVM DVBYVM EST.** An is qui dedit opera falsum testimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuste damnatus est teneatur ad eum liberandum retractare se, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem: dico primo cum Petro à Nauarro restit. l. 2. cap. 3. num. 251. certum esse quod si talis retractatio nihil profutura sit, falsum testem (etiam si tunc non liberetur ab obligatione restituendi damna quæ fuerint inde secuta) ad eam non teneri, quandoquidem frustra discrimini vitæ exponeret se, quod non est rationi consentaneum.

Secundo, quod si idem testis in loco tuto constitutus possit sufficienter ad liberationem innocentis retractare se, non teneatur se Iudici sistere: quia ei sufficit vt obuiet malo, cui causam dedit. Tertio, quod idem in eodem casu teneatur cum vitæ propriæ dispendio retractare suum dictum, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipse falso testimonio suo causam dedit. Ita enim tenet. Sotus in 4. De iust. & iure quæst. 6. ar. 3. ad 4. dubio tertio Medina in Cod. De rebus restituendis quæst. 3. cau. 4. ad 4. in Nauarro in Enchir. l. 2. p. 15. num. 17. Couar. ad regulam peccatum 1. par. num. sexto, versus Tertio aduultera. Ratio vero est: quod si quid obfaret quominus teneatur, maxime esset quod vsusquisque magis obligetur suæ vitæ providere, quam alienæ. Ad id tantum habet locum in pari casu innocentis. In dispari enim si ut est in casu proposito, recta ratio dicit ius maius esse potius penes innocentem patientem iniuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et eo firmatur ex eo, quod ille inuadatur, & hic inuadat iniuste: ideoque ille ius habeat defendendi se, non autem hic nisi ab inuadente desistat: sicut

tentur, etiam cum propria vita periculo: cum mors temporalis postponenda sit morti aeterna: cui obnoxius manet non desistens a mortali peccato, prout censetur testis non reuocans testimonium; per quod causam dat morti innocentis, illius vitam iniuste inuadens.

168. Porro cum quis non solus sed alij cum ipso falsum testimonium tulerunt, nec volunt reuocare: illud habet locum in duobus casibus: quorum prior est quando ipse iisdem auctor fuit illud dicendi. Quia enim quicquid est causa cause, est etiam causa causati; non tantum illi suo falso testimonio innocentem inuadere esse debentur: sed etiam ipse sua inductione, quae causa est eiusdem testimonij. Posterior casus est: quando et si alius auctor non fuerit testificandi falsum: communi tamen consensu cum illis conspirauit in talem inuasionem innocentis. Cui sub mortali tenetur obuiare: quia ex eo, quod alij in peccato peccare velint, non licet ipsi in illo permanere: neque ex eo excusatur, quod alij perinde ac ipse teneantur ad retractationem sui dicti, quia pari ratione tenetur in solidum, qua teneretur si cum iisdem de communi consensu, spoliasset aliquem bonis: quo casu tenetur integre satisfacere, si illi non possent aut nollet id facere. Pro cuius pleniore notitia videnda sunt tradita in praeced. lib. 16. num. 113. & aliquot sequentibus.

169. In tribus autem aliis casibus illud ipsum non habet locum: Primus est, quando testimonium non fuit efficax, id est, nihil confert ad poenam reo inferendam, aut ad illius incrementum: quia videlicet aliorum testimonia, quae praecedunt, sufficiencia fuerunt sine suo. Nam etsi contra charitatem peccauerit fallum dicendo, non tamen contra iustitiam; utpote qui nec de damnum nec illius causam efficacem dederit: ideoque tenetur tantum ex charitate retractare suum illud testimonium. Cuiusmodi obligatio non est talis, quae cum vita periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria praefertur alienae.

Secundus casus est, quando effectus falsi testimonij iam est secutus, vt quando falso accusatus, iam est affectus supplicio. Quia cum quod factum est, infectum esse nequeat: non manet falsi testis obligatio obiiendi se in mortis periculo ad liberandum eum quem simili periculo iniuste exposuit; sed obligatio satisfaciendi Deo per poenitentiam: & propinquis per restitutionem, faciendam eis secundum doctrinam traditam in memorato lib. decimo cap. 20.

Tertius casus est, quem ex Caiet. habet Petrus a Nauar. de restit. lib. 2. cap. 3. nu. 255. quando quis per ignorantiam seu obliuionem non damnabilem, falsum testimonium dixit. Sicut enim excusatur a malitia peccati iniustitiae, ita & ab obligatione restituendi satisfaciendi: perinde ac ille, qui similiter ex ignorantia seu obliuione inculpabili peierat, excusatur a malitia periurij & ab obligatione pro eo satisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali testimonio secuturo, solum est ex charitate proindeque non habet locum in casibus nimis arduis, inter quos locum praecipuum tenet casus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, susurratioe, murmuratioe, & derisione.

SUMMARIUM

- 170 Quid sit & quale peccatum sit adulatio.
- 171 Quid sit susurratio, & illius differentia a detractioe & contumelia.
- 172 Quando sit peccatum mortale & quando veniale.
- 173 Quid sit murmuratio: quodque esse possit cum contra Deum, tum contra Praeatos: de qua quando sit mortalis, regula generalis non datur.
- 174 Quid sit decisio & quando censetur peccatum mortale, quando autem veniale.

SVPERSVNT paucis attingenda aliquot peccata linguae, quae nonnihil affinitatis habent cum detractioe & contumelia.

170 Primum est, adulatio, quam Angelus in verbo Adulatio, in principio, definit peccatum ex sermone vanae laudis exhibitae alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem

intelligit, prout idem indicat, quauis laudatur de eo quo non est laudandus; aut plusquam; est laudandus, aut quae non sit eo fine, quo fieri deberet. Potest autem eiusmodi peccatum esse mortale tribus modis ex D. Th. 2. 2. q. 115. ar. 2. Ac primo ratione materiae, puta quando aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei contrarium est: quando quidem in eo iustitia damnatur, per quam Deus ipse peccato aduersatur repugnatque. Contrarium item est dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hinc illud Isai. 5. 18. qui dicitur in malum bonum. Secundo ratione intentionis, vt cum quis ad hoc adulatur alicui, vt noceat ei vel corporaliter, vel spiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora esse vulnere diligenti, quam fraudulenta odientis oscula. Tertio, ratione occasionis: puta cum, laudando alique, ei praeter intentionem occasio praebetur peccandi mortaliter. Quatenus in re videndum est, sitne occasio data, an accepta; pro quo consulere tradita de scandalo in praeced. lib. 14. cap. 4. Adit autem D. Thomas, qd si aliquis ex sola auiditate delectandi alios, vel ad euitandum aliquod malum, vel ad obsequendum aliquo bono sibi necessarium adulatur alicui, tanquam nihil dicens aut agens contra charitatem, non peccat mortaliter.

Secundum peccatum est susurratio, quae ex Caiet. in verb. Susurratio, nu. 17 describi potest; oblocutio influita ad amicitiam inter aliquos tollendam. Quae descriptione indicatur illius differentia a contumelia, quae laedit honorem; & a detractioe quae laedit famam. Talis differentia D. Thomas mentionem inferens 2. 2. quaest. 74. ar. 1. eidem congruenter in sequenti ar. 2. docet quod Sotus in 5. de iust. & iure qu. 1. ar. 1. plenius tractat: susurrationem ipsam esse peccatum grauius contumelia & detractioe; quoniam amicitia bonum est melius honore & fama, ex Arist. lib. 8. Ethic. cap. 1. Ad quod facit illud Ecclesiastici cap. 6. Amico fideli nullus est comparatio. Vnde ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 13. Susurro absoluti non debet, donec eos quos discordes fecit, reconciliet inter se; aut saltem proponat firmiter se id serio curaturum: sique id consequi nequeat, se damnis secutis satisfacturum iuxta iudicium boni viri.

Attamen, vt notat Caiet. in verbo susurratio, communitate contingit, tale peccatum esse veniale ob imperfectiorem actum. Siue ex parte intentionis: cum scilicet quis non intendit quidem laedere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid procuratum eiusmodi laesionis. Excipit, nisi de facto eadem sequatur grauis; susurratio id aduertere debente: quoniam tanquam illata contra contra charitatem, non haberet tunc excusationem a mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur; nempe quando ipsam modicum est, nec sufficiens de se ad dissoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi: puta quia iocose, non item serio dicitur. Adde quod Sotus habet in cit. ar. 1. paulo ante solutionem argumentorum; veniale quoque esse susurrare, non quidem vt ex amicis facias inimicos: sed solum vt assiduum familiaritatem ab eis amouens. Immo nullum peccatum esse susurrare ad dirimendam amicitiam perniciosam, dummodo id fiat citra infamationem.

Tertium peccatum est murmuratio: quae definitur querela cum impatientia, in iis, quae homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum; vt cum displicet quod prosperitatem vel aduersitatem non tribuat in hoc seculo, secundum merita hominum; vel quod non regat mundum nostro arbitrio: tuncque peccatum est mortale, quando coniunctam habet notabilem De irruentiam; vt si vsurpetur credendo Deum esse iniustum; non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid simile. Est igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum David. Psal. 18. iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. & Psal. 50. Tibi sol. peccatus, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Vt plurimum vero, contra Praelatos est murmuratio, cui poena in cap. Alienus dist. 90. statuitur, vt qui murmurat, sit ab unitate fratru alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur; & nihilominus clanculum conueritur: tum etiam ex parte modi, cum nempe cum patiens iniuste id fert impatienter, conquerendo clanculum, cum possit